

๐74

๒2164

๓4

35. -

แนวคิดและวิธีการเกี่ยวกับ

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นอกกระบบโรงเรียน

8 ส.ค. 2525

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

ไลรา ศรีนิวาชัน เขียน

สุนทร โคตรบรรเทา แปล

การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ

เพื่อ

การพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ

๖๐๕๐๓

• 87652

แนวคิดและวิธีการเกี่ยวกับ
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ในระบบโรงเรียน
พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2524

ผู้แปล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร โคตรบรรเทา
คป., คม. (บริหารการศึกษาระดับปริญญาตรี) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Ph.D. (Ed. Ad / Adult (Community Ed.) University
of Oregon, U.S.A.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพมหานคร 11
โทร. 3922562

คำนำของผู้แปล

เอกสารอักษรณ์ฉบับนี้แปลมาจาก Lyra Srinivasan. Perspectives on Nonformal Adult Learning, (North Haven, Connecticut : The Van Dyck Printing Company, 1977).

ผู้แปลเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์และดีเล่มหนึ่ง เหมาะที่จะใช้เป็นตำราและหนังสืออ่านประกอบสำหรับนิสิตที่เรียนวิชาการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้แปลเองซึ่งสอนวิชาสาขานี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้ใช้เนื้อหาสาระจากหนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งในการสอนวิชาวิธีการแหล่งวิชาและสื่อมวลชนในการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่ ระดับปริญญาโท และนำสาระสำคัญไปยกตัวอย่างในการสอนระดับปริญญาตรีวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่เสมอ

นอกจากหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับนิสิตที่เรียนวิชาทางการศึกษานักศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบโดยตรงแล้ว ผู้แปลยังเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่นิสิตนักศึกษา และอาจารย์ในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์อื่น ๆ เพราะได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้โดยทั่วไปอย่างมากโดยเฉพาะในบทที่หนึ่ง และแนวคิดของนักการศึกษาและนักจิตวิทยาผู้มีความรู้ที่น่าสนใจ เช่นของ ไอแวน อิลิช เปาโล แฟร์เร คาร์ล โรเจอร์ส เจอโรม บรูเนอร์ เอברהฮัม แมสโลว์ บี เอฟ สกีนเนอร์ เป็นต้น และยังได้อภิปราย ยกตัวอย่าง เปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่างของทฤษฎีและวิธีการต่างๆ ได้ให้แนวคิดในการนำทฤษฎีไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน และการนำไปใช้ในการอบรมครู

ฉะนั้นผู้แปลจึงเห็นว่าถ้าได้แปลออกมาเป็นภาษาไทยคงจะช่วยให้นิสิตและผู้สนใจหาอ่านได้สะดวกขึ้นกว่าค้นคว้าภาษาอังกฤษ และจะช่วยให้เผยแพร่ความรู้และแนวคิดไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

สุนทร โคตรบรรเทา
34/315 โชคชัย 4 ลาดพร้าว
ต.ลาดพร้าว อ. บางกะปิ
กรุงเทพมหานคร 10

คำปรารภ

✱ ความต้องการของโลกที่กำลังพัฒนาในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมาทำให้เราต้องคิดหาวิธีจัดการศึกษานอกระบบให้แก่ผู้ใหญ่ซึ่งไม่มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนภาคปกติ หรือเคยเข้าโรงเรียนแต่ความรู้ที่ได้ไม่เพียงพอและสอดคล้องกับการดำรงชีวิต ในบางประเทศการพัฒนาประเทศต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ของผู้ใหญ่จำนวนมากหลายล้าน ซึ่งไม่มีการศึกษาสถาบันการศึกษาในระบบปัจจุบันของประเทศเหล่านี้จะไม่สามารถรับภารกิจอันนี้ได้อย่างเต็มที่ และในอีกหลายประเทศจะพบว่าประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้รับทักษะที่จำเป็นจากโรงเรียนภาคปกติเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้อย่างมีความสุข

ในขณะเดียวกัน เราต้องจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้ เราจะยอมรับว่าการพัฒนานั้นไม่ใช่เป็นการเอาอย่างหรือคัดลอกมาจากรูปแบบที่ใช้กันในโลกตะวันตก ซึ่งมีความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม จะต้องเข้าใจว่าการพัฒนานั้นจะของพันาตัวคนในทุก ๆ ด้าน และในขณะเดียวกันจะต้องพัฒนาในด้านความสัมพันธ์ของคน ๆ นั้นกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาของการพัฒนากับวิธีแก้ปัญหาเหล่านี้จะต้องเกี่ยวข้องและคล้อยตามกัน ปัญหาเกี่ยวกับภาวะแวดล้อม ปัญหาด้านพลังงาน ด้านการบริโภค ด้านความมั่งคั่ง และด้านการผลิตไม่สามารถแยกออกจากปัญหาการพัฒนามนุษย์ได้เลย ดังนั้นการศึกษาที่มีส่วนช่วยในการพัฒนามนุษย์จะต้องคำนึงถึงปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ควบ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่ากระบวนการเรียนรู้ได้เปลี่ยนแปลงไปมากเหมือนกัน แนวความคิดใหม่ ๆ ได้รับอิทธิพลมาจากศาสตร์หลายสาขา เช่น จากสังคมศาสตร์ จิตวิทยา จริยธรรม เทววิทยา การพาณิชย์ และการอุตสาหกรรม เป็นต้น จากการสื่อสารมวลชนใหม่ ๆ และจากวงการศึกษาเองด้วยก็มีเช่นเดียวกัน กระบวนการศึกษาได้ขยายวงกว้างออกไปจากระบบที่มีโครงสร้างตายตัวทั้งในด้านแนวความคิดและประสบการณ์ ✱

ไลรา ศรีนิวาซัน ได้รวบรวมแนวความคิดต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในหนังสือ ซึ่งเป็นเล่มแรกในชุดการศึกษาเบ็ดเสร็จเพื่อการพัฒนาค้น พัฒนาชุมชน และพัฒนาประเทศ ผู้เขียนได้รวบรวมเอาประสบการณ์ของตนเองจากส่วนต่าง ๆ ของโลกเพื่อเผยแพร่ให้ทราบว่าความต้องการทางการ

ศึกษานอกระบบโรงเรียนมีอะไรบ้าง และจะสนองความต้องการเหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง

มูลนิธิการศึกษาโลก World Education Inc. ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ที่ ดร. ศรีนิวาซัน กล่าวไว้เป็นส่วนใหญ่ในหนังสือนี้ โดยทางมูลนิธิได้รับการอุดหนุนจากหน่วยงานหลายฝ่าย เช่น ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Education and Human Resources Division)

มูลนิธินอยส์ และ มูลนิธิอาร์คา

(The Noyes Foundation and Arca Foundation)

ฝ่ายโครงการการศึกษาผู้ใหญ่

(Division of Adult Education Programs)

ของสำนักงานการศึกษาแห่งสหรัฐ (U.S. Office of Education) และสำนักงานประสานงาน องค์การอาสาสมัครเอกชนของ เอไอที (Office of Private Voluntary Cooperation of A.I.D.) เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือ

ดร. ศรีนิวาซัน ใครที่จะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักการศึกษาที่ได้อ้างถึงในหนังสือเล่มนี้ เมื่อทราบแนวคิดของท่านเหล่านั้นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เขียนไว้และโครงการต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเราหวังว่าจะรวบรวมแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้พิมพ์เผยแพร่ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ในวารสาร World Education Reports ซึ่งออกเป็นรายสามเดือน ดร.ศรีนิวาซันต้องการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเหล่านั้นและพวกเราเห็นด้วยกับผู้นี้เขียน เพราะจากการได้พิจารณาปัญหา อภิปรายประสบการณ์ และแลกเปลี่ยนความคิดในประเด็นต่าง ๆ จะทำให้เราเข้าใจการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้น และสามารถช่วยส่งเสริมงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ใหญ่ และการศึกษาตลอดชีวิตได้มากยิ่งขึ้น

โรนัลด์ บี คีตัน

ประธานองค์การการศึกษาโลก

กุมภาพันธ์ 1977

ความนำ

งานเขียนเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันมักจะเน้นในด้านผู้จัดหรือ
หน่วยงาน แต่ผู้เขียนต้องการที่จะเสี่ยงเขียนในด้านอื่น

ผู้เขียนจะไม่คำนึงถึงปัญหาคำถามอาคารสถานที่ การเงิน ระยะเวลา การให้
ประกาศนียบัตร หรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบโรงเรียนภาคปกติ แต่อยากจะแสดงความ
คิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน จากประสบการณ์ที่พบมา
ความคิดเห็นเหล่านี้จะเป็นประเด็นในการอภิปรายและเป็นสมมติฐานเบื้องต้น ซึ่งต้องการพิสูจน์ได้
เป็นอย่างดี ความจริงของงานของทฤษฎีการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการศึกษาการตัดสินใจของแต่ละคน และ
การวิเคราะห์ วิจัย การตัดสินใจ ถ้าหนังสือนี้ไม่ได้ทำอะไรมากเกินไปกว่าทำให้เกิดข้อสงสัย
และทำให้ต้องการค้นหาคำตอบ นั่นแสดงว่าหนังสือเป็นไปตามวัตถุประสงค์แล้ว

งานการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ
ประกอบขึ้นด้วยกิจกรรมหลายอย่าง หลายประการ ฉะนั้นการพยายามค้นหาลักษณะร่วมของกิจกรรม
ต่าง ๆ เหล่านี้จึงไม่สำเร็จ ในที่สุดก็ได้แต่คำจำกัดความซึ่งสัมพันธ์กับงานวิเคราะห์ ในหนังสือเล่มนี้
เพียงนิยามเท่านั้น เช่นคำว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นนอกเหนือระบบโรงเรียนภาค
ปกติ" เมื่อได้คิดและตัดสินใจให้เหลือเฉพาะแก่นแท้แล้ว เราก็มีโอกาสได้ทราบข้อเท็จจริงและได้รู้
แจ้งในสิ่งที่เป็ประโยชน์โดยตรงต่อการเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาที่เราเกี่ยวข้องได้คิ
ยิ่งขึ้น +

การจัดรูปแบบของหนังสือนี้ได้ทำง่าย ๆ คือ แบ่งออกเป็นสามตอน ในตอนแรกจะแสดง
ให้เห็นความพยายามหรือแรงผลักดันต่าง ๆ ที่ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะเฉพาะ
และแตกต่างจากการเรียนในโรงเรียนภาคปกติ การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลต่าง ๆ เหล่านี้จะเน้นใน
ด้านความคิดเห็นที่เหมือนกัน และขัดแย้งกันตลอดจนปัญหาที่ยังแก้ไม่ได้

ในตอนที่สองจะเป็นการสำรวจวิธีการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามวิธีด้วยกันซึ่ง
เกิดขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการทางการศึกษาเบื้องต้นตามแนวความคิดในปัจจุบัน คือ ความต้องการ

ใหญ่เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหา ความต้องการใหญ่เรียนมีทักษะที่จะปรับตัวให้เข้ากับ
สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และความต้องการใหญ่เรียนได้พัฒนาศักยภาพและความเข้าใจ
ตนเองอย่างถูกต้อง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงได้ยกตัวอย่างต่าง ๆ ที่กล่าวในตอนนี้ได้
มาจากโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มูลนิธิการศึกษาโลกมีบทบาทสำคัญอยู่ในประเทศ
ต่าง ๆ คือ ประเทศไทย เอธิโอเปีย บังกลาเทศ ฆานา ตุรกี สหรัฐอเมริกา และ
ฟิลิปปินส์

ในตอนที่สามซึ่งเป็นตอนสุดท้ายจะพูดถึงสมมติฐานของผู้เรียนที่ได้จากประสบการณ์
การทำงานเกี่ยวกับวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ และในภาคผนวกผู้เขียนได้ให้ตัวอย่างแบบฝึกที่ใช้ได้ผล
มาแล้ว และเป็นประโยชน์ในการฝึกอบรมครูและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานภาคสนาม ส่วนภาคผนวก
อื่น ๆ จะเป็นตัวอย่างของบทเรียน แบบฟอร์มเพื่อบันทึกข้อมูลย้อนกลับ และสรุปย่อของโครงการงาน
ศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กล่าวไว้ในหนังสือนี้

ไลรา ศรีนิวาซัน

สารบัญ

	หน้า
คำนำของผู้แปล	ก
คำปรารภ	ง
ความนำ	ช
บทที่	
1. อธิพิลต่าง ๆ เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้	1
การเรียนรู้ที่ให้มีการปฏิรูปสังคมของฮิลลิสและเพร์เร	1
การรู้จักตนเองของโรเจอร์และแมสโลว์	8
การเปรียบเทียบความคิดของนักมนุษยศาสตร์กับ นักพฤติกรรมศาสตร์ ระหว่างบรูเนอร์กับสกินเนอร์	11
ศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเป็นเทคโนโลยีของการมีส่วนร่วม เกี่ยวกับของโนลส์	15
แนวโน้มใหม่ ๆ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน	17
เทคนิคกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์	17
การระดมพลังสมอง การฝึกมนุษยสัมพันธ์ การฝึก แรงจูงใจ การช่วยกันคิดเกมส์สถานการณ์จำลอง	18
2. ✕ วิธีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	
วิธีใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง - แนวคิดเกี่ยวกับการคิดเป็น ของไทย การนำไปใช้ในการฝึกอบรมครู รูปแบบที่ ต่างออกไปจากของไทย	29
วิธีการคาลคะเน - โครงการของตุรกี วิธีอภิปรายจาก ความเข้าใจของอเมริกา การนำหลักการไปใช้ในการ ฝึกอบรมครู	51

วิธีการเข้าใจตนเอง - ลักษณะสำคัญสี่ประการของการศึกษา เพื่อให้เข้าใจตนเอง วิธีการนำไปใช้ในการฝึกอบรมครู การเลือกอุปกรณ์ในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง ความ ต้องการข้อมูลย้อนกลับของกระบวนการอยู่เสมอ	52
---	----

3. บทสรุป 75

จุดสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน - การเปรียบเทียบ หลักสูตรรูปแบบ การให้เห็นความต่อเนื่อง การนำทฤษฎี ไปใช้กับสภาพการเรียนการสอน จุดสำคัญของการอบรมครู การศึกษานอกระบบโรงเรียน ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อตกลงเบื้องต้น	81
---	----

ภาคผนวก

ก. ตัวอย่างแบบฝึกการเข้าใจใจตนเอง - ข้าพเจ้ามีพฤติกรรมอย่างไร ในกลุ่มการเข้าสู่ว่างของตนเอง ลักษณะของผู้ใหญ่ในชนบท ต่อรูปสี่เหลี่ยม ภาพพาเนล ชูคแมนภาพโปสเตอร์ หุ่นยืดหยุ่นผ้าสาลี	85
ข. ตัวอย่างเรื่องการคาดคะเน - "การทะเลาะเบาะแว้ง" (เอม ของ อเมริกา) "สุขภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุด" (ตุรกี)	97
ค. ตัวอย่างแบบฟอร์มสำหรับบันทึกข้อมูลย้อนกลับ	103

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ง. สรุปย่อเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ - บังกลาเทศ อิเควดอร์ เอธิโอเปีย ฆานา สอนดูรัส อิหร่าน ฟิลิปปินส์ ประเทศไทย ตุรกี และ สหรัฐอเมริกา	10
เชิงอรรถ	115
หนังสืออ้างอิง	119
หนังสือควรอ่านเพิ่มเติม	121
ประวัติผู้แต่ง	125
ประวัติผู้แปล	127

อิทธิพลต่าง ๆ เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้

การทดลองค้นคว้าเกี่ยวกับการฝึกครูและผู้บริหารงานภาคสนามในการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง และต้องมีการศึกษากันอย่างลึกซึ้ง ถ้าพิจารณาตามแนวความคิดใหม่ของกระบวนการเรียนรู้

ความคิดของนักการศึกษาสองคนที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแนวใหม่คือ ไอแวน อิลลิช และ เปาโล แฟร์เร แต่ทั้งคู่จะถูกมองผิดไปถ้าไม่พิจารณาเลยไปถึงแนวความคิดของคนอื่น นอกจากสองท่านนี้ เพราะคนอื่น ๆ ก็มีผลต่อความคิดของนักการศึกษา และผู้ให้การอบรมเช่นเดียวกัน ซึ่งแต่ละท่านเหล่านี้ต่างก็เป็นนักปฏิบัติทางการศึกษา ตามแนวคิดของตนเอง

ในบรรดาผู้มีแนวความคิดใหม่ ๆ ที่มีชื่อเหล่านี้ก็มี คาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) และ เอเบรฮัม แมสโลว์ (Abraham Maslow) ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มนักจิตวิทยาฝ่ายมนุษยวิทยา ซึ่งเน้นในเรื่องประสบการณ์ต่อโลกภายในตัวมนุษย์ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มพฤติกรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีนักจิตวิทยา เช่น บี เอฟ สกินเนอร์ (B.F. Skinner) ที่สนใจการตอบสนองของมนุษย์ต่อโลกภายนอก นอกจากนั้นนักการศึกษา เช่น เจโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) และ แมลโคลม โนลส์ (Malcolm Knowles)

การเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสังคมของอิลลิชและแฟร์เร

ไอแวน อิลลิช และเปาโล แฟร์เร ได้โจมตีการศึกษาในปัจจุบัน ในหลายแง่หลายมุม แต่ทั้งนี้สองคนนี้ได้เริ่มต้นที่ความสนใจเกี่ยวกับความมีศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ และการให้มนุษย์หลุดพ้นจากสภาพแวดล้อมที่ถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบ

อิลลิช เรียกร้องให้มีการปฏิวัติทางวัฒนธรรม โดยมีความเชื่อมั่นว่าการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในโรงเรียนอย่างเดียวยังจะไม่ทำให้เกิดสังคมที่เขาปรารถนาขึ้นมาได้โดย อิลลิช เห็นว่าโรงเรียนในปัจจุบันไม่สอนให้คนมีความริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะเน้นความสำคัญของคะแนน

และการให้ประกาศนียบัตรมากเกินไป การผูกขาดทางการศึกษาในโรงเรียนทำให้เกิด "ความสัมพันธ์ระหว่างการสอนกับการเรียน การเลื่อนชั้นกับการให้การศึกษา ใบประกาศนียบัตรกับความสามารถ และความคล่องกับความสามารถในการพูดสิ่งใหม่ ๆ"

คานิยมเกี่ยวกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ อิลลิช ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดสังคมที่สามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนเอง และเจริญเติบโตได้อย่างอิสระเสรีนั้นทำให้เขาวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของครูในโรงเรียนปัจจุบัน ซึ่งความคิดนี้ตรงกับของแฟร์เร แม้ว่าแฟร์เรได้โจมตีโรงเรียนในปัจจุบันในแง่การเมืองมากกว่าเมื่อเขาพูดถึง "บูกกซี่" และ "บูกกกซี่" ก็ตาม

นักปฏิรูปการศึกษาทั้งสองท่านโต้แย้งว่าระบบการศึกษาซึ่งเห็นความสำคัญของครูเท่ากับการเป็นการปล้นการเคารพตนเองไปจากผู้เรียน อิลลิช อ้างว่า การที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนแบบนี้ทำให้นักเรียนขาดอิสระภาพ "ในเมื่อครูรวมเอาอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษา ของผู้ถ่ายทอดความคิดและของหมอมารวมไว้ในตัวครูเสียคนเดียว ซึ่งวิถีทางของสังคมแบบนี้ขัดต่อการเตรียมคนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยิง ครูซึ่งเอาอำนาจทั้งสามมาไว้หมดคนเดียว ทำให้เกิดเกิดความบั่นป่วนยิ่งกว่ากฎหมายซึ่งกำหนดผู้เยาว์ทางค่านิยมหรือทางค่านิยมเศรษฐกิจ หรือกฎหมายซึ่งจำกัดสิทธิในการชุมนุมกันได้อย่างเสรีหรือให้อยู่แต่ในบ้าน" เสียอีก

อะไรคือสิ่งที่ทำให้ครูมีอำนาจเหนือผู้เรียนเช่นนั้น ? อิลลิช เชื่อว่าสิ่งนั้นคือการเข้าใจผิด ๆ (false assumption) นั่นเอง คือมีการเข้าใจว่ามีความลับสำหรับทุกสิ่งในชีวิต คุณภาพของชีวิตจะขึ้นอยู่กับความรู้จักความลับนั้น นอกจากนั้นยังถือว่าความลับต่าง ๆ ควรจะเปิดเผยให้รู้เป็นขั้นเป็นตอน และครูเท่านั้นจึงจะเป็นผู้เปิดเผยความลับนี้ได้อย่างเหมาะสม

อย่างน้อยก็มีคนประมาณครึ่งหนึ่งที่อยู่ในโลกนี้ไม่เคยย่างกรายเข้าไปในโรงเรียนเลย และอาจจะไม่เคยได้ติดต่อกับครูโดยตรงด้วยซ้ำ นอกจากนั้นผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือสามารถเรียนรู้สิ่งที่ไม่มีความหมายอย่างที่สองกันในระบบโรงเรียนภาคปกติได้ก็เหมือนกัน แต่อิลลิชชี้ให้เห็นว่าการที่คนจะรู้อะไรนั้น คนเราจะต้องพึ่งโรงเรียนให้เปิดประตูให้ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนยังเสริมสร้างให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือเกิดความรู้สึกมีมค้อยบังคับบีบบังคับใหญ่เสียภาษีให้แก่โรงเรียน แต่ในขณะที่

เดียวกันผู้เกี่ยวข้องในการจัดระบบการศึกษาก็เพิ่มความคาดหวังหน้าที่ของโรงเรียนให้สูงขึ้น และถูกหลอกลวงของข้าราชการเหล่านั้นก็ถูกสอนตามเพื่อยืนยันคำเรียกร้องของผู้ที่ทั้งคนเป็นหัวหน้าในสังคม

✕ ตัวอย่างนี้ฮัลลีย์จึงเสนอวิธีแก้ปัญหาโดย "เลิกล้มระบบโรงเรียน" ซึ่งผู้เรียนจะโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวใหม่กับสิ่งแวดล้อม และเลือกเอาเองว่าต้องเรียนอะไรจากใคร ฮัลลีย์เชื่อว่าวิธีนี้จะช่วยแก้ปัญหามหาการผูกขาดซึ่งครุฑคิดว่าตนเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทการศึกษาที่ถูกครอบงำโดย

ลองหันมาพิจารณาแนวคิดอีกสายหนึ่งจะเห็นว่าแฟร์เร่สรุปออกมาคล้าย ๆ กันคือ ผู้เรียนต้องการปลดปล่อยจากการกดขี่ของครูที่อัสแบบเก่า แต่วิธีแก้ปัญหของแฟร์เร่ นั้นจะต้องอาศัยวิธีการสอนซึ่งมีอิสระอยู่ในตัวของมันเองเสียก่อน

การศึกษาจะต้องใหญ่ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือมีความเข้าใจตนเองในแนวใหม่ และเริ่มมองสภาพสังคมที่ตนอาศัยอยู่อย่างมีวิจารณญาณเพื่อจะก้าวไปสู่ขั้นตอนต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งแตกออกมาไม่เคยเปิดโอกาสให้เขาได้มีส่วนร่วม ดังนั้นแฟร์เร่ เห็นว่าการศึกษาคือความหมายที่แท้จริงเป็นแรงผลักดันหรือควรจะเป็นแรงผลักดันถึงขั้นปฏิวัติ (revolutionary force) ที่เดียว แต่จะทำให้เป็นถึงขั้นการปฏิวัติสังคมได้นั้น การศึกษาจะต้องสามารถช่วยให้คนมีความเข้าใจและรับผิดชอบตนเอง และโลกที่ตนอาศัยอยู่เสียก่อนโดยกระบวนการคิดย้อนกลับ (reflection process) ตามด้วยการกระทำ และการคิดย้อนกลับต่อไปอีก วิธีนี้แฟร์เร่เรียกว่าเป็นวิธีการปฏิบัติ (Praxis)

แฟร์เร่มีความคิดแตกต่างจากฮัลลีย์โดยที่หาไม่ได้ว่าเห็นความบกพร่องของสังคมว่าเป็นเพราะระบบการศึกษาเท่านั้น แต่แฟร์เร่ได้ศึกษาไปถึงสาเหตุต้นตอของความไม่สนใจใคร่และความโง่เขลาของชนชั้นที่ถูกกดขี่จนกระทั่งศึกษาดังสิ่งต่าง ๆ ที่เขาเห็นว่า เป็นความผิดพลาดในสังคม เขาอ้างว่าโครงสร้างของชนชั้นในสังคมปัจจุบันไม่ได้ส่งเสริมหรือยอมให้คนยากจนรู้จักและตอบสนองต่อโลกแห่งความเป็นจริงของเขาเลย แต่ถูกกดขี่เหล่านี้จะถูกกักขังไว้ให้อยู่ใน

สภาพที่เขาไม่สามารถรู้จักตนเองได้อย่างถ่องแท้หรืออย่างมีวิจารณญาณ และไม่สามารถตอบสนองต่อโลกของความเป็นจริงได้เลย สภาพเช่นนี้แพร่ เร เรียกว่าเป็น "วัฒนธรรมเงียบ"

(Culture of silence) ของผู้ถูกกดขี่

ดังนั้นแพร่ เรจึงตำหนิโรงเรียนแต่เพียงว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเงียบนี้ไว้ เพราะโรงเรียนไม่ไ้ส่งเสริมให้วิเคราะห์ความจริงกันอย่างถ่องแท้ ไม่ส่งเสริมให้มีการสนทนากันอย่างเสมอภาคระหว่างครูกับนักเรียน และไม่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์พวกเดียวกันระหว่างครูกับนักเรียน

ความคิดของแพร่ เรในค่านี้อยู่ที่แนวหลักการซึ่งเขาเรียกว่า "การทำให้เกิดความมีศีลสัมปะชัญญะ" (Conscientization) ซึ่งหมายถึงความกระตือรือร้นของคนในการที่จะเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับตนเองในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยอาศัยการศึกษาที่ผู้เรียนมีอิสระเสรี หรือ "การศึกษแบบปลดปล่อย"

เป็นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (subjects) ไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำ (objects) หรือเป็นผู้รับแต่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นการศึกษแบบปลดปล่อยนี้จะต้องละทิ้งสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้คนจำนวนหนึ่ง เป็นผู้มีอภิสิทธิ์และมีอำนาจถือเป็นผู้กดขี่ และให้คนอื่นเป็นผู้อยู่ในฐานะที่พึ่งตนเองไม่ได้ และต่ำต้อย คือเป็นผู้ถูกกดขี่

๔ การที่จะช่วยให้ชาวไร่ชาวนาหลุดพ้นจากความยากเข็ญ และความรู้สึกล้มเหลวที่ฝังในใจปัจจุบันนั้น แพร่ เรได้เน้นการคิดย้อนกลับหรือคิดย้อนหลัง (reflexive thinking) ว่าเป็นประเด็นสำคัญของหลักสูตรหรือโปรแกรมการศึกษาที่ควรจะต้องจัดขึ้น ดังนั้นเขาจึงได้เสนอแนวความคิดในทางปฏิบัติ (การคิดย้อนกลับ / การกระทำ / การคิดย้อนกลับ) ว่าเป็นหน้าที่แท้จริงของมนุษย์ กล่าวคือคนเราไม่ใช่ผู้ถูกกระทำหรือวัตถุธาตุ (objects) ที่จะต้องบังคับ แต่เป็นผู้กระทำ (subjects) ที่ทำงานเองได้และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยมีความสามารถที่จะพิจารณา มีปะทะสัมพันธ์ และหล่อหลอมเปลี่ยนแปลงโลกที่เขาอาศัยอยู่ได้อย่างดี

เนื่องจากแนวหรือ วิธีการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการนี้ แพร่ เรได้เสนอว่าควรจะต้องมีการวิเคราะห์อย่างละเอียดเกี่ยวกับความบกพร่องของแนวการสอนที่ใช้

กันอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาจมีส่วนช่วยนำไปปฏิบัติในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้โดยตรง

ในการสอนที่โชกกันอยู่ในปัจจุบันซึ่งครูจะเป็นคนสั่งสอนผู้เรียนนั้น ถือว่าครูมีบทบาทเป็นผู้เผด็จการที่จะสั่งว่าผู้เรียนควรจะเรียนอะไร ควรจะคิดและประพฤติอย่างไร ครูปฏิบัติเสมือนว่าเป็นผู้รักษาความลับตามที่อิลลิซอธิบายไว้ บทบาทที่เป็นเผด็จการของครูเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนมีความเป็นมนุษย์น้อยลง ดังนั้นแฟร์เรจึงอ้างว่า "การสอนโดยการบอกทุกวิธี เป็น การบังคับให้ยอมรับว่าจะต้องมีคนหนึ่ง เป็นผู้เลือกให้อีกคนหนึ่งว่าเขาจะทำอะไร คือเป็นการแปลงหรือฉวยเอาความรู้สึกของผู้สอนมาสู่ความรู้สึกของผู้สอนนั่นเอง"⁴

แฟร์เรยังได้โจมตีการสอนโดยมีครูบอกต่อไปอีกว่าเป็น "ระบบฝากเงินธนาคาร" ซึ่งการวิจารณ์อันนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักการศึกษาคนนอกโรงเรียนทั่วไป

ในระบบฝากเงินธนาคารของการศึกษานั้น แฟร์เรกล่าวว่าการฝากที่สำคัญคือการเคลื่อนย้ายความรู้ออกจากหัวของครู และนำไปฝากไว้ในหัวของนักเรียน ดังนั้นผู้เรียนจึงเป็นเสมือนเงินฝาก และครูเป็นผู้ฝากเงินซึ่งตัดสินใจและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการสอนตามแบบเดิมจึงเป็นไปในทำนองนี้

แฟร์เรกล่าวว่าทัศนคติและแนวปฏิบัติแบบฝากเงินธนาคารนี้เป็นระบบการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นลักษณะของความมกซ์ของสังคมเพราะ

1. ครูเป็นผู้สอน และนักเรียนเป็นผู้ถูกสอน
2. ครูเป็นผู้ทุกอย่างและนักเรียนเป็นผู้ไม่รู้อะไรเลย
3. ครูเป็นผู้คิดและนักเรียนเป็นผู้ถูกคนอื่นคิดถึง
4. ครูเป็นผู้พูดและนักเรียนเป็นผู้ฟังอย่างวางวาย
5. ครูเป็นผู้กำหนดวินัย และนักเรียนเป็นผู้อยู่ในวินัย
6. ครูเป็นผู้เลือกและนักเรียนเป็นผู้รับเอา
7. ครูเป็นผู้กระทำ และนักเรียนเป็นผู้เห็นการกระทำเพื่อเลียนแบบจาก การกระทำของครูเท่านั้น
8. ครูเป็นผู้เลือกเนื้อหาของหลักสูตร และนักเรียน (ซึ่งครูไม่เคยปรึกษา) จะต้องปรับตัวให้เข้ากับเนื้อหาของหลักสูตรนั้น

9. ครูให้อำนาจ (authority) ของความรู้กับอำนาจในวิชาที่ของตน
ซึ่งกำหนดขึ้นมาเพื่อชักชวนอิสรภาพของนักเรียน

10. ครูเป็นประธานหรือผู้กระทำ (subject) ของกระบวนการเรียนรู้
ส่วนผู้เรียนเป็นเพียงกรรม หรือผู้ถูกกระทำ (objects)⁵

เพื่อเป็นการต่อต้านระบบการศึกษาแบบฝากเงินธนาคารนี้ แพร่เรได้เสนอการศึกษา
อีกแบบหนึ่งคือการศึกษาแบบแก้ปัญหา ซึ่งจะไม่ลักษณะในแนวทวิระหว่างความสัมพันธ์ของครูกับ
นักเรียนอย่างที่เป็นอยู่ในการสอนแบบเดิม แต่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนใน
แนวนอนขึ้นมาแทน ดังนั้นตามแนวความคิดที่แพร่เรเรียกว่าการทำให้เกิดความมีสติสัมปชัญญะ
(Conscientization) นั้นจะเป็นไปในทำนองว่า

- ไม่มีใครสอนใคร
- ไม่มีใครเรียนใครคนเดียว และ
- ทุกคนเรียนด้วยกันโดยมีการกระทำในโลกและเกี่ยวกับโลกของเขา⁶

ความสัมพันธ์แบบผู้มีอำนาจและผู้อยู่ใต้อำนาจจะหมดไป คือแทนที่จะสอนโดยครูเป็น
คนคอยบอกและนักเรียนเป็นคนรับ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ตามแนวใหม่จะช่วยให้ผู้ใหญ่มี
โอกาสได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อจะใคร่จึกและเข้าใจตนเอง ไกลยิ่งขึ้น
ยิ่งขึ้น และเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นตนเอง หากவர்เริ่มสร้างสรรคและความสามารถ
ที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเอง เป็นที่พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามันแตกต่างนอกเขียนใด ซึ่งถ้าใช้วิธี
ของแพร่ เรก็จะเปลี่ยนจากการฝึกทักษะเพียงให้อ่านออกเขียนได้มาเป็นกระบวนการที่อาศัยค่านิยม
สร้างความรู้สึกรักคิด และมีผลทางค่านิยมและการเมืองในที่สุด

ดังนั้นครูและนักเรียนจะรับผิดชอบร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสมมติฐาน หรือ
ความเชื่อทางปรัชญาถือว่ามนุษย์ในฐานะเป็นผู้มีความรู้สึกนึกคิดจะต้องมีความสามารถในการคิด
และค้นหาความจริงได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการศึกษาจะต้องท้าทายให้คนคิดได้ด้วยตนเอง โดย
การเรียนรู้โดยยอแสงของมวลมากขึ้น และการส่งเสริมให้มีการท้าทายใหม่ ๆ และความ
มุ่งมั่นในการค้นหาความจริง กระบวนการแบบนี้แพร่เรอธิบายว่าเป็นการทำคนให้เป็นคน

(humanization) ซึ่งเขาถือว่าเป็นหลักการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ (man's historical vocation)

แม้ว่านักการศึกษาหลายคนไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ก้าวไกลถึงด้านสังคมและการเมืองของแฟร์เรก็ตาม แนวคิดของเขาเกี่ยวกับการทำให้คนมีสติสัมปชัญญะ และการศึกษแบบที่
ปัญหา (problem - posing education) มีผลต่อโครงการจัดการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนน้อยมาก โครงการที่น่าเอาเทคนิคของการทำให้คนมีสติสัมปชัญญะมาใช้เพื่อปรับปรุง
โซ โซ โซรูปภาพเพื่อแสดงสภาพชีวิตจริง ซึ่งผู้เรียนมองออกได้ทันทีและกระตุ้นให้เขาได้คิด
จากสภาพความเป็นจริง และการใช้บทเรียนที่ตรงกับชีวิตจริง และคำที่มีความหมายโดยเลือก
เอามาจากศัพท์ที่ผู้เรียนใช้อยู่เป็นประจำเพื่อเป็นเครื่องช่วยคิดอย่างมีเหตุผล และเป็นจุดเริ่มต้น
ใหญ่เรียนนำความรู้ความรอบคอบเขียนได้ไปใช้ต่อไป

ความคิดในเรื่องการใช้คำที่มีความหมายตรงตามสภาพชีวิตจริง ไม่ใช่เป็นความคิดของแฟร์เรคนเดียว แต่เป็นหลักสำคัญในระบบการเรียนรู้นักการศึกษาอีกคนหนึ่งคือ ซิลเวีย แอชตัน - วอร์เนอร์ (Sylvia Ashton - Warner) การทดลองค้นคว้าเป็นเวลหลายปีของนักศึกษานี้ได้พิสูจน์ให้เห็นประโยชน์ของการสร้างประสบการณ์การเรียนจากคำซึ่งมีความหมายสำหรับผู้เรียนซึ่งคำเหล่านี้จะเป็นเครื่องจูงใจที่สำคัญในการเรียนอ่าน นอกจากนี้ยังเป็นกฎแจสำคัญที่ผู้เรียนจะ "ใช้ตัวเอง" และเปิดประตูออกให้เห็นภาพในมิติต่าง ๆ จากโลกภายในของเขา เนื่องจากความคิดเรื่องการใช้คำและบทเรียนที่มีความหมายต่อชีวิตจริงของแฟร์เร และแอชตัน - วอร์เนอร์ คล้ายกันมาก โครงการบางอย่างจึงรวมแนวความคิดจากสองแหล่งนี้เข้าด้วยกัน เพื่อจัดการศึกษาแบบสำหรับผู้ใหญ่ ตัวอย่างเช่นที่ทดลองอยู่ในประเทศอิตาลี และ ฮอนดูรัส ซึ่งจะใช้เกมส์สถานการณ์จำลองผนวกกับการสอนการอ่านออกเขียนได้เข้าด้วยกัน

ความคิดในทำนองเดียวกันนี้จะพบในแบบเรียน ในโครงการศึกษาระบบเบ็คเสรีจของประเทศไทย บังคลาเทศ เอธิโอเปีย และ ฆานา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ใช้หรือมาประยุกต์ใช้ในประเทศต่าง ๆ นี้เป็นเทคนิคบางอย่างของแฟร์เร ในการสร้างบทสนทนา

ระหว่างครูกับนักเรียน และให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีเหตุผลเท่านั้น ไม่ได้เอาความคิดทาง
 ด้านการเมืองอื่น ๆ ตามแนวคิดของเขามาใช้เลย เช่น ปรัชญาการคิดเป็นของโครงการ
 การศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทยได้เน้นหลักความสามัคคีในระเทศศาสนา โดย
 ให้รู้จักแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม แม้กระทั่งการปรับตัวให้เข้ากับภาวะ
 ต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลง แทนที่จะใช้วิธีต่อต้านรุนแรง หัสนคติเช่นนี้แตกต่าง
 จากการแทรกแซงหรือการปฏิบัติสังคมที่แพร่ เราเชื่อว่าควรจะเป็นคุณลักษณะที่แท้จริงของการศึกษา

การรู้จักตนเองของโรเจอร์สและแมสโลว์

เป็นเวลาหลายสิบปีก่อนหน้าที่แฟร์เรและอิลลิช ได้เรียกร้องให้มีการจัดการศึกษาใน
 แนวใหม่ ได้มีคำต่าง ๆ ปรากฏในผลงานของนักจิตวิทยา และนักจิตวิทยาบำบัดกลุ่มผู้มีความคิด
 เกี่ยวกับมนุษยชาติ (humanistic school) เช่นการเรียนรู้เองโดยไม่มีใครนำ
 (nondirective learning) การรู้จักตนเอง (self - awareness)
 การเข้าใจตนเอง (self - actualization) และการบำบัดโดยถือผู้รับบริการเป็น
 ศูนย์กลาง (Client - centered therapy) เป็นต้น ปรัชญาและเทคนิคเบื้องต้นทางการ
 แนวนี้ในหลาย ๆ ด้าน ได้เกิดจากความคิดของนักจิตวิทยาบำบัด เช่น คาร์ล โรเจอร์ส
 (Carl Rogers) ในช่วงปี 1940 ตอนต้น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดคล้าย ๆ กันที่ปัจจุบันนี้
 ถือว่าเป็นการปฏิบัติ หรือเป็นนวัตกรรมขั้นสูงราวกับว่าเพิ่งค้นพบกันใหม่ ๆ

จากทฤษฎีการบำบัดโดยให้ผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง ทำให้ คาร์ล โรเจอร์ส ทดลองวิธี
การสอนแบบให้เรียนเองโดยไม่มีใครนำ (nondirective teaching) ซึ่งใช้หลักการ
เกี่ยวกับการตัดสินใจของคนเอง (Self - determination) และการเป็นตัวของตัวเอง
(self - direction) คือ

"ถ้าการบำบัดสามารถใช้ความสามารถของผู้รับบริการ หรือคนไข้ (client)
 ในการแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ และถ้าผู้ให้การบำบัดมุ่งที่จะใช้ความสามารถนี้ ทำไมถึง
 ไม่ใช้สมมติฐานอันนี้จะนำวิธีสอนแบบใดไปใช้ ? ถ้าการสละบรรทัดของการยอมรับการ

เข้าใจ และการเคารพนับถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการส่งเสริมการเรียนรู้ในการบำบัด (therapy) ถ้าเช่นนั้นจะนำมาเป็นมาตรการในการเรียนรู้ในการศึกษาได้หรือไม่? ถ้าการบำบัดปรากฏผลออกมาว่านอกจากจะทำให้ตนเองดีขึ้นแล้วยังสามารถช่วยตัวเองในสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้อย่างดีก็ยิ่งดี ก็พอจะหวังผลคล้ายกันนี้ในวงการการศึกษาได้หรือไม่? ปัญหาที่ถามนี้ทำให้นักแนะแนวซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นครูด้วย ต้อง "เก็บไปคิด" ⁷

กลุ่มนักจิตวิทยาซึ่งได้เริ่มคัดแปลงหลักการไปใช้ในห้องเรียนประสบปัญหาภายในตอนแรก เพราะไม่มีแนวทางปฏิบัติกำหนดหรือวางไว้ให้ อย่างไรก็ตามก็ โรเจอร์ส พบว่าคุณภาพของการเรียนรู้ที่ได้จากวิธีที่ถือผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง (Client - centered approach) มีความแตกต่างออกไปจากที่คิดขึ้นจากห้องเรียนปกติอยู่มาก จนเห็นว่ามีควมจำเป็นต้องทำการศึกษาค้นคว้ากันต่อไปอีก ผลจากการทดลองและประสบการณ์ในห้องเรียน นี้ทำให้เห็นความสำคัญของวิธีการสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student - focused approach) ยิ่งขึ้น

หลักสำคัญของวิธีสอนแบบนี้มีอยู่ว่า ครูมีหน้าที่เพียงส่งเสริมและช่วยสร้างความสามารถให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนด้วยตัวผู้เรียนเอง และคนที่ผู้เรียนต้องการครูจะต้องมีความเชื่อว่าทำให้เงื่อนไขที่ถูกต้อง ผู้เรียนจะแสดงออกมาเองว่าเขามีพลังและความสามารถที่จะเจริญงอกงาม และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้ได้เอง นอกจากนี้ยังสามารถแสดงออกอย่างมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดังนั้นการยกเลิกการใช้อำนาจของครูแบบเก่าและสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับผู้เรียนในฐานะเป็นเพื่อนร่วมเรียน (peers) จึงเป็นก้าวแรกในการสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ผู้เรียน

แม้ว่าโรเจอร์สจะเรียกแนวการสอนแบบนี้ว่าวิธีที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (student - centered) ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นศูนย์กลางทุกอย่าง ครูหรือผู้นำ หรือวิทยากรจะต้องรับผิดชอบในการให้โครงสร้างและทำหน้าที่ในสองบทบาท คือในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือผู้ร่วมเรียน และเป็นผู้นำในการเรียนที่มีความยืดหยุ่นในทางปฏิบัติด้วย โรเจอร์ส ได้กำหนดหน้าที่ของผู้นำในการสอนแบบให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางว่าจะต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมใน

กลุ่ม เป็นผู้ทำให้สมาชิกของกลุ่มได้ชี้แจงจุดมุ่งหมายของตนเอง เป็นผู้รักษาวรรยาการของการยอมรับฟังความคิดเห็นคนอื่น เป็นผู้ช่วยแนะแหล่งวิทยาการที่จะหาความรู้เพิ่มเติมตามที่กลุ่มต้องการ และเห็นว่าเป็นประโยชน์ เป็นผู้มีความยืดหยุ่นและสามารถทำได้หลายบทบาท เช่นเป็นผู้ให้ความหมาย เป็นผู้ตัดสินชี้ขาด หรือแม้แต่เป็นเพียงสมาชิกธรรมดาคนหนึ่งในกลุ่ม ผู้เรียน เป็นต้น ประเด็นนี้โรเจอร์สได้นำมากล่าวใหม่ว่า

- ถ้าแต่ละคนหรือกลุ่มประสบปัญหา
 - ถ้าผู้นำสร้างบรรยากาศให้คนอื่นได้คิด
 - ถ้าความรับผิดชอบอยู่ที่แต่ละคนหรือหมู่คณะ
 - แล้ว การวิเคราะห์ปัญหาที่เหมาะสมและพอเพียงก็จะเกิดขึ้น การเป็นตัวของตัวเองก็จะเกิดขึ้น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำ และคุณภาพของการกระทำก็จะดีกว่าผลที่ได้รับจากการสอนวิธีอื่น ๆ
- สมาชิกแต่ละคน หรือกลุ่มจะมีชีวิตและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น⁸

อีกประมาณสิบปีต่อมาหลักการของโรเจอร์ส ได้กลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นหลักการศึกษาระดับสูง จากในรายงานของยูเนสโก เรื่อง การศึกษาเพื่อชีวิต (Learning to Be) ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ

(International Commission on Development Education) นั้นคณะกรรมการชุดนี้เสนอแนะว่ากิจกรรมการศึกษาคควรจะเน้นที่ตัวผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระภาพมากขึ้น ให้เขาเลือกเองว่าเขาจะเรียนอะไรและเรียนที่ไหนอย่างไร⁹

ในแนวเกี่ยวกับจิตวิทยากลุ่มมนุษยศาสตร์ (humanistic psychology) ก็มีงานเขียนของ เอเบรฮัม เอช แมสโลว์ (Abraham H. Maslow) ซึ่งผู้เขียนได้ยืมคำว่า "การเข้าใจตนเอง" (self-actualization) มาใช้ สำหรับแมสโลว์เห็นว่า การเข้าใจตนเอง หมายถึงความเป็นมนุษย์ (humanness) ที่สมบูรณ์เช่นเดียวกับที่แพร่เร
เห็นว่าการปลดปล่อยเป็นการทำคนให้เป็นคน (humanization) ซึ่งแมสโลว์ไม่ได้เน้นที่
การเอาชนะการกดขี่จากภายนอก แต่เป็นการพาตัวเองออกไปสู่โลกภายนอก เช่น การ

พยายามทำในสิ่งที่ศึกษาในตัวเอง เข้าใจในคนอื่น เข้าใจโลกและเข้าใจตนเองมากขึ้น ยอมรับนับถือตนเองมากขึ้น มีความพอใจในความสามารถพิเศษหรือความเป็นอัจฉริยะของตนมากขึ้น มีความเข้าใจในการเจริญของของของตน ทำให้ตนเองมีอิสระมากขึ้น และในที่สุดก็จะมีอำนาจมากขึ้นในการปรองดองและเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งประเด็นสุดท้ายนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากอันอื่น ๆ ที่กล่าวมาก่อน แม้ว่าโล่าบอกว่าคนจะมีความเป็นอยู่ที่ขึ้นเมื่อเขาสามารถเข้าใจและรู้จักตนเองในสภาพที่แปลกออกไปจากที่เป็นอยู่เดิมไม่ว่าจะเป็นด้านส่วนตัวและด้านสังคม ความเจริญของของจากภายในนี้ส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ มีการเลือกสรรและการทำอะไรอย่างสนุกสนาน และแสวงหาการเปลี่ยนแปลง และการกระทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งการกระทำในทางนอกหรือในทางที่จริง เป็นการแสดงออกของความรู้สึก และการรับรู้ภายในที่ดีด้วย นั่นคือเป็นการแสดงออกของ "พฤติกรรมของการเข้าใจตนเอง" (self-actualizing behavior) ไม่ใช่เป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกธรรมดาเท่านั้น

การเปรียบเทียบความคิดของนักมนุษยศาสตร์ กับนักพฤติกรรมศาสตร์ ระหว่างบรูเนอร์กับ สกินเนอร์

สิ่งสำคัญที่สุดในการเปรียบเทียบนี้อยู่ที่ความแตกต่างระหว่างแนวความคิดระหว่างพฤติกรรมการเข้าใจตนเอง (self-actualizing behavior) และพฤติกรรมการแก้ปัญหา (problem solving behavior) แม้ว่าแนวความคิดทั้งสองนี้จะไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เมื่อหลักสูตรหรือโปรแกรมเน้นแนวคิดอันใดอันหนึ่งก็ตามแต่ก็จะเป็นข้อแตกต่างที่ชัดเจนในวิธีการ ในที่นี้จะกล่าวถึงวิธีการที่แนวคิดนี้มีผลต่อหลักสูตรและวิธีการสอน ซึ่งจะพิจารณาอย่างละเอียดในตอนต่อไป แต่ในตอนนี้จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความแตกต่างระหว่างแนวความคิดของนักมนุษยศาสตร์ และนักพฤติกรรมศาสตร์ทั้งสองทั้งคำตอบต่อไปนี้

ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องใหญ่เรียนเมื่อสละในการเลือก การปลดปล่อย หรือการเข้าใจตนเองจะนำไปใช้ในการสร้างหลักสูตร และแบบเรียนได้มากน้อยแค่ไหน ? ครูทั่วไปจะให้การสอนแบบไม่มีคนนำ (nondirective teaching) ไ้หรือไม่เพียงไร และการสอนแบบไม่มีคนนำจริง ๆ มีหรือไม่ ?

หรือในอีกแง่หนึ่ง เราอาจพิจารณาได้ว่า ถ้าแนวหรือสัทธิการสอนเป็นการให้ผู้เรียนได้คิดและเน้นความต้องการความจริงของขมในตัวยุเรียนแล้วผู้เรียนจะได้ความรู้และทักษะมากน้อยแค่ไหน ? และในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีช่องทางที่จะถ่ายทอดความรู้โดยตรงและเลื่อนความรู้ในเนื้อหาขึ้นเป็นชั้น ๆ ไปได้หรือไม่ ?

การเปรียบเทียบแนวคิดในปัญหาเหล่านี้ได้จากงานเขียนของนักการศึกษาคือ เจโรม เอช. บรูเนอร์ (Jerome H. Bruner) และ บี. เอฟ. สกินเนอร์ (B. F. Skinner) ซึ่งทั้งสองอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

บรูเนอร์กล่าวว่าเนื่องจากการเรียนรู้และการแก้ปัญหาของอาศัยการสำรวจตัวเลือกหรือทางเลือกต่าง ๆ ดังนั้นการสอนจะต้องจัดขึ้นเพื่อให้ส่งเสริมและช่วยผู้เรียนเองให้รู้จักตัวเลือกหรือทางเลือกต่าง ๆ แล้วผู้เรียนก็จะมีทักษะขึ้นมาเอง และมีความเชื่อมั่นในความสามารถที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเอง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะเป็นการปฏิเสธบทบาทปกติของครูโดยสิ้นเชิง ครูจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขซึ่งผู้เรียนสามารถเจริญองงขมเพื่อให้มีความสามารถที่จะกระทำสิ่งที่ถูกต้องและจำเป็นได้ด้วยตนเอง ซึ่งสมมติฐานตามแนวความคิดนี้มีอยู่ว่าการเรียนรู้เพื่อรู้ (cognitive learning) จะทำได้ดีที่สุดเมื่อการแสวงหาความรู้ขึ้นมาจากแรงจูงใจของผู้เรียนเอง และเมื่อผู้เรียนมีอิสระจากอิทธิพลของการให้รางวัลและการลงโทษจากภายนอก บรูเนอร์อธิบายแนวคิดของเขาว่าเป็นอิสรภาพของการให้รางวัลตัวเอง (autonomy of self-reward)

ส่วนสกินเนอร์ซึ่งเป็นนักพฤติกรรมศาสตร์เชื่อว่าเราไม่ควรนำพฤติกรรมของมนุษย์ไปเกี่ยวข้องกับสภาพความรู้สึนึกคิด เพราะความรู้สึึก ทศันคติ ความตั้งใจ และความคิดต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มากับพฤติกรรม สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สาเหตุของพฤติกรรม เพราะสกินเนอร์บอกว่าพฤติกรรม

เป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

เพื่อให้เข้าใจกับเหตุของพฤติกรรม เราจะต้องพิจารณากันถึงสิ่งแวดล้อมภายนอก วิธีที่คนประพฤติก่อให้เกิดขึ้นตามของพฤติกรรมนั้นจะเป็นตัวทำให้เกิดระบบเป็นรูปธรรมและสังเกตได้ และระบบนี้จะควบคุมได้โดยจัดตัวเสริมกำลัง (reinforcements) ทั้งที่เป็นทางบวกและทางลบ

แนวคิดนี้จะนำไปใช้ในยุทธศาสตร์การศึกษาได้อย่างไรบ้าง? สกีนเนอร์ได้เสนอแนวคิดที่เขาเรียกว่าเทคโนโลยีแพพฤติกรรม (technology of behavior) ซึ่งถือว่าสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่กำหนดว่าคนจะทำอะไร และทำอะไรขึ้นมาในการใช้เทคโนโลยีมีตัวเสริมกำลัง ที่เป็นทั้งบวกและลบ จะต้องเลือกให้และใช้ให้ถูกต้องด้วย ถ้าเรายอมรับความจริงว่าพฤติกรรมจะถูกควบคุมโดยสิ่งเร้าจากภายนอก เราจะสามารถบังคับพฤติกรรมได้โดยการควบคุมสิ่งเร้าจากภายนอกนั้นเสีย

o สกีนเนอร์ไม่เห็นด้วยกับแนวปฏิบัติทางการศึกษาที่ให้ผู้เรียนคิดเอาเองอย่างมีอิสระ หรือใค้อนุญาตให้ผู้เรียนคิด เพราะไม่แน่ใจว่าผู้เรียนจะใ้ประโยชน์อะไรขึ้นมา เขาอ้างว่า "ถ้าไม่มีการควบคุมเลยก็จะเป็นการทิ้งภาระหน้าที่ควบคุมจากคนหนึ่งให้ไปตกอยู่กับส่วนอื่น ๆ ของสิ่งแวดล้อมทั้งคนสังคมและคนอื่น ๆ ต่อไป" 10

แนวคิดอันนี้แตกต่างจากแนวคิดของนักมนุษยศาสตร์มากจนคุณประหนึ่งว่ายุทธศาสตร์การสอนต่าง ๆ ที่ใ้จากกลุ่มนักคิดเหล่านี้คงจะไม่ตรงกันเลย อย่างไรก็ตามก็ลักษณะต่าง ๆ ของแบบเรียนสำเร็จรูปซึ่งใ้มาจกแนวความคิดของนักพฤติกรรมศาสตร์ก็มีคนอื่นนำไปใช้เช่นแฟร์เรเป็นคน และมีโครงการอื่นที่ใ้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของแฟร์เรอีกมาก ส่วนความคิดคลึงกันก็อาจจะมึ้นแต่คนอยมาก แต่ควรจะใ้กล่าวไว้ในที่นี้คือ

หนังสือหรืออุปกรณ์การเรียนซึ่งแต่งขึ้นตามแนวคิดของนักพฤติกรรมศาสตร์โดยทั่วไปจะมีลักษณะเฉพาะดังต่อไปนี้คือ

ตัวอย่างเช่น

1. วัตถุประสงค์จะต้องชัดเจนและเป็นพฤติกรรมที่วัดได้
2. กิจกรรมการเรียนจะต้องจัดขึ้นได้ตรงตามพฤติกรรมที่ต้องการ
3. เนื้อหาจะต้องแตกออกเป็นขั้นย่อย ๆ และง่ายต่อการเรียน ขั้นต่าง ๆ เหล่านี้จะจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และคิดหาคำตอบเอง โดยผู้เรียน (เช่นการเติมคำในช่องว่าง และการเลือกหาคำตอบที่ถูกต้อง)
4. บทเรียนจะต้องมีวิธีให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ทันทีเพื่อผู้เรียนจะได้ทราบว่าคำตอบเขาถูกหรือไม่ และจะได้ทราบว่าเขาเรียนได้เร็วช้าแค่ไหน
5. เนื้อหาและกิจกรรมจะต้องไปด้วยกันในด้านการจัดลำดับขั้นตอนและวิธีการเรียน
6. เมื่อการเรียนจบแล้วในแต่ละตอนก็จะต้องมีสิ่งตอบแทนหรือรางวัล
7. ความรับผิดชอบเพื่อจะให้เกิกรเรียนรู้อยู่ที่หนังสือหรืออุปกรณ์ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเรียน ไม่ใช่อยู่ที่ครูผู้สอน หรือผู้นำ หรือผู้ช่วยให้เรียน

ส่วนวิธีการเรียนแบบการมีสื่อกับปะชัญญะ ของแฟรเร นั้น ผู้เรียนได้รับสิ่งเร้าจากรูปภาพและรูปภาพ สิ่งเร้านี้จะมีสารสื่อที่ให้ความหมาย (Coded message) ซึ่งเกี่ยวข้องกับส่วนหนึ่งส่วนใดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน สารสื่อแต่ละอันเกี่ยวข้องกับด้านหนึ่งด้านใดของความจริงจากภายนอกนี้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งเร้าซึ่งผู้เรียนจะต้องแปลความหมาย (decode) นี้ออกมาเป็นขั้น ๆ จนเขาสามารถเข้าใจสิ่งแวดล้อมในวงกว้างได้ดีขึ้น การจัดเป็นหน่วยที่มีความหมายตามสภาพและขั้นตอน (sequences) ตามวิธีของแฟรเรนี้ก็จะคล้าย ๆ กับการให้เรียนไปเป็นขั้น ๆ หรือกรอบ (frames) ในบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งทั้งสองวิธีเน้นการตีความหมายของสารสื่อ และจำเนื้อหาสาระให้ได้ เพื่อจะนำความเข้าใจนี้ไปตีความหมายในกรอบต่อ ๆ ไปอีก ทั้งสองวิธีผู้เรียนตอบสนองด้วยพฤติกรรมที่มาจากตนเอง (overt behavior) ทั้งสองวิธีมีการให้รางวัลทันทีคือให้ผู้เรียนได้ก้าวต่อไปในวิถีทางของการเข้าใจเนื้อหาสาระของทั้งสองวิธีในแต่ละขั้นจะกำหนดเอาจากผู้เรียน ว่าผู้เรียนควรจะเรียนไต่อย่างสบายมากน้อยแค่ไหนในแต่ละจุด ดังนั้นก็เป็นพฤติกรรมการให้รางวัลและการเสริม

กำลังในการเรียนรู้เหมือนกัน ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นความคล้ายคลึงของวิธีสอนตามแบบการให้ สติสัมปะชัฏญะ และการสอนโดยวิธีบทเรียนสำเร็จรูป

จากการเปรียบเทียบระบบการสอนของแฟรเอร์ และการสอนโดยวิธีบทเรียนสำเร็จรูป ของสกินเนอร์ ทำให้ผู้เรียนได้เห็นส่วนสำคัญอันหนึ่งคือ ความรู้สึกนึกคิด

ในวิธีการสอนของแฟรเอร์ ซึ่งแฟรเอร์ถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญของกระบวนการ ปลดปล่อย แต่สกินเนอร์จะไม่กล่าวไว้ ผลขั้นสุดท้ายตามวิธีสอนของแฟรเอร์เราอาจจะออกมา ในรูปของทัศนคติ ความรู้สึก และการเข้าใจหรือการรับรู้ซึ่งทำให้เกิดกลไกในทางปฏิบัติ หรือการกระทำขึ้นมา ไม่ใช่ใหญ่เฉพาะเนื้อหาเท่านั้น แต่จะเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับคุณค่าของ ตัวเอง การเข้าใจตัวเองเป็นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความท้อแท้ที่จะถูกปลดปล่อย และการขบสนทนาคัดค้าน จะช่วยให้เปลี่ยนผู้เรียนจากผู้ถูกกระทำเป็นผู้กระทำ แล้วเป็น การส่งเสริมการกระทำในที่สุด

ศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเป็นเทคโนโลยีของการมีส่วนร่วมของของโนลส์

ทฤษฎีทฤษฎีศาสตร์การศึกษาผู้ใหญ่ตามที่แมลโคลม โนลส์ (Malcolm Knowles) คิดขึ้นได้รวมเอาความคิดมาจากหลักจิตวิทยาของกลุมนมนุษย์ศาสตร์ผนวกเข้ากับการเรียนรู้โดย วิธีการเข้าถึงระบบ (systems approach) โนลส์ อธิบายคำว่า andragogy ว่าเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยผู้ใหญ่ใหญ่เรียนรู้ โนลส์มีความเชื่อเช่นเดียวกับนักมนุษยศาสตร์ ว่าการเรียนรู้ จะเรียนไ้มากที่สุดเมื่อวิธีการและเทคนิคการสอนทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (involve) ในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง (self - directing inquiry) สมมติฐานที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่มีอยู่ว่าผู้ใหญ่มีความต้องการทาง จิตวิทยาที่ต้องการเป็นตัวของตัวเอง (self - directing) และในขณะที่เกี่ยวข้องกับการให้คนอื่นเห็นว่าเขาคือตัวของตัวเองด้วย ฉะนั้นครูไม่ควรครอบงำความคิด หรือนำความคิดเห็นของตนไปให้ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ใหญ่ แต่ควรให้ภาพรวบฝึกชอบในการเรียน มาจากตัวของผู้ใหญ่เอง

โนลส์เชื่อว่าทฤษฎีสำคัญในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้โตผล ก็คือการให้มีส่วนเกี่ยวข้อง
เอง (ego involvement) ฉะนั้นเราจะต้องหาเทคนิคการศึกษาที่ช่วยให้ผู้ใหญ่ได้สำรวจความ
ต้องการของตนเอง วางเป้าหมายของตนเอง มีส่วนรับผิดชอบในการจัดและดำเนินประสบการณ์
การเรียนรู้ต่าง ๆ และประเมินผลหลักสูตร หรือโปรแกรมของตนเองด้วย

ในกระบวนการเรียนรู้แบบนี้ครูมีบทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพซึ่งมีหน้าที่แนะแนวทาง
และเป็นแหล่งวิทยาการในชั้นเนื้อหา และนอกจากนี้ครูจะต้องคอยดูว่าสภาพการเรียนรู้ที่พอที่
จะให้กลุ่มผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างดี และครูจะต้องรักษาสภาพของการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อให้
ทุกคนได้รับประโยชน์มากที่สุดจากการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การสอนที่ดีนั้นคือการจัดการที่ดี
เพื่อให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัว คือ ผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม

ในการจัดการเรียนจะต้องมีการวางแผนขั้นตอนของกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มทั้งหมดมีส่วน
เกี่ยวข้องในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาในการเรียน เนื้อหาและยุทธศาสตร์ กลุ่มผู้เรียนจะเป็น
ผู้ตัดสินใจว่าจะใช้เทคนิคอะไรและวัสดุอะไรจึงจะเหมาะสมและได้ผลตามเป้าหมายที่วางไว้

โนลส์บอกว่าขั้นตอนของการเรียนควรจะจัดได้เป็นสี่ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นที่หนึ่ง เป็นขั้นซึ่งกลุ่มผู้เรียนและผู้เข้าร่วมกันกำหนดรูปแบบของพฤติกรรม
ความสามารถ และลักษณะที่ผู้เรียนต้องการเพื่อให้ทำอะไรก็ได้ที่ขมขื่นพบเจอ เช่นลักษณะที่พึง
ปรารถนาเพื่อแสดงว่าเป็นพ่อแม่ที่ดี หัวหน้างานที่ดี ช่างานที่ดี หรือนักปราชญ์ที่ดี เป็นต้น
2. ขั้นต่อไปคือจะต้องจัดประสบการณ์ในหลักสูตรเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจความ
ความสามารถของตนที่มีอยู่เมื่อเทียบกับแบบแผนที่ยาวไว้ ซึ่งในการจัดประสบการณ์จะต้องใช้
เทคนิคหลาย ๆ อย่าง เช่นการแสดงบทบาทสมมติ (Sociodrama) การเล่าเรื่องจาก
ประสบการณ์จริง วิธีการทดลองและการสร้างสถานการณ์จำลอง อาจจะนำมาใช้ในการส่งเสริม
ประสบการณ์เหล่านั้น

3. ขั้นที่สามผู้ช่วยผู้ใหญ่เรียนได้เห็นความไม่พึงพอใจหรือช่องว่างระหว่างแบบแผน
ที่ยาวไว้กับความสามารถที่มีอยู่ในปัจจุบัน

4. ขั้นสุดท้ายโดยถือตามความไม่พึงพอใจ หรือช่องว่างเป็นเกณฑ์ ผู้เรียนก็จะ
ถูกกำหนดแนวทางให้ตรงตามความเจริญของสิ่งที่ต้องการ ดังนั้นผู้เรียนจึงได้เรียนจากแรงจูงใจ

ของตนเอง และจะมีความรับผิดชอบในการหาช่องทางที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ¹¹

แนวโน้มใหม่ ๆ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

มีปัญหาคงเดิมกันไปต่าง ๆ นานา ๆ เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่กล่าวนำแล้ว ทฤษฎีบางอันเห็นว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการทำให้เกิดความงอกงามทางปัญญา ความเจริญทางสมอง และให้เป็นผู้มีเหตุผลคือการเรียนรู้เป็นกระบวนการแก้ปัญหา (problem - solving process) นั่นเอง แต่บางทฤษฎีเห็นว่า การเรียนรู้เน้นเพียงผลของการส่งเสริมแรงจูงใจให้รู้จักตนเอง (self - awareness) และให้เข้าใจตนเองในทางที่ถูกต้อง ความคิดเห็นเหล่านี้มีประโยชน์อยู่หลายด้าน เช่น ในการวางแผนหลักสูตร วิธีการสอน และการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นต้น การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีโอกาสคลี่คลายปัญหาที่ยุ่งเหล่านี้ ถ้าได้นำนวัตกรรมใหม่ ๆ เหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์และการประเมินผลกิจกรรมที่จัดอยู่ในขณะนี้

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างแนวความคิดทั้งสองดังกล่าวนี้มีให้หมายความว่า วิธีใดวิธีหนึ่งจะดีกว่ากัน การที่จะเลือกทำหลักสูตรให้ออกมาในรูปใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ฉะนั้นแนวความคิดอันใดอันหนึ่งอาจจะเป็นประโยชน์และเหมาะสมกว่ากันในการจะให้มีบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

นอกจากนี้โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่หยุดยั้ง จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แม้แต่วัตถุประสงค์ก็ต้องเปลี่ยน ถ้าประสบการณ์ทำให้เห็นว่าจำเป็นต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ในแนวทางใหม่ ฉะนั้นแทนที่จะทำให้หลักสูตรอันใดอันหนึ่งตายตัวไม่มีการยืดหยุ่นเลยก็จะมีแนวโน้มว่าต้องเปิดกว้างไว้เพื่อรับแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้จากทฤษฎีการเรียนรู้ซึ่งมีพัฒนาไปเรื่อย ๆ ดังนั้นในทางปฏิบัติการรวมแนวคิดใหม่ ๆ ทั้งสองฝ่ายจะเป็นการลดช่องว่างระหว่างแนวความคิดทั้งสองค่านิยมและทำให้ให้นักศึกษาได้เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

เทคนิคกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (Group Process Techniques)

ที่แล้ว ๆ มาส่วนมากเราจะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน และพูดถึงแบบเรียนหรืออุปกรณ์การเรียนที่ต้องใช้ครูสอน หรือผู้เรียนสามารถเรียนได้เอง และที่กล่าวนำแล้ว

เป็นแค่เพียงทำให้เกิดเทคนิคที่ไต่รบรวมมาจากทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านั้น

แนวโน้มในการลดช่องว่างระหว่างครูกับนักเรียน ทำให้เราหันไปสนใจกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ หรือการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มและการเรียนจากเพื่อน (peer learning) หน่วยงานในต่างประเทศและในประเทศทั้งหลายต่างก็เห็นประโยชน์ของการทำงานเป็นกลุ่ม (group dynamics) เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาแนวคิดนี้ แจ็ค เมซีโรว (Jack Mezirow) แห่งคณะครุศาสตร์ (Teachers College) มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ได้สรุปทัศนคติที่มีต่อประโยชน์ของการเรียนเป็นกลุ่มซึ่งโครงการช่วยเหลือของมูลนิธิการศึกษาโลกได้นำไปลงใจว่า "...การเรียนเป็นกลุ่มเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม เหตุผลเป็นที่ชัดเจนอยู่แล้ว เพราะสมาชิกในกลุ่มต่างก็ให้การเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน รวมกันเป็นกลุ่ม จะกระตุ้นให้คิด และการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มจะช่วยให้เราทำอะไรผิดอะไรถูก และช่วยกันแก้ไขได้ (error - correcting mechanism)"¹² นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มจะทำให้ทุกคนมีโอกาสได้ลองใช้ความคิดใหม่ ๆ และพัฒนาความเชื่อมั่นตนเอง มีเทคนิคใหม่ ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่นการระดมพลังสมอง การฝึกมนุษยสัมพันธ์ การฝึกแรงจูงใจ การรวมกลุ่ม และการเล่นเกมสังคม เป็นต้น

การระดมพลังสมอง (Brainstorming) การระดมพลังสมองเป็นเทคนิคซึ่งคิดโดยอเล็กซ์ เอฟ. ออสบอร์น (Alex F. Osborn) เพื่อให้ได้ความคิดใหม่ ๆ จากสมาชิกของกลุ่มทั้งหมดแทนที่จะได้ความคิดจากหัวหน้าเพียงคนเดียว หรือสมาชิกที่พูดไม่กี่คน เคียวนี้ เทคนิคการระดมพลังสมองนี้ได้นำมาใช้มากในโครงการอบรมครูการศึกษาอกระบบโรงเรียน เพื่อช่วยให้ผู้ได้รับการฝึกอบรมเห็นคุณค่าของการแสดงข้อคิดเห็นของกลุ่มทั้งหมดโดยตรง และเห็นจริง ยิ่งสมาชิกในกลุ่มประกอบไปด้วยคนหลายประเภทก็ยิ่งจะทำให้ได้ความคิดในการแก้ปัญหาได้กว้างขึ้น ถ้าสมาชิกในกลุ่มได้เข้าใจกฎของการระดมพลังสมองนี้ แนวทางง่าย ๆ เป็นดังต่อไปนี้

1. จะต้องส่งเสริมสมาชิกทุกคนในกลุ่มให้แสดงความคิดเห็น
2. ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่แสดงจะต้องยอมรับทันทีโดยไม่มีการวิจารณ์ หรือประเมินผล
3. ข้อคิดเห็นต่าง ๆ จะต้องบันทึกไว้ให้ทุกคนได้เห็น เพื่อช่วยให้ทราบว่าแต่ละคนคิด รู้สึก และมองเห็นอะไรในขณะนั้น และยังช่วยให้แต่ละคนเห็นว่าข้อคิดเห็นของตนเองมีค่าหรือมีประโยชน์อย่างไร
4. ส่งเสริมให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นมาก ๆ ให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นที่คิดขึ้นมาได้เองโดยไม่ตอ้งคำนึงถึงความเหมาะสมของภาษา เพราะสมมติฐานในเรื่องนี้มีอยู่ว่ายังการแสดงความคิดเห็นสามารถดำเนินต่อไปภายในเวลาอันสั้น ก็ยังจะทำให้กลุ่มได้แนวคิดที่ดี ๆ ในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในเมื่อใดก็ได้
5. การวิจารณ์หรือตัดสินสมาชิกจะต้องรอไว้จนกว่ากลุ่มไม่มีความคิดอะไรอีกแล้ว แล้วก็ทำการตัดสินและเลือกเอาวิธีที่ดีที่สุดโดยไม่ทำให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งหมดกำลังใจในการระดมพลังสมองครั้งต่อไป
6. การมีส่วนร่วมจะต้องได้มีสิ่งตอบแทนโดยการยอมรับว่าวิธีการแก้ปัญหาในคอนท้ายเป็นผลมาจากกระบวนการระดมพลังสมอง ซึ่งทุกคนมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นมาตลอด

การฝึกมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations training)

การฝึกมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นเทคนิคที่คิดขึ้นโดยศูนย์ฝึกเพื่อการพัฒนา กลุ่มสัมพันธ์แห่งชาติ (National Training Laboratory in Group Development) ในกรุงวอชิงตัน ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าเป็นประโยชน์หลายประการในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่จะใช้ในการฝึกอบรมครู แต่เทคนิคเดียวกันนี้อาจจะนำมาปรับปรุงใช้กับครูเรียนผู้ใหญ่ได้

วัตถุประสงค์หลักทางการฝึกมนุษยสัมพันธ์คือการช่วยให้แต่ละคนได้เข้าใจตัวเองและความสัมพันธ์กับคนอื่นได้ดีขึ้น การฝึกนี้จะส่งเสริมให้ครูเรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และสะท้อนให้เห็นวิธีการที่เขามีส่วนร่วมนั้น ซึ่งจากการฝึกนี้จะทำให้ความเข้าใจการเรียนรู้อย่าง

ตนเองเป็นกลุ่ม (group self-study) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้สำคัญอันหนึ่ง

หัวข้อต่าง ๆ ที่ต่อไปนี้เป็นสรุปย่อ ๆ ของวิธีการที่ใช้อยู่ที่ศูนย์ฝึกแห่งชาติ ซึ่งจะเห็นว่าคล้าย ๆ กับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็นำไปใช้จัดอยู่ในประเทศกำลังพัฒนาอยู่หลายแห่งคือ

1. ผู้เรียนจะต้องหาความรู้ แต่ความรู้นั้นไม่เป็นเครื่องรับรองว่าผู้เรียนนำมาใช้กับพฤติกรรมที่ต้องการได้ทุกอย่าง
2. นอกเหนือไปจากการรู้จักวิธีหาความรู้แล้ว จะต้องรู้จักและเข้าใจวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
3. ในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการหาความรู้เพิ่มเติมนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ฝึกเพื่อให้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งมากกว่าที่ควร แต่อาจต้องการเพียงให้ได้ความรู้เพิ่มเติม การมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งจะทำให้เอาชนะการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงได้ หรือมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงมากขึ้น
4. การเกี่ยวข้องเช่นนี้จะต้องให้ออกาสในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ซึ่งในที่สุดจะทำให้ผู้ฝึกได้เข้าใจตนเอง เข้าใจบทบาทของตน และทราบความสัมพันธ์และสภาพปัญหายานอกซึ่งเขามีส่วนเกี่ยวข้อง
5. ต้องช่วยผู้ใหญ่ฝึกโครงสร้างและทดสอบพฤติกรรมแบบต่าง ๆ และช่วยให้มีความเชื่อมั่นในการทดลองใช้พฤติกรรมเหล่านี้
6. ในการศึกษาด้วยตนเอง รายบุคคลหรือเป็นกลุ่มจะต้องคำนึงถึงพฤติกรรมทั้งที่สังเกตเห็น และพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น ค่านิยม ความรู้สึก ทัศนคติ ความเชื่อ และอารมณ์ที่มีต่อการกระทำ หรือแนวโน้มที่จะคุมคนอื่น หรือถูกควบคุมโดยคนอื่น การแสดงอาการโกรธ การแสดงความขัดแย้ง เมื่อตัวเองไม่ได้อะไร และการให้ความร่วมมือ อีกทั้งความต้องการและความสามารถในการแสดงออกของตนเอง ถ้าได้เข้าใจสิ่งเหล่านี้

ให้ชัดเจนในการศึกษาด้วยตนเอง เป็นกลุ่ม จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียน และพัฒนาตนเอง ได้ดีขึ้น

การฝึกแรงจูงใจ (Motivation training)

มีคำกล่าวว่าการมีปฏิสัมพันธ์และการสนับสนุนของกลุ่มจะช่วยให้เกิด "น้ำใจผู้ประกอบการ" (entrepreneurial spirit) ได้หรือไม่ ? จากการศึกษาคนควาเป็นเวลานานเกี่ยวกับลักษณะของคนซึ่งเป็นผู้นำความสำเร็จสูง เดวิด ซี แมคเคลแลนด์ (David C. McClelland) และคณะนักจิตวิทยาได้คิดออกมาเป็นโครงการทดลองฝึกเพื่อทดสอบวิธีการส่งเสริมให้คนมีแรงจูงใจสูง และมีพฤติกรรมเป็นผู้นำประกอบการ ซึ่งการศึกษานี้ได้พบข้อแปรสำคัญอันหนึ่งซึ่งเรียกว่า "ความต้องการอยากทำอะไรให้สำเร็จ" (need to achieve) แนวทางการฝึกกลุ่มตามวิธีของแมคเคลแลนด์ได้นำไปใช้ในการฝึกผู้นำชมทบโครงการของยูเนสโก ในประเทศฮอนดูรัส

วัตถุประสงค์สำคัญของหลักสูตรอบรมที่ฮอนดูรัสมี 4 ประการดังต่อไปนี้

1. เพื่อสอนให้ผู้เข้าอบรมได้คิด พุฒ และทำอย่างเกี่ยวกับผู้ที่มีความต้องการสูงในการที่จะทำอะไรให้สำเร็จ
2. เพื่อสนับสนุนให้ผู้เข้าอบรมได้ตั้งเป้าหมายของตัวเองอย่างมีแผนในสัปดาห์ใดเวลาหนึ่ง
3. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้เกี่ยวกับตัวเองเพิ่มขึ้น
4. เพื่อเสริมสร้างน้ำใจหมู่คณะ (group spirit) ระหว่างผู้เข้าอบรมจากการรู้จักเกี่ยวกับความหวัง ความกลัว ความสำเร็จ และความล้มเหลวของคนอื่น และจากการได้แลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดกับคนอื่นจากการฝึกนี้

การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มจะดำเนินไปในท่ามกลางการส่งเสริมให้ผู้เข้าอบรมแต่ละคนพยายามได้ไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ของตน และกลุ่มก็จะได้แนวคิดเพื่อไปสนับสนุนความต้องการที่ให้อะไรได้สำเร็จ

แต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นจากวิธีการมองสะท้อนเกี่ยวกับตัวเอง คือแต่ละคนจะต้องสำรวจแรงจูงใจ ค่านิยม ทัศนคติ ความเพียร และแรงคล้อยใจของตนเอง และให้ตัวเองมีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาและประสบการณ์ที่ต้องเสี่ยงต่ออันตราย ส่วนกลุ่มก็จะทำหน้าที่เสมือนเป็นกระบอกเสียงในการให้ข้อมูลย้อนกลับ หรือขอสังเกตเพื่อช่วยให้แต่ละคนได้สำรวจพฤติกรรมของตนเอง และเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตนวางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการจูงใจให้ทำอะไรได้สำเร็จนี้มีประโยชน์สำหรับผู้ที่จะนำความรู้มาพัฒนาเปลี่ยนแปลงใช้กับการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนจะใดประโยชน์อย่างไร เมื่อนำไปผนวกใช้กับวิธีการอื่น ๆ หรือยุทธศาสตร์อื่น ๆ ก็ยังต้องศึกษากันอย่างละเอียดต่อไปอีก

การช่วยกันคิด (Synectics)

คำว่า synectics เป็นคำมาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า synektikos แปลว่า เหมะที่จะอยู่รวมกัน หรือการรวมสิ่งที่ยากกันและไม่เกี่ยวข้องกันเข้าด้วยกัน วิธีนี้เชื่อว่า ผู้นำมาใช้เป็นคนแรกคือ คัมปลิว เจ เจ กอร์ดอน (W. J. J. Gordon) ซึ่งผู้ก่อตั้งสมาคมช่วยกันคิดของเคมบริดจ์ (Cambridge Synectics Group) ในเมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ เขาใช้คำนี้เพื่อหมายถึงวิธีการส่งเสริมให้คิดอย่างมีจินตนาการและริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาทางเทคนิค หรือปัญหาทางทฤษฎีต่าง ๆ

การช่วยกันคิดนี้ได้ทดลองใช้เป็นครั้งแรกในการแก้ปัญหาในโรงงานอุตสาหกรรม ปัจจุบันนี้ได้ถูกนำไปใช้ในสภาพการเรียนรูทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนในหลายประเทศ แต่ก็ยังไม่มีการทดลองใช้ในประเทศที่กำลังพัฒนา

อย่างไรก็ดีการทดลองใช้ก็อาจจะช่วยให้ทราบกระบวนการทางจิตวิทยาซึ่งเป็นพื้นฐานในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และยังเป็นวิธีการที่ใช้ได้กับทุกคน ถ้าทุกคนในกลุ่มยอมทำหรือปฏิบัติตามเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม ซึ่ง กอร์ดอนเชื่อว่าวิธีการที่คนขาดความเป็นผู้นำริเริ่มในการคิดแก้ปัญหาเป็นเพราะว่าคนคอยแต่จะใช้วิธีคิดหาเหตุผล เพราะวิธีคิดหาเหตุผลหรือการคิดอย่างมีเหตุผลนั้นกอร์ดอนบอกว่าจะวัดหรือประเมิน และตัดสินได้

เฉพาะวิธีแก้ปัญหานั้นเหมาะสมและใช้ได้โดยทันที วิธีแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นตามวิธีนั้นจึงเป็นไปตามแบบ
เก่า ๆ และมีขอบเขตจำกัด แม้ว่าทอริคอนจะยังมีความเห็นว่าการคิดอย่างมีเหตุผลมีความ
สำคัญในขั้นสุดท้ายของการแก้ปัญหาก็ตาม เขาก็พบว่ามันไม่ช่วยให้เกิดความคิดใหม่ ๆ เพราะ
ความคิดใหม่ ๆ มีวิธีของมันเองทางหาก ระบบการช่วยกันคิด (synectics system) นี้
จะช่วยไม่ให้คนผูกพันอยู่กับความคิดที่จืดชืดและไม่ยืดหยุ่น และช่วยให้คนหาวิธีแก้ปัญหาลึกกว่า
ขวางยิ่งขึ้นแทนที่จะติดอยู่ในแนวเดิมซึ่งไม่ค่อยได้ผลสักนัก

วิธีการช่วยกันคิดนี้จะใช้ได้ดีที่สุดเมื่อกลุ่มประกอบขึ้นด้วยคนหลายประเภทมีความสนใจ
ต่างกันและทักษะต่างกัน เพราะการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนมีความคิดเห็นแตกต่างกันหรือ
ขัดแย้งกันจะช่วยให้นำไปสู่การค้นหาคำความคิดใหม่ ๆ หลักการที่ใช้กับกลุ่มในกระบวนการคิด
ร่วมกันจะส่งเสริมให้ทุกคนได้พูดออกมาตามที่ตนรู้สึกหรือคิด

การช่วยกันคิด ในการแก้ปัญหา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้แก้ปัญหาบทวนหรือพิจารณาปัญหานั้นที่ให้
2. เรียบเรียงปัญหาโดยใช้คำพูดเสียใหม่ คัดลงให้เหลือเฉพาะที่สำคัญ คำพูด
ที่เรียบเรียงใหม่แล้วนี้ก็จะเป็ปัญหาตามที่เข้าใจ
3. ผู้แก้ปัญหาเปรียบเทียบหาความคล้ายคลึงโดยตรงระหว่างสิ่งหรือตัวปัญหากับ
วัตถุหรือสิ่งที่มีชีวิตในสภาพที่แตกต่างออกไป
4. จากการเปรียบเทียบหาความคล้ายคลึงดังกล่าวจะทำให้ผู้แก้ปัญหามองให้ตัวเอง
ทราบเกี่ยวกับวัตถุหรือสิ่งมีชีวิตในสภาพใหม่นั้น และเกิดความรู้สึกนึกคิดหรือ
จินตนาการว่าฉันจะรู้สึกอย่างไรที่เป็นวัตถุหรือของสิ่งนั้น ซึ่งจะเป็นการส่งเสริม
ให้ผู้แก้ปัญหาคิดหาความรู้สึกของตนเองอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น
5. ขั้นตอนต่อไปกลุ่มก็จะวิเคราะห์ความรู้สึกและความเข้าใจเหล่านี้ออกมาในรูป
ของความขัดแย้งหรือการเห็นไม่ตรงกันแล้วสรุปออกมาเป็นข้อความไม่เกินสองคำ
6. กลับไปหาปัญหานั้นที่เข้าใจในขั้นที่ 2 ใหม่ ผู้แก้ปัญหาก็จะใช้ความเข้าใจที่

ได้จากการวิเคราะห์นี้เพื่อให้สามารถมองปัญหาอีกด้านหนึ่ง

กระบวนการนี้อาจจะช่วยให้กลุ่มมีโอกาสได้วิธีแก้ปัญหาใหม่ที่ไม่คาดคิดมาก่อน และยังไปกว่านั้น การมีส่วนร่วมในกระบวนการจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นองงاميให้ทุกคนได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่ในตัวเองในการแสดงความคิดเห็นในการ เพื่อหาทางแก้ปัญหาใหม่ ๆ ออกมาได้อย่างอิสระ

ตามกระบวนการหรือวิธีการนี้ บทบาทของครูหรือผู้นำกลุ่มจะมีขอบเขตจำกัด หน้าที่ของครูหรือผู้นำจึงเป็นเพียงช่วยให้กลุ่มก้าวไปข้างหน้าต่าง ๆ ของกระบวนการ แต่ความสำเร็จจะอยู่ที่ความสามารถในการนำความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคน และความสามารถที่จะแสดงความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับปัญหานั้นออกมาเป็นคำพูด

ประโยชน์สำคัญอันหนึ่งที่ได้จากทฤษฎีการช่วยกันคิดคือทำให้เข้าใจว่า ความคิดเห็นใหม่ ๆ อาจจะได้จากกระบวนการทางอารมณ์ที่ไม่ต้องใช้เหตุผลก็ได้ ฉะนั้นแทนที่จะสำรวจปัญหาโดยการพิจารณาหาคำตอบหรือวิธีแก้แล้วจะเป็นไปได้ไหม ใช้การได้ไหม หรือสมเหตุสมผลหรือไม่ กลุ่มก็จะเน้นในเรื่องความรู้สึกต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาและผลที่จะบังเกิดขึ้น นอกจากนี้จากการเปรียบเทียบหาความคล้ายคลึงกันจะทำให้สมาชิกได้มองเห็นด้านต่าง ๆ ของสิ่งที่ปัญหา โดยเฉพาอย่างยิ่งการใช้เทคนิคในการเน้นสิ่งของหรือวัตถุที่รู้จักกันทั่วไป เทคนิคนี้ซึ่งเรียกว่า "การทำให้สิ่งแปลกเป็นที่รู้จัก" จะตรงข้ามกับ "การทำให้สิ่งรู้จักแล้วเป็นสิ่งแปลก" ซึ่งจะช่วยให้แก้ปัญหาที่รู้จักก็แต่แก้ไขยากโดยใช้การเข้าใจอย่างที่ดีได้ขึ้นมาใหม่หลังจากได้เปรียบเทียบให้เห็นความสัมพันธ์กับบางสิ่งบางอย่างที่แปลกและไกลออกไป

อย่างไรก็ดีเป็นการยากที่จะกล่าวว่าการช่วยกันคิดนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนคิดคนสิ่งใหม่ ๆ ในวงการศึกษาระบบโรงเรียนอย่างไร แต่ก็น่าจะทำให้เราได้เข้าใจวิธีการแก้ปัญหาใหม่อีกอันหนึ่ง และให้ย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาการเรียนรูที่เรารู้จักตามแบบเดิมได้

เกมส์สถานการณ์จำลอง (Simulation games)

เป็นเวลาหลายศตวรรษมาแล้วที่วิธีการการถ่ายทอดความรู้ ความคิด หรือประสบการณ์อันคือการปราชัย หรือการปรากฏ โดยเฉพาอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา

ซึ่งสิ่งพิมพ์หายากและมีคนรู้หนังสือน้อย นอกจากการปราชัยแล้วพวกรูปภาพต่าง ๆ ก็ช่วยให้
เกิดความรู้ได้ ซึ่งในปัจจุบันนี้การศึกษานอกโรงเรียนได้นำวิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับ
ผู้ไม่รู้หนังสือโดยอาศัยสื่อทัศนูปกรณ์ การเล่นเกม การสร้างสถานการณ์จำลอง (ซึ่งผู้เรียน
ได้แสดงบทบาทจากสถานการณ์ที่คุ้นเคยกัน) การแสดงบทบาทสมมติ (ซึ่งผู้เรียนสวมบทบาท
ของคนอื่นซึ่งมีแนวคิดแตกต่างไปจากตัวเขาเอง) การอภิปรายกลุ่ม การสาธิต ป้ายประกาศ
ภาพยนต์ วิดีโอ และเทคนิคทางการศึกษาอื่น ๆ ซึ่งไม่ต้องอาศัยการเขียน เกี่ยวกับการศึกษา
ผู้ใหญ่ชนบทไทย เครื่องมือเหล่านี้มีอยู่มาก ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้มีประโยชน์มากในการดึงดูดความ
สนใจและทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

การทดลองใช้เกมส์สถานการณ์จำลอง ซึ่งเป็นเกมส์ที่สะท้อนให้เป็นสภาพชีวิตจริง
ได้มีทำกันมากขึ้น เช่นแบบฝึกหัดและเกมส์สถานการณ์จำลองต่าง ๆ ได้นำมาทดลองใช้ในการ
ฝึกผู้นำในลาตินอเมริกาเช่นประเทศฮอนดูรัส โดยผู้เชี่ยวชาญสหประชาชาติ ศูนย์การศึกษา
นานาชาติ มหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ ได้ทดลองทำในประเทศอิตาลี และองค์การการศึกษา
โลกได้ทำที่ประเทศบังกลาเทศ และชานา เป็นต้น เกมส์ต่าง ๆ จะช่วยให้ผ่อนคลายอารมณ์
และผ่อนคลายความเครียดจากกิจกรรมประจำวัน การเปลี่ยนบรรยากาศ หรือทำให้รู้สิ่งอื่น ๆ
ได้ แต่จากเกมส์เหล่านี้ได้ผนวกความเข้าใจทางสังคมเศรษฐกิจ และความรู้อื่น ๆ เข้าไปด้วย
ก็จะช่วยให้กิจกรรมการเรียนรู้ได้โดยไม่ทำให้ความตึงเครียดและความเพิกเฉลของเกมส์
เหล่านั้นเสียไป

ฉะนั้นนักการศึกษาต่างก็ยอมรับว่าการใช้เกมส์สถานการณ์จำลองจะมีประโยชน์มากเช่น

1. เกมส์ส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องอาศัยทักษะพิเศษทางอ่านออกเขียนได้หรือคิดเลขเป็น
และบางอย่างไม่ต้องการอาศัยการอ่านออกเขียนได้เลย แต่เกมส์จะส่งเสริมให้
ผู้เล่นเกิดทักษะนั้นขึ้นมาได้เพื่อจะให้โคเคเนนหรือทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น
ด้วยวิธีนี้เกมส์จึงทำหน้าที่เป็นอุปกรณ์เสริมการเรียนรู้หนังสือและคิดเลขเป็น
2. เมื่อโคเคเนนนำวิธีเล่นแล้ว ผู้เล่นก็จะเล่นได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยความ
ช่วยเหลือจากภายนอกมากนัก ซึ่งเกมส์การศึกษาอื่น ๆ ก็อาศัยการละเล่น
ที่มีอยู่แต่เดิมเช่นนี้เหมือนกัน

3. เมื่อคำนึงถึงการเรียนและทาสังคมได้เพิ่มเติมเข้าไปในการเล่นที่แพร่หลายในท้องถิ่นแล้ว วัฒนธรรมในท้องถิ่นก็จะได้รับการจดจำ การยอมรับ ได้รับ ความนิยมและนำไปใช้แพร่หลายต่อไป
4. การมีปฏิสัมพันธ์และการสะท้อนสภาพชีวิตจริงภายในกลุ่ม จะกระตุ้นโดยเกมส์ หรือการเล่นซึ่งเป็นกระแຈา่งสภาพความเป็นจริง เช่นเกมส์ล้อเลียน (Hacienda) ซึ่งใช้อยู่ในประเทศอิเควดอร์ โดยพยายามให้ชาวชนบท ได้เห็นชีวิตจริงของเขาในทางที่ไม่ถูกต้องนัก เช่น ภาพล้อเลียนหัวหน้าชุมชน ที่เอารัดเอาเปรียบ ภาพของนายควม เจ้าของที่ดิน หรือข้าราชการ ความไม่ยุติธรรม ซึ่งคนชั้นนำเหล่านี้สร้างขึ้นในชีวิตประจำวัน อาจจะเป็น สิ่งที่ทำภายในเกมส์ที่เล่นด้วยอารมณ์ขันและโดยไม่เสี่ยงต่อการกระทบกระเทือน คนอื่น อาจจะเป็นโอกาสเดียวที่ทำให้ชาวชนบทได้พูดหรือแสดงความคิดเห็น ชาวชนบทที่ได้เล่นเกมส์ล้อเลียนนี้จะเล่นได้เป็นชั่วโมง ๆ มีการโต้เถียง อภิปราย คัดกรอง หรือเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เป็นต้น
5. นักการศึกษาซึ่งคิดสร้างเกมส์ชนิดที่เป็นเรื่องชั่วคราวไม่สมบูรณ์ และยืดหยุ่นได้ พบว่าจะเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านร่วมมือในการต่อเติมเกมส์ให้จบและสมบูรณ์ เกมส์เหล่านี้ทำให้ชาวบ้านแสดงบทบาทซึ่งทำให้เขามีศักดิ์ศรีหรือความภูมิใจที่ได้ เป็นเจ้าของเรื่อง จากการส่งเสริมให้ทำอะไรสำเร็จนี้เอง การมีส่วนร่วม ของคนใน ระดับท้องถิ่นก็จะทำให้สามารถผลิตวัสดุการเรียนและความเพลิดเพลิน อย่างอื่นได้เอง เช่นในโครงการการศึกษาแบบโรงเรียนในประเทศ อิเควดอร์ เจ้าหน้าที่ได้คิดสร้างเกมส์ขึ้นมา 20 ชนิดที่มหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ แต่พอหลังจากนั้นไม่กี่เดือน ผู้มีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นได้เกิดแนวความคิดใหม่ และนำไปดัดแปลงขึ้นมาได้อีกมาก

อย่างไรก็ดีแม้ว่าเกมส์จะมีประโยชน์ เรายังพบว่าปัญหาคือการทำให้เกมส์เหล่านี้ สอดคล้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ และความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนหรือผู้มีส่วนร่วม ต้องการที่จะเห็นตัวเองมีความรู้เพิ่มขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีความก้าวหน้าในการเข้าใจสังคม ธุรกิจ หรือความรับผิดชอบต่อนานาชาติพลเมือง เกมส์อย่างนี้จะทำหน้าที่ทั้งหมัดนี้ไม่ได้ แต่ก็มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการให้ความรู้แบบผสมผสาน ฉะนั้นสิ่งที่ทำได้ก็คือ การทำให้เกิด การผสมผสานนั้นให้ได้.

วิธีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ผู้เรียนวิชาการศึกษานอกโรงเรียนมักจะมีทัศนคติที่ไม่ดีหลายอย่างซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าไม่มีโอกาสได้เข้าโรงเรียนมาก่อนหรือเคยเข้าเรียนแต่เรียนไม่จบ เช่นไม่ยอมเข้าเรียน รู้สึกว่ามีบ่าค้อยหรือมีความรู้ไม่พอ มักจะมีความท้อแท้และออกจากโรงเรียนไปทั้ง ๆ ที่ยังไม่จบ หรือออกกลางคัน มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจในการควบคุมหรือบังคับสภาพแวดล้อมและปัญหาต่าง ๆ ได้ และมีความรู้สึกว่าการเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทปัญญาและไม่เข้าใจเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าของการศึกษาในชีวิตประจำวัน

วิธีการใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลาง (Problem - Centered Approaches)

หลักสูตรที่ใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลางจะเน้นประสบการณ์เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้เรียนเพื่อแสดงให้เห็นว่าความรู้ที่ใคร่มีประโยชน์และใช้ได้ทันที แม้กระนั้นก็ตามแรงจูงใจที่จะเรียนก็น้อยถ้าไม่ส่งเสริมให้ผู้ใหญ่เชื่อในความสามารถของตนเองและให้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการหาความรู้เกี่ยวกับปัญหานั้น การอภิปรายกลุ่มและการคิดเป็น หรือคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะการมีส่วนร่วมที่และเป็นไปได้ยิ่งขึ้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อเป็นพื้นฐานเสียก่อน นั่นคือครูและกลุ่มจะต้องมีความเชื่อมั่นต่อกันเสียก่อน หรือจะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นระหว่างครูกับกลุ่มผู้เรียนให้ได้

โครงการศึกษานอกโรงเรียนหลายอันที่จะได้นำมาพิจารณากันต่อไปนี้จะสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพวิธีการใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลางในทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องการศึกษา

ในปี พ.ศ. 1970 (พ.ศ. 2513) กระทรวงศึกษาธิการของไทยได้เริ่มทดลองโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและการวางแผนครอบครัวขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำภารกิจเร่งด่วนสองประการคือ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านยอมรับเอาความรู้ใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม

ใหม่ ๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และให้ความรู้ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ การที่จะเข้าใจว่าวิธีของไทยนี้ใคร่ประโยชน์อะไรบ้างตั้งแต่เริ่มดำเนินการมานั้น เราควรจะได้พิจารณาพื้นฐานของปรัชญา เป้าหมายของการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงาน และอุปกรณ์ที่ใช้เสียก่อน จึงจะกล่าวถึงประโยชน์และการนำวิธีนี้ไปใช้ในการอบรมครู

หลักสำคัญของโครงการที่ทำกันอยู่ในประเทศไทยนี้ก็คือ มุ่งให้เกิดความกลมกลืนและเข้ากันไประหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เพราะความเคร่งเครียดทางร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างค่านิยมหรือแรงค้ำใจของคนกับสภาพแวดล้อมจะทำให้ไม่บรรลุตามเป้าหมายนั้นได้ แต่ความสมดุลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนสามารถเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ หรือสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

วิธีการตามแนวปรัชญาและหลักปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันนี้ ดร. โกวิท วรพัฒน์ ซึ่งเป็นรองอธิบดีกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า คิดเป็น คำว่า คิดเป็นนี้แปลตามตัวว่าสามารถคิด หรือ คิดได้ ซึ่ง ดร.โกวิทได้นำไปใช้สำหรับการฝึกอบรมครูในโครงการการศึกษานอกโรงเรียนของไทย คำว่าคิดเป็นนี้อาจจะอธิบายได้ว่าเป็นการคิดอย่างวิจารณ์และรู้จักแก้ปัญหา ส่วนที่จะเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้นั้น ดร.โกวิท ได้อธิบายออกมาในทางปฏิบัติว่า "คนคิดเป็นจะรู้จักคิดแก้ปัญหาในชีวิตได้อย่างมีระบบ จะสามารถพิจารณาสาเหตุของปัญหา สามารถรวบรวมข้อมูลและทางเลือกต่าง ๆ รู้จักเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียโดยอาศัยค่านิยม ความสามารถและสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง และทราบว่า จะเลือกเอาวิธีแก้ปัญหาอันไหนจึงจะเหมาะสม" ¹

สมมติฐานต่าง ๆ ตามแนวปรัชญานี้ได้มาจากหลักปรัชญาทางพุทธศาสนาหลายประการคือ ประการแรก ชีวิตเป็นทุกข์ ประการที่สอง ความทุกข์สามารถทำให้หายไปได้หรือดับได้ ประการที่สาม การจะดับทุกข์ได้จะต้องรู้สาเหตุของความทุกข์นั้น ๆ ในที่สุดคนที่สามารถค้นหาคำตอบหรือวิธีแก้ได้แล้วก็จะเลือกวิธีที่ถูกต้องหรือวิธีที่จะทำให้ทุกข์นั้นลดน้อยลงไปได้

สิ่งเหล่านี้ชาวพุทธไทยสามารถเข้าใจได้โดยง่ายและยอมรับกันอยู่แล้ว เพราะประมาณเก้าสิบห้าเปอร์เซ็นต์ของคนไทยเป็นพุทธศาสนิกชนและวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่ได้มาจาก

- หลักการสอนของพระพุทธศาสนา ภาวะทุกข์ซึ่งมีสาเหตุมาจากความยากจนและการค่อยพัฒนาเป็นสิ่งที่เข้าใจกันก็อยู่แล้ว แต่ คร.โกวิท กล่าวว่า การที่คนยอมรับและปฏิบัติกันยังไม่แพร่หลายก็คือหลักวิธีการที่จะดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้น เพราะมันจะพยายามล้มความทุกข์นั้นเสีย และพูดว่า ไม่เป็นไร ซึ่งคำว่า ไม่เป็นไรนี้ ทำให้คนไม่ยอมทำอะไร แต่ปล่อยให้มันเป็นไปตามสภาพหรือตามยถากรรม จึงชักจูงการที่จะทำอะไรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ยิ่งเมื่อใช้คำ ไม่เป็นไรเร็วเท่าไรก็หมายความว่าคนนั้นไม่มีความรับผิดชอบที่จะทำอะไรแม้แต่ตนเอง แต่ในทางตรงกันข้ามคนคิดเป็นจะมีความรู้สึกรับผิดชอบที่จะใช้พลังของความไม่เมื่อยใจ ใจจะห่อหุ้มและค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และพิจารณาว่าควรหรือไม่ควรปฏิบัติอย่างไร และจะเลือกทำอันไหนหลังจากพิจารณาแล้ว

ดังนั้นการวิเคราะห์ปัญหาและค้นหาคำตอบ แทนที่จะปล่อยตามยถากรรม จึงเข้ากับหลักปรัชญาการศึกษาเป็น ฉะนั้นบทบาทของนักการศึกษา ก็ช่วยให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาเพื่อให้เกิดความกลมกลืนภายในตัวผู้เรียน

แต่ก็มีสิ่งท้าทายเกิดขึ้นแก่ผู้วางแผนการศึกษา และมีปัญหาคือต้องแก้ไข นักการศึกษาไทยน่าจะได้อ่านหาคำตอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้-

1. สาเหตุแห่งทุกข์จะพบเฉพาะภายนอกตัวคน และจะทราบได้เฉพาะความรู้ทางเทคนิควิชาการ เท่านั้นหรือว่าสาเหตุบางอย่าง เกิดอยู่ภายในตัวคนก็มี ?
2. เป็นไปได้ไหมถ้าจะปรับหลักสูตร มุ่งใช้อยู่ทั่วประเทศ หรือแต่ละภาค และให้เน้นปัญหาและสิ่งที่เข้าใจผิด ๆ เพื่อจะให้เห็นองความต้องการส่วนบุคคล และช่วยให้เป้าหมายในค่านิยมกลมกลืนของหลักสูตรในโลกส่วนตัวของบุคคลคนนั้น ?
3. ถ้าทักษะในการแก้ปัญหาสำคัญอันหนึ่งมีไว้สำหรับให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นในการวิเคราะห์ปัญหา และให้สามารถเลือกหาคำตอบหรือวิธีแก้ได้ จะต้องมีความรู้ที่จัดไว้ในหลักสูตรให้ผู้เรียนมากเท่าไร? คำตอบหรือวิธีแก้เหล่านั้นควรจะใส่ไว้ในเนื้อหาที่สอนหรือไม่ หรือปล่อยเป็นบทเรียนปลายเปิดไว้ให้ผู้เรียนในกลุ่มได้ค้นหาเอาเอง ?

4. ถ้าการแก้ปัญหาเกิดจากการวิเคราะห์และค้นหาอย่างมีระบบและมีเหตุผล ซึ่งเน้นเฉพาะปัญหาในการเรียนรู้ แล้วความรู้ทางค่านิยมหรือค่านักศึกษาก็จะได้อะไรบ้าง? ผู้วางแผนในเรื่องหลักสูตรควรจะทำอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกจินตนาการ และมีความริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหา? หลักสูตรที่สร้างอย่างนี้จะให้เป็นผู้มีความคิดต่อเนื่อง และความเป็นผู้คิดได้เองมากน้อยแค่ไหน?

5. ถ้าให้ทุกคนสามารถเลือกสิ่งหรือทำสิ่งที่ถูกต้องเองจากการพิจารณาของตนเอง และถ้าคิดโดยใช้ข้อสงสัยปัญหาหรือคำตอบตามสภาพของตน จะสร้างหลักสูตรให้ผู้เรียนแต่ละคนได้ก้าวไปตามความสามารถของแต่ละคนหรือไม่ หรือจะต้องรอไปพร้อมกันทั้งกลุ่ม?

นักการศึกษาในระบบโรงเรียนเชื่อว่าข้อสงสัยหรือปัญหาในเรื่องความรู้ และการขาดทักษะในการทำงานไม่ใช่อุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคน แต่ที่เห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญคือผู้ใหญ่ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง และไม่ยอมเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการขาดประสบการณ์ในการเสี่ยงที่จะทำอะไรสำเร็จทำให้ผู้ใหญ่ที่ค่าตัวเองในฐานะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงต่ำ หรือไม่เห็นพหุว่าตัวเองจะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นสิ่งที่เราต้องการคงจะไม่เกิดขึ้นจากการให้ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงง่าย ๆ เท่านั้น แต่วิธีที่จะให้ความรู้และให้ผู้เรียนพบกันจะต้องเป็นประสบการณ์ซึ่งสร้างและเสริมแรงจูงใจให้เกิดความรับผิดชอบอันมากกว่า

ฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะให้หลักสูตรซึ่งเน้นปัญหาในชีวิตประจำวันเพื่อจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในจิตใจของผู้เรียนได้ ทำอย่างไรจึงจะสนองสิ่งที่ท้าทายและความต้องการเฉพาะของผู้เรียน? สำหรับโครงการศึกษาระบบโรงเรียนที่จัดอยู่ในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทนั้นถือว่าผู้ใหญ่ไม่ใช่เด็กเรียนโดยอาชีพ แต่เป็นชาวไร่ชาวนา ชาวประมง เป็นแม่บ้าน หรือเป็นแม่ค้า เขามีปัญหาของตัวเองพอแล้วเช่น เครื่องสูบน้ำไม่ทำงาน ศัตรูพืชกินข้าวกล้าในนา ลูกไม่สบาย ฯลฯ ดังนั้นวิธีการในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และเยาวชนในชนบทจึงเน้นปัญหาแท้จริง และใกล้ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ" 2

ดูวางแผนหลักสูตรการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จของไทย ได้อาศัยยุทธศาสตร์หรือหลักการ
สี่ประการดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ขั้นที่หนึ่ง ยุทธศาสตร์ขั้นที่หนึ่งจะเป็นการพิจารณาก่อนที่จะลงมือทำหลักสูตรว่าผู้ใหญ่
ในชนบทต้องการเรียนอะไรบ้าง และต่อไปจะแตกทางแนวความคิดออกเป็นหน่วยย่อย ๆ และนำ
ต่อการปฏิบัติ ด้วยวิธีนี้ผู้เรียน ผู้ใหญ่จะไม่เกิดความห่อเหี่ยวเมื่อใช้หลักสูตรยาว ๆ ตัวอย่าง
ที่ชวนให้คิดอันหนึ่งซึ่งยกมาอ้างโดย ดร.โกวิท ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้เรียนไม่ต้องเสีย
เวลาเรียนวิชาเครื่องยนต์ ถึง 300 ชั่วโมง ถ้าหากเขาต้องการเพียงซ่อมจักรยานเป็นเท่านั้น

การสัมภาษณ์และศึกษาชุมชนจะถูกนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ
ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้ และจากแผนงานและอันดับ
ความสำคัญของหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะนำไปสร้างหลักสูตรซึ่งประกอบด้วยแนวคิดที่เห็นว่าเป็น
ปัญหา 73 ประการด้วยกัน

เพื่อลดความยุ่งยากซับซ้อนของปัญหาในชนบทที่กำลังศึกษานี้ หลักสูตรจึงแบ่งออกตาม
เนื้อหาเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภทด้วยกัน และยังแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ให้เล็กกลง
และใช้การได้ง่ายขึ้น ดังนั้นเมื่อแตกย่อยออกมาเป็นแนวความคิด 73 หัวข้อด้วยกัน และแต่ละวัน
จะนำมาอภิปรายเพียงหนึ่งหัวข้อ ซึ่งนำผู้เรียนให้ทำการวิเคราะห์ความมั่นใจยิ่งขึ้น แต่ละข้อ
ของแนวคิดหรือทักษะจะพิมพ์ลงในบัตร เป็นข้อ ๆ ไป แทนที่จะทำเป็นหนังสือเย็บเล่มและนำมา
สอนเป็นชั้น ๆ เหมือนการสอนแบบโปรแกรมหรือบทเรียนสำเร็จรูปนั่นเอง

ในคำหนึ่งของแต่ละบัตรจะเป็นภาพวาดหรือรูปวาด ซึ่งสอดคล้องกับสภาพชีวิตจริง
และมีคำหลักหนึ่งหรือสองคำอยู่ที่ภาพนั้น

เหตุผล

ตามปกติครอบครัวซึ่งมีรายได้น้อยจะมีปัญหาที่ต้องขบคิดมากมาย ปัญหาหนึ่งอันหนึ่ง
ก็คือค่าครองชีพ และถ้ายังมีลูกหลายคนด้วย ปัญหาของตัวเองซึ่งหนักอยู่แล้วก็จะยิ่งหนักขึ้นอีก
ทั้งครอบครัวก็จะประสบความลำบากเพิ่มขึ้นอีก และอาจจะเป็นเหตุให้ทำลายสุขภาพของร่างกาย

และจิตใจของครอบครัวได้

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพิจารณาประโยชน์และโทษของการมีบุตรมากตามสภาพของแต่ละคน

หัวข้อเรื่องที่แนะนำอภิปราย

— ท่านเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "ครอบครัวที่มีลูกมากจะยากจน" หรือไม่ ?

ทำไม ?

— พิจารณาจากมาตรฐานการครองชีพของท่าน ท่านคิดว่าควรจะมีครอบครัวใหญ่หรือเล็ก ? จงอธิบายโดยละเอียด

รูปภาพที่แสดงไว้ในบัตรก็จะขยายลงในแผนภูมิขนาดใหญ่สำหรับเป็นอุปกรณ์การสอนของครู ซึ่งแผนภูมินี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นสภาพหรือปัญหาที่มีผลต่อชีวิตของตน ในด้านหลังของบัตรจะเป็นข้อความสั้น ๆ เกี่ยวกับสภาพที่แสดงไว้ในรูปซึ่งจะใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่าน และผลสรุปของการอภิปรายในชั้นเรียนเกี่ยวกับแนวความคิดที่ยกมานั้น คำหลักจะมีปรากฏขึ้นอีกในด้านหลังของบัตร และจะใช้สำหรับเติมในช่องว่าง หรือเป็นแบบฝึกหัดสำเร็จรูปอื่น ๆ อย่างน้อยผู้เรียนควรจะได้แนวความคิดใหม่หนึ่งอันและอ่านคำใหม่ได้อย่างน้อยหนึ่งคำจากการเรียนในแต่ละวัน

บัตรจะทำให้เข้าใจแนวความคิดเพิ่มขึ้นซึ่งก็อาจจะไม่ครอบคลุมแนวคิดทั้งหมดแต่จะเป็นก้าวหนึ่งที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง

ยุทธศาสตร์ขั้นที่สอง บัณฑิตหลักสูตรของไทยยังได้กำหนดการเรียน และวิธีการดำเนินอภิปรายไว้ เพื่อให้การเรียนแต่ละครั้งมีแบบฝึกหัดการแก้ปัญหา ผู้เรียนก็จะมีความสามารถขึ้นจากการได้สนทนาเกี่ยวกับสภาพในชีวิตประจำวัน ซึ่งเขามองความเข้าใจและมีประสบการณ์แล้ว

ตัวอย่างที่ยกมากล่าวต่อไปนี้จะทำให้ทราบโดยย่อ ๆ เกี่ยวกับขั้นตอนในการแก้ปัญหา

คือ

สภาพที่เป็นอยู่ ชาวชนบทส่วนใหญ่ชอบเลี้ยงสัตว์ไว้ไถ่ถอนบ้าน

ปัญหา การปฏิบัติเช่นนี้จะทำลายสุขภาพของผู้อาศัยอยู่ในบ้าน

ทางแก้ปัญหา คอกสัตว์ควรจะอยู่ห่างจากที่อยู่อาศัย ถ้าไม่สามารถทำได้ควรจะต้องทำคอกสัตว์ให้สะอาด

ในการใช้ขั้นตอนเช่นนี้ ผู้ใหญ่ในชนบทจะเรียนรู้การใช้ทักษะในการแก้ปัญหา เช่น การกำหนดปัญหา การหาความสัมพันธ์ของปัญหากับตัวเอง การค้นหาข้อเท็จจริง ศึกษาวิธีแก้ปัญหาและประเมินผลวิธีต่าง ๆ เหล่านั้น กำหนดก่อนกับความสำเร็จ และตัดสินใจว่าจะเลือกปฏิบัติอย่างไร

รูปถ่ายหรือภาพวาดในแต่ละกรณีจะใช้สำหรับนำอภิปรายในชั้น และช่วยให้ผู้เรียนคิดถึงสภาพหรือปัญหาลักษณะอื่น ๆ กันที่จะมีผลต่อชีวิตของตน เนื่องจากบทเรียนต้องทำให้อยู่ที่ลึก จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นให้ใคร่ครวญและอภิปรายกันเท่านั้น จากการอภิปราย จะทำให้ทุกคนไม่ประเก็นต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความต้องการและปัญหาของผู้เรียน ดังนั้นผู้เรียนจะได้รับประโยชน์ 2 ประการคือ เขาจะคุ้นเคยกับกระบวนการแก้ปัญหาจากการมีส่วนร่วมโดยตรง และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาส่วนตัวนอกเหนือไปจากที่มีในบทเรียนได้อีกด้วย

ในการอภิปรายกลุ่มแต่ละวันอาจมีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ

ครูจะใช้แผ่นป้ายโปสเตอร์สำหรับให้นักเรียนหาความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาพหรือรูปภาพเกี่ยวกับปัญหา และคำหลักที่อยู่ใต้ภาพนั้น ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการแบ่งกลุ่มย่อย ๆ ให้วิเคราะห์ปัญหาทั้งในห้อง แล้วมีการอภิปรายกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

กลุ่มย่อยนั้นจะอภิปรายกันเอง โดยที่ครูไม่เกี่ยวข้องหรืออาจจะออกจากห้องไปเลย เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อยในห้องนี้จะทำให้ทุกคนมีคล้าย ๆ กับเป็นห้องทดลองเล็ก ๆ ซึ่งจะได้ทดลองความคิดเห็นของตัวเอง และมีความเชื่อมั่นตนเองที่จะแสดงความคิดเห็น ส่วนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่มใหญ่จะเป็นการส่งเสริมให้พิจารณาหาข้อดีและวิธีแก้ปัญหาใน

หลาย ๆ ด้านหรือคิดหาทางเลือกวิธีแก้ปัญหา แต่ทุกคนก็ยังมีอิสระในการจะตัดสินใจด้วยตนเอง นักการศึกษาไทยได้ชี้ให้เห็นว่าการที่จะทำให้วิธีนี้ได้ผลดีนั้นจะต้องให้การอธิบายเหมือนกับวิธี สันทนาหรือวิธีคุยกันที่ชาวบ้านใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะทำให้ง่ายและเป็นธรรมชาติยิ่งขึ้น เพื่อที่จะให้ถึงจุดที่จะตัดสินใจได้เอง ขั้นตอนต่าง ๆ ของความรู้ อาจจะเป็นดังนี้

กระบวนการ เรียน

ประเด็นสำคัญที่จะให้คิด

1. การมองเห็นลักษณะของปัญหา

ก. สามารถอธิบายสภาพที่เป็นอยู่ และบอกได้ว่าอะไรคือปัญหา	- สภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาจริงหรือไม่ ?
ข. สืบราวลักษณะของปัญหาและพยายามหาเหตุและผลของปัญหานั้น	- อะไรทำให้เป็นปัญหา ?

2. การมองเห็นความสัมพันธ์ของปัญหากับตัวเอง

ก. พิจารณาปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ทั้งในทางส่วนตัว และเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม	- เป็นปัญหาของเราหรือเปล่า ? จะมีผลกระทบกระเทือนต่อเราอย่างไร ?
ข. พิจารณาอันกับความสัมพันธ์ของปัญหา	- การแก้ปัญหาของเราอยู่ในอันกับสำคัญหรือไม่ ?

3. การมองเห็นความต้องการที่จะแยกปัญหาวางออกเป็นส่วนย่อย ๆ และแก้ไข

ก. หาข้อมูลเพิ่มเติม ที่จะช่วยให้เข้าใจปัญหา	- จะแก้ปัญหาได้อย่างไร ?
ข. เสนอทางแก้วิธีต่าง ๆ	- วิธีหรือทางแก้ไหนดีที่สุด ?
ค. พิจารณาข้อดีข้อเสียของทางแก้วิธีต่าง ๆ โดยผู้เรียนทั้งกลุ่ม	- เราควรจะทำอะไร เป็นกลุ่มได้บ้าง ?

ง. คัดสนใจหาสิ่งที่ดีที่สุดในตัว
ตนเองถ้าเห็นว่าเหมาะ หรือ
ทำเป็นกลุ่ม

- เราควรจะทำอะไรด้วยตนเอง?
หรือทำร่วมกัน? หรือทำเป็นกลุ่ม?

หลักสูตรของไทยจะส่งเสริมให้ผู้เรียนรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาโดยไม่ให้ติดกั
เองๆ ๗ ดังนั้นแต่ละบทจะเน้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้เดิมของตนเองเพื่อให้เข้าใจปัญหา
และหาวิธีแก้เป็นขั้น ๆ โครงการนี้จะเน้นให้ผู้เรียนคิดหาวิธีแก้ปัญหาค้นหาตนเอง ฉะนั้นเมื่อมี
ข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้อธิบายปัญหาย่อยพร้อมแล้วเรามาให้ในบทเรียนและคู่มือครู จึงเป็นหน้าที่
ของผู้เรียนที่จะคัดสนใจด้วยตนเองว่าจะทำอะไรบ้างต้องการแก้ปัญหานั้น คร.โกวิท เขียนไว้ว่า
"เมื่อได้ทราบสาเหตุของความทุกข์แล้ว ชาวบ้านก็จะมีอิสระในการเลือกวิธีที่ถูกต้องในการหา
คำตอบได้เหมาะสมกับสภาพของตน ส่วนคนอื่น ๆ ก็จะสามารถช่วยเหลือเขาให้เข้าใจว่าผลจะเป็น
อย่างไรต่อไป แต่ตัวเขาเองจะเป็นผู้คัดสนใจเลือกในขั้นสุดท้าย 3

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 3 ยุทธศาสตร์ขั้นที่สามซึ่งทำให้หลักสูตรของไทยประสบความสำเร็จก็คือการ
ใช้รูปภาพประกอบควบคู่ไปกับการอธิบายไปตลอดหลักสูตร เพื่อเป็นการฝึกทักษะและเทคนิคเบื้องต้น
ในการ เสาะแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาค้นหาเป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่นตนเองในการที่จะใช้
วิธีทางวิทยาศาสตร์ วิธีนี้ทำให้เข้าใจคุณค่าของวิธีใช้เหตุผลให้เหมาะสมกับความต้องการในทาง
ปฏิบัติจริง นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มโอกาสของการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ไม่เพียงแต่ให้สอดคล้อง
กับความต้องการสภาพแวดล้อมด้วยวิธีที่สมเหตุสมผล แต่ยังช่วยให้คนหาวิธีแก้ใหม่ ๆ อีกด้วย
ซึ่งที่จริงแล้วการ เปลี่ยนบทบาทจากผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ จะต้องขึ้นอยู่กับความจริงของงาน
ที่คงที่และมีอยู่ตลอดไปทั้งกลางวัน

เมื่อพูดถึงประเด็นทักษะของผู้สร้างอุปกรณ์และแบบเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญ หน้าที่
ของผู้จัดทำแบบเรียนก็คือการทำให้อุปกรณ์แบบเรียนเป็นที่สนใจ ซึ่งในที่นี้ก็คือการเลือกรูปถ่าย
หรือรูปภาพมาเป็นแบบเรียน แบบเรียนเช่นนี้จะช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผลและ
วิเคราะห์ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ แม้ว่าเนื้อหาในแต่ละแผนจะแตกต่างกัน การแก้ปัญหาอะไรก็ได้

สำเร็จเสมอจะเป็นผลดีสะสมไว้อีกเรื่อยๆ ฉะนั้นจะกองช่วยได้แก่คนได้ประสบความสำเร็จที่น้อย และแสดงให้เห็นว่าเทคนิคที่ใช้ในการแก้ปัญหาเหล่านี้จะสามารถใช้ได้ในทุกสถานการณ์

ยุทธศาสตร์ขั้นที่ 4 ทำหลักสูตรให้ยืดหยุ่นพอสมควร เพื่อจะได้สนองความต้องการของคนคิดเป็นในหลาย ๆ ด้าน ฉะนั้นแทนที่จะเป็นแบบเรียนทำเป็นเล่ม ๆ ก็จะทำเป็นแผ่นปัดไม่เย็บติดกับปกแทน อย่างที่ใช้อยู่ในประเทศไทยขณะนี้และในโครงการอื่น ๆ ผู้เรียนจะเป็นผู้รวบรวมหนังสือของตนเอง โดยเพิ่มเข้าไปที่หน้าสองหน้าตามที่ได้เรียนไปแล้วในแต่ละครั้งหรือแต่ละหน่วย

นอกจากนี้ความยืดหยุ่นของแบบเรียนจะช่วยให้อคร หรือผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนมีทางเลือกที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นได้ เช่น ในแผนที่เกี่ยวกับปัญหาการปลูกข้าวก็อาจจะเว้นเสียที่ท้องถิ่นนั้นเขาไม่ได้ปลูกข้าวแต่ปลูกข้าวสาลี เป็นต้น แต่แผนที่เกี่ยวกับวิธีการรักษาสุขภาพก็อาจจะใช้ได้เหมาะสมทั้งสองกรณี นอกจากนี้ยังให้สามารถจัดชั้นตอนได้เหมาะสมกับความสนใจของกลุ่มผู้เรียน และช่วยให้ผู้เรียนได้คิดปัญหาขึ้นมาเองในระหว่างเรียน ฉะนั้นแบบเรียนจึงแท้จริงจะไม่ทำให้สิ้นเสียเวลาในการเตรียมมาก

ดังนั้นโครงการที่ทำอยู่ในประเทศไทยจึงเน้นในเรื่องความยืดหยุ่นในการจัดชั้นเรียนและลดความยืดหยุ่นในการแต่งแบบเรียนเช่นทำให้ยูนิฟอร์มต่าง ๆ ในห้องเรียนเป็นไปอย่างสบายไม่เข้มงวดเหมือนในโรงเรียนประถมศึกษาธรรมดา ชั้นเรียนบางชั้นอาจจะจัดนอกโรงเรียนเช่น ใช้บริเวณวัดหรือบ้านของครู เป็นต้น แต่เมื่อจำเป็นก็ต้องจัดชั้นเรียนในโรงเรียนการจักก็จะเป็นไปอย่างไม่มีพิธีการเหมือนในโรงเรียนทั่วไป บางทีก็อนุญาตให้ผู้เรียนพาญาติมาเรียนด้วยได้ นอกจากนี้ชั่วโมงและเวลาเรียนก็ถือเอาตามความสะดวกของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น ในหมู่บ้านซึ่งชาวนาต้องไปทำงานที่อื่นหลังฤดูเก็บเกี่ยวก็จะจัดชั้นเรียนในระหว่างฤดูหนาว เป็นต้น⁴

การนำวิธีการ ไปใช้ในการฝึกอบรมครู จากประสบการณ์ในการจัดโครงการการศึกษาอบรมโรงเรียนทำให้พบว่าการใช้ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาสอนผู้ใหญ่นั้นไม่ค่อยเป็นที่น่าพอใจนัก

จุดอ่อนอันหนึ่งที่นักการศึกษาพบเสมอเกี่ยวกับครูเหล่านั้นคือวิธีการสอนที่ครูใช้สอนผู้ใหญ่นั้นจะไม่แตกต่างไปจากการสอนเด็กในโรงเรียนภาคปกติ ซึ่งลักษณะสำคัญของการสอนแบบเดิมที่ให้นักเรียนอยู่ในโรงเรียนก็คือครูจะไม่ยอมให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ครูจะเป็นคนบรรยายและอาจมีคำถามตอบบ้าง เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหา แต่เสร็จแล้วก็กลับไปหาการบรรยายของครูอีกเช่นเดิม นักการศึกษาในระบบโรงเรียนเห็นพ้องต้องกันว่าครูที่ไม่รู้จักการสอนแบบเดิมจนเกินไป จะสามารถปรับตัวและเป็นผู้สอนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาระบบโรงเรียนได้ดีกว่า อย่างไรก็ตามครูเหล่านั้นจะต้องมีการอบรมให้รู้หลักการศึกษานี้เสีย และ การอบรมนั้นจะต้องอาศัยการทดลอง และข้อมูลย้อนกลับหรือพิจารณาข้อผิดพลาดที่ได้รับ

เนื่องจากโครงการศึกษาระบบโรงเรียนเป็นแนวคิดใหม่ที่จะให้นักการศึกษาผู้ใหญ่ จึงรู้สึกว่าจะต้องมีครูหลาย ๆ ประเภท ตัวอย่างเช่นโครงการซาเวห์ (Saveh Project) ของยูเนสโก ซึ่งทำในประเทศอิหร่าน ซึ่งมีรายงานออกมาว่าในระยะแรก ๆ ครูประสบความสำเร็จในการนำโครงการไปใช้ เพราะครูในโรงเรียนประถมตามปกติจะชินต่อการใช้อ่านและให้คำแนะนำทางวิชาการอย่างเดียว ดังนั้นโครงการในประเทศอิหร่านจึงดี และฝึกคนให้ท่องจำให้เป็นคนแทนโดยคิดว่าครูเหล่านั้นจะมีความเป็นกันเองกับนักเรียนมากขึ้น และลดปัญหาการใช้อ่านของครูและการสอนในสิ่งที่เน้นตามธรรมชาติแบบเดิมลงได้

เมื่อหากครูมีวุฒิการสอนไม่ได้ การทำแบบเรียนให้เป็นบทเรียนสำเร็จรูปเหมือนของไทยก็นับว่าเป็นประโยชน์มากในการที่จะบรรลุลักษณะเป้าหมายของหลักสูตร นักการศึกษาไทยพบว่าถ้าจัดชั้นเรียนให้ดีแล้วผลการเรียนก็จะดีด้วย ความล่าช้าของส่วนของครูก็จะลดลง และครูก็จะใช้วิธีบรรยายลดน้อยลงด้วย วิธีการสอนที่หาว่าอย่างละเอียดแล้วจะเป็นการป้องกันไม่ให้ครูสอนลึกไปกว่าที่ระบุไว้ในเนื้อหา แต่จะช่วยให้แน่นและยำเฉพาะในเรื่องที่สอนนั้นให้แน่นเพิ่มขึ้นอีก

ด้วยเหตุนี้จึงต้องทำคู่มือครูขึ้นมาสองเล่ม โดยมีโครงการสอนอย่างละเอียด และมีข้อมูลเพิ่มเติม และมีคำถามนำเพื่อช่วยในการอภิปรายในชั้น แต่ไม่ว่าแบบเรียนหรือคู่มือครู

จะแต่งให้ดียังไงก็ตาม ไม่สามารถที่จะแทนครูได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนซึ่งต้องอาศัยการอภิปรายกลุ่มเป็นกิจกรรมสำคัญ เนื่องจากในระยะเริ่มแรกของโครงการในประเทศไทยนั้นครูและศึกษานิเทศก์ส่วนใหญ่จะกลัวจากผู้ที่สอนอยู่ในโรงเรียนประถมของกระทรวงศึกษาธิการและไม่ค่อยคุ้นเคยกับงานการเรียนรู้ใหญ่ ดังนั้นจึงต้องมีโครงการจัดอบรมพิเศษและการติดตามผลรวมอยู่ในโครงการด้วย

จากการประเมินผลวิธีสอนแบบเก่าในประเทศไทยสรุปได้ว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างก่อนที่ครูจะสามารถสอนตามแนวคิดนี้ได้ผล และยังปรากฏว่าการใช้วิธีอภิปรายซึ่งถือว่าสำคัญมากในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เป็นสิ่งที่ครูทำได้ไม่มากนัก

ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาการสอนแบบเก่าของครูจึงมีการอบรมในรูปแบบการประชุมปฏิบัติการ โดยให้มีการบรรยายน้อยที่สุด แต่ใช้การอภิปรายกลุ่มในภาคปฏิบัติ และการสาธิตการปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้ครูเข้าใจวิธีสอนผู้เรียนผู้ใหญ่ได้ดีขึ้น

ก่อนจะเริ่มโครงการ ผู้ให้การอบรมก็จะให้ครูที่จะเข้าอบรมได้เห็นอุปกรณ์ใหม่ที่จะใช้ในการประชุมปฏิบัติการเป็นเวลา 5 วันเสียก่อน และส่งเสริมให้มีการอภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาซึ่งถือเป็นเทคนิคการสอนสำคัญ แต่เวลาในการอบรมเพียง 5 วันย่อมไม่พอที่จะได้เป็นประโยชน์ของวิธีการได้เต็มที่และไม่พอที่จะฝึกเทคนิคการอภิปรายได้อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงเห็นว่าการสอนโดยวิธีอภิปรายในชั้นอาจจะทำให้เรียนได้ช้า และจากการประชุมปฏิบัติการซึ่งให้ผู้เข้าอบรมแสดงบทบาทเป็นผู้เรียนนั้น พบว่าการที่ครูแสดงความสนใจในชั้นจะทำให้เด็กเรียนไม่ออกามีส่วนรวมได้เหมือนกัน

เพื่อเป็นการทดลองดูว่าคนที่ไม่เคยเรียนวิชาครูมาก่อนจะสอนได้ดีหรือไม่ จึงใช้ผู้นำเยาวชนอาสาสมัครสองคนมาทำหน้าที่เป็นครู แม้ว่าจะได้อธิบายหลักการให้ทราบเพียงสั้น ๆ ก็พบว่าเขาสามารถนำการอภิปรายได้ดี และเป็นไปอย่างสบายไม่มีพิธีรีตอง และนอกจากนี้ยังสามารถควบคุมและสร้างความเห็นอกเห็นใจกับผู้เรียนได้ดี นอกจากนี้ยังให้การอภิปรายเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา มีกิจกรรมกระตือรือร้น และสามารถสรุปทบทวนในตอนท้ายได้อย่างดีทีเดียว

แม้ว่าผลการทดลองซึ่งทำเมื่อปี 2514 นี้ ไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนนโยบายการผลิตครูเลยทีเดียว ก็เป็นการแรกในการทดลองใช้ผู้นำเยาวชนในห้องเรียนมาเป็นครูสอน และ

ทำให้เกิดครูประเภทใหม่ขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้คือ "ครูเดินสอน" ครูเดินสอนคือคนในหมู่บ้าน ซึ่ง "เดิน" เอาความรู้และทักษะของตนไปยังที่ต่าง ๆ ซึ่งสะดวกสำหรับผู้เรียนผู้ใหญ่ อาจจะ จักกลุ่มอภิปรายในหมู่บ้านหนึ่ง เพียงหนึ่ง หรือสองวันแล้วก็เดินต่อไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง เพื่อทำเช่นเดียวกัน

เพื่อปรับปรุงสมรรถภาพของครูในประเทศไทยและเน้นบทบาทของครูในฐานะเป็น ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดความรู้ จึงจัดฝึกอบรมเป็นระยะสั้น ๆ ระยะแรกเป็นการประชุมปฏิบัติการก่อนทำงาน ซึ่งใช้เวลา 5 วัน ซึ่งมีการฝึกเล่นเกมส์ฝึกให้รู้จักคิด ฝึกบทเรียนปลายเปิดหรือกรณีเฉพาะรายการแสดงบทบาทสมมติ การประเมินผลตัวเอง และ กิจกรรมชมเชยย้อนกลับอื่น ๆ เนื่องจากการฝึกอบรมเน้นการเรียนรู้จากเพื่อน ดังนั้นการฝึก ทุกระยะจะมีการวิเคราะห์ของกลุ่มโดยให้กลุ่มใดอภิปรายโต้ตอบกัน ตัวอย่างเช่น หลังจาก อภิปรายแต่ละครั้ง สมาชิกในกลุ่มก็จะวิเคราะห์ว่าเขาอภิปรายเรื่องนั้นอย่างไร อะไรเกิดขึ้นในการอภิปราย ทำไมจึงเกิดขึ้น และจะเปลี่ยนได้อย่างไร เป็นต้น

การฝึกอบรมครูของไทยได้ใช้เทคนิคการวางแผนและการให้รู้จักคิดอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น

1. อภิปรายแบบวงเลี้ยงปลา (Fishbowl discussion)

โดยจะแบ่งผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มในและกลุ่มนอก กลุ่มในจะเป็น ผู้อภิปราย ส่วนกลุ่มนอกจะเป็นผู้ฟัง ตัวอย่างเช่น กลุ่มในจะเป็นคณะผู้วางแผนและประเมินผล ส่วนกลุ่มนอกจะเป็นคณะกรรมการประสานงานเจ้าหน้าที่ฟัง วิเคราะห์ และแปลออกมาเป็นการกระทำ

2. การระดมพลังสมอง (Brainstorming) เทคนิคซึ่งอธิบายไว้ในตอนต้น

ก็นำมาใช้ในการฝึกอบรมครูตามโครงการของไทย ตัวอย่างเช่นผู้เชี่ยวชาญกลุ่มหนึ่งอาจจะ ระดมพลังสมอง เกี่ยวกับการสร้างบรรยากาศให้ใหญ่ให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น วิธีการก็คือ ความคิดต่าง ๆ ที่กลุ่มเสนอก็จะเขียนลงบนกระดานทันที แล้วจึงชักชวนเสนอแนะที่ซ้ำ ๆ กัน หรือ

เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ออกทีหลัง ที่เหลือก็เรียงลำดับความสำคัญใหม่ ขึ้นต่อไปก็แบ่งออกเป็นสองกลุ่มเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับข้อความที่เหลือและสุดท้าย ก็จะเป็นการทบทวนวิธีระดมพลังสมอง ซึ่งอาจจะใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

- เราได้เรียนอะไรใหม่เกี่ยวกับการระดมพลังสมองหรือไม่ ?
- แนวคิดที่ได้จากการระดมพลังสมองครั้งนี้เป็นประโยชน์หรือไม่ ?
- จะนำไปสอนผู้อื่นในชนบทใดหรือไม่ ?

ในช่วงโมงี่ระดมพลังสมองครั้งหนึ่งก่อนจะจบการอบรมครูในไทย ที่ปรึกษาของมูลนิธิการศึกษาโลกคนหนึ่ง ได้ขอความเห็นจากผู้เข้าร่วมการอบรมว่าจะลดอัตราผู้ออกจากกลางคืน ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและการวางแผนครอบครัวได้อย่างไร ผู้เขาตอบแนะนำว่าในการสอนควรจะมี การเล่นเกมส การให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีหรือให้ข้อคิดข้อเสียทันที การเก็บเงินเป็นค่ากาแฟ การเก็บเงินเป็นค่าบุหรี่ การให้ภาพยนตร์ การเล่นเกม แจกพันธุ์พืชจากกระทรวงเกษตร การศึกษานอกสถานที่ การให้ลูกสอนทบทวนให้แก่มารดา การหาทิศทางไปรษณีย์ จากชั้นเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศการไต่ถาม การเล่นเกม การให้ มีโครงการงานของชั้น การเชิญผู้นำศาสนาบรรยาย และการร้องเพลงทั้งไทยและมาเลย์ เป็นต้น

3. การแสดงผลพบาตสมมติ ผู้เข้าร่วมการอบรมซึ่งแสดงผลพบาตเป็นผู้เรียนผู้ใหญ่ในชนบท จะเอาคำหลักกลับไปบ้านเพื่อให้ครอบครัวและเพื่อนบ้านมีความหมายอย่างไร แล้วจะเอาคำตอบกลับมาในวันรุ่งขึ้น จะแบ่งกันออกเป็นสองกลุ่มเพื่อเปรียบเทียบคำตอบของตน เสร็จแล้วก็จะประชุมเป็นกลุ่มใหญ่เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งวิธีนี้จะได้ประโยชน์สองอย่างพร้อม ๆ กัน คือให้แต่ละคนได้รับรู้และในขณะที่เกี่ยวกับชุมชนก็ได้รับทราบด้วย

วัตถุประสงค์หนึ่งของการฝึกอบรมต่าง ๆ เหล่านี้คือการลดการบรรยายในชั้น และใช้วิธีอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมและให้เห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในชั้นอย่างมีชีวิตชีวา แต่จากประสบการณ์ของประเทศไทยก็พบว่าสิ่งที่ทำให้ผู้เข้าอบรมเปลี่ยนวิธีการสอนจากการให้ครูบอก

มาเป็นการมีส่วนร่วมกันไม่ใช่ของฝ่ายนัก ผู้เข้าอบรมเห็นว่าการอภิปรายอย่างเดียวก็น่าจะพอ
 เพียงแล้ว และรู้สึกว่าการเพิ่มการแสดงบทบาทสมมติ บทเรียนปลายเปิด หรือเทคนิค
 คล้าย ๆ กันในการอบรมชั่วระยะเวลาอันสั้นทำให้สับสนและไม่ไ้ประโยชน์เท่าที่ควร เป็นต้น
 แต่ในการฝึกอบรมนี้มีการส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็น เห็นเช่นเดียวกันกับที่ครูจะไปส่ง เสริมผู้เรียน
 ผู้ใหญ่ให้แสดงความคิดเห็นเห็นเช่นเดียวกัน ในโอกาสต่อไป

ในช่วงไม่กี่บางครั้งได้เชิญวิทยากรจากระดับต่าง ๆ เช่นผู้บริหาร คณาจารย์เทศก
 ครู และผู้นำเยาวชน เป็นต้น ดังนั้นจึงจะต้องมีการวางแผนอย่างถี่เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้
 เวลาที่มีจำกัด การให้ผู้เข้าอบรมได้แสดงหลายบทบาท และสอดคล้องกับความซับซ้อนของ
 เนื้อหา และส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมนั้นคือการฝึกสอนกับกลุ่มชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ ฐานะนิค-
 หนอย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับปรุงสมรรถภาพของครูในการจัดอภิปรายกลุ่มในเรื่องต่าง ๆ เช่น
 การเกษตร อนามัย การวางแผนครอบครัว หรือหน้าที่พลเมือง เป็นต้น

ก่อนอื่นผู้ให้การอบรมจะบอกให้ผู้เข้าอบรมได้ทราบย่อ ๆ เกี่ยวกับเรื่องที่จะเลือก
 แล้วจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อฝึกสอนโดยมีวิทยากรประจำกลุ่ม ๆ ละหนึ่งคน ด้วยวิธีนี้ผู้เข้าอบรม
 แต่ละคนก็จะมีโอกาสที่จะใช้ความรู้และทักษะไปลงใช้ในห้องเรียนจริง ๆ

ในระหว่างฝึกอบรมจะมีการวิเคราะห์และประเมินผลอยู่เสมอ รวมทั้งการ
 วิเคราะห์และประเมินผลในตอนสุดท้ายของการฝึกอบรม

วิทยากรและผู้ให้การฝึกอบรมก็จะอยู่เบื้องหลังให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีมติบทบาท
 เพียงส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมคิดและทำเอง

การกำหนดเวลาอบรมปฏิบัติการก็พยายามให้ยืดหยุ่น ซึ่ง เป็นหลักการที่ดีที่สุดอัน
 หนึ่ง แต่ทั้งนี้จำเป็นจะต้องมีการวางแผนอย่างถี่ และยังเปิดให้ผู้เข้ารับการอบรมได้จัดหรือ
 เปลี่ยนแปลงรายการอบรมใหม่ได้ด้วย เพื่อให้การฝึกอบรมปฏิบัติการเป็นไปตามความต้องการ
 ปัญหา ความคาดหวัง และข้อเสนอของผู้เข้ารับการอบรมเอง

รูปแบบที่ต่างออกไปจากของไทย วิธีที่มีระบบแต่ยืดหยุ่นของไทยได้ส่งเสริมให้ เกิดความริเริ่ม
ในโครงการการศึกษา เบ็ดเสร็จและวางแผนครอบคลุมคล้าย ๆ กัน โครงการหลายอันที่
นำวิธีการใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลางนี้ไปดัดแปลงใช้ เช่นโครงการฟื้นฟูชนบทของฟิลิปปินส์ โครงการ
การสมาคมสงเคราะห์สตรีเอธิโอเปีย โครงการคณะกรรมการปรับปรุงชนบทของบังคลาเทศ
โครงการพัฒนาชุมชนและสวัสดิภาพสังคมของชานา ซึ่งโครงการเหล่านี้มีลักษณะคล้าย ๆ กัน
คือใช้แบบเรียนเป็นบัตรหรือแผ่นปลิว แทนที่จะเป็นเล่ม มีรูปภาพสำหรับกระตุ้นการอภิปราย
ซึ่งอาจจะเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาด และมีคำหลักสัมพันธ์กับภาพ มีแบบฝึกหัดฝึกอ่านออกเขียน
ได้ และฝึกเลข เป็นสัมพันธ์กับแนวคิดหลักในบทและชีวิตประจำวัน มีเนื้อหาวิชารวมความรู้จาก
หลายสาขาเช่นวิชาการเกษตร อนามัย โภชนาการ หน้าที่พลเมือง และการวางแผน
ครอบครัว ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ได้มาจากความต้องการซึ่งพบจากการสำรวจเบื้องต้น และแตก
ออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ให้มีแนวคิดเกี่ยวในแต่ละบัตรหรือแผ่นปลิวของแบบเรียน แบบบทเรียน
ออกเป็นหน่วยและจัดเป็นขั้นตอนไว้ และให้ความรู้เกี่ยวกับการอภิปรายเพื่อแก้ปัญหา

แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เช่นแบบเรียนของเอธิโอเปียและชานา จะใช้
รูปภาพที่เข้าใจง่ายและเห็นชัดเจนขึ้น และไม่มีรายละเอียดประกอบหรือมีบ้างแต่น้อยในแบบเรียน
ของบังคลาเทศใช้รูปภาพ และในตอนที่สอนการอ่านออกเขียนได้ของประเทศเอธิโอเปียจะ
ทำเป็นแบบบทเรียนสำเร็จรูปที่ละเอียดมากขึ้น เช่นมีการจัดเรียงขั้นตอนในการสอนคำหรือ
อักษรใหม่อย่างละเอียด

และโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ก็พยายามที่จะดึงเอากิจกรรมในห้องเรียนไปสัมพันธ์
กับการปฏิบัติในครอบครัวหรือในกลุ่ม ตัวอย่างจากประเทศเอธิโอเปียซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้ จะ
ทำให้มองเห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับผู้เรียนได้น่าความรู้เรื่องโภชนาการไปสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน
ซึ่งคัดลอกมาจากรายงานการเดินทางของมูลนิธิการศึกษาโลก ดังนี้

ตัวอย่างของเอธิโอเปีย

— ค้นหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิ ชั้นเรียนได้อภิปราย
ถึงประโยชน์ของการกินผัก...

ข้อคิดเห็น

— เรื่องที่นำมาอภิปรายเป็นเรื่องเฉพาะ
เจาะจงเหมือนของไทย ทำบทเรียน

บนแผ่นปฐวิจะมีรูปกะหล่ำปลี หัวผักกาดแดง และ
มันฝรั่ง และมีข้อความเขียนว่า "การกินผักทำ
ให้อายุยืนยาว"

- รูปภาพเหล่านี้จะขยายเป็นรูปขนาดใหญ่
แล้วนำมาแสดงไว้นานที่หน้าห้องเรียน

- ผู้นำกลุ่มจะเริ่มด้วยการบอกให้ชั้นเขียน
คำข้อดีต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นภาษาแฉะฮารี

- แล้วจึงมีการอภิปรายประโยชน์ของการ
กินผัก

- หลังการอภิปรายผู้นำกลุ่มจะให้ผู้เรียน
ออกมาหาชั้นแล้วให้เลือกความถนัดไหนจะ
อร่อยที่สุดและอันไหนที่เขาอยากจะมีโรค
เป็นอาหารประจำวัน เสร็จแล้วผู้เรียนก็จะ
อธิบายให้กลุ่มฟังว่าทำไมเขาจึงเลือกถนัดนั้น

- ผู้มีส่วนร่วมในการอภิปรายในชั้นคือพนักงาน
ส่งเสริมการเกษตร ซึ่งกระทรวงเกษตรได้ส่ง
มาประจำอยู่ที่ศูนย์นี้ ในฐานะพนักงานส่งเสริม
เกษตรเป็นคนหนึ่งในคณะผู้สอนในคืนนี้ เขาก็
ได้นำอภิปรายวิธีที่ผู้เรียนจะปลูกและเก็บเกี่ยว
พืชพันธุ์ในส่วนครัวของตนเองได้

เป็นปฐวิคล้ายของไทยแต่ไม่มีรายละเอียด
อยู่ด้านหลังของภาพ

- ในประเทศไทยครูจะใช้ภาพโปสเตอร์
ขนาดใหญ่ ไม่ได้ใช้สำหรับเสริมแผ่นปฐวิ
ซึ่งเป็นบทเรียนแต่ละแผน

- ชั้นตอนซึ่งให้การอ่านออกเขียนได้มา
ก่อน จะดีไปจากของไทย ที่มีแบบฝึกหัด
อ่านและเขียนจะมาที่หลังการอภิปราย

- ในประเทศไทยจะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ
เสียก่อน แล้วจึงอภิปรายกลุ่มใหญ่ที่หลัง

- อันนี้เป็นกรรมวิธีหรือนวัตกรรมใหม่
จะให้ผู้เรียนแต่ละคนมีโอกาสแสดงความ
คิดเห็นของตนโดยเฉพาะ

- การขอความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญ
อื่น ๆ มักจะเป็นเรื่องลำบาก แต่ใน
ประเทศเอธิโอเปีย คณะกรรมการ
ประสานงานรับรองว่าครูจะขอความ
ช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญได้

- ผู้เรียนบางคนไม่มีที่กินของตนเอง ผู้เรียน
จึงคิดรวมมือกันในการปลูกผักในสวนเป็นรูป
สหกรณ์

- ค่ายวิธีนี้สิ่งที่ได้เรียนจากการอภิปราย
จะผสมผสานกับประสบการณ์ของผู้เรียน
นอกห้องเรียน

- ค่ายความร่วมมือกับพนักงานส่งเสริมการ
เกษตร ทำให้ผู้เรียนได้ชุกและทำสวนขนาดใหญ่
ผลิตผลไ้มาก และสวนใหญ่จะขายบริเวณใน
ครอบครัวของผู้เรียนเอง ส่วนที่ไม่ได้ใช้ก็
นำไปขายที่ตลาด ทำให้มีทุนสำหรับซื้อเมล็ดพืช
และปุ๋ยที่จะทำสวนครั้งต่อไป

แนวปฏิบัติแบบนี้โครงการ BRAC ของบังคลาเทศ และ PRFM
ฟิลิปปินส์นำมาใช้อยู่ส่วนหนึ่ง

โครงการในประเทศบังคลาเทศและของฆานาเป็นการนำแนวคิดใหม่ของการ
ศึกษาค้นคว้าไปใช้ ทั้งสองโครงการนี้มีส่วนที่เป็น "ความรู้สึก" ของวิธีการแก้ปัญหาที่ใช้
โดยมีคำถามเกี่ยวกับปฏิกิริยา ทางด้านอารมณ์ของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนทุกบท และการส่งเสริม
ให้คิดนอกห้องเรียนออกไปโดยการให้เล่นเกมซึ่งคิดแปลงมาจากวัฒนธรรมในท้องถิ่น
บทเรียนสามบทแรกในหลักสูตรของบังคลาเทศจะไม่มีแบบฝึกหัดอ่านและเขียนเลย

รูปแบบของบทเรียนในบังคลาเทศจะเป็นดังต่อไปนี้

1. อภิปรายกลุ่มใหญ่จากรูปภาพ
2. อภิปรายกลุ่มย่อย
3. การรายงานจากกลุ่มย่อย
4. แบบฝึกหัดอ่านและเขียน

โครงการของประเทศฆานาก็ค่อนข้างเหมือนกัน แต่การจะให้การอภิปรายดำเนิน
ต่อไปได้เรื่อย ๆ ในคู่มือจะมีคำถามแนะนำไว้ ซึ่งคำถามเหล่านี้รวมเป็นสามกลุ่ม หรือสามระดับ

เช่นตัวอย่างบทเรียนเกี่ยวกับการเลือกตั้ง การวิเคราะห์รูปภาพเกี่ยวกับการเลือกตั้งจะมีคำถามนำตามลำดับดังนี้

ระดับ 1 คำถามซึ่งต้องการคำอธิบายและเห็นได้ง่าย ๆ และเป็นข้อเท็จจริงที่เห็นชัด เช่น

- ท่านเห็นอะไรในรูปนี้ ?
- อะไรกำลังเกิดขึ้น ?

ระดับ 2 คำถามซึ่งต้องการวิเคราะห์ เพื่อหาความสัมพันธ์ของ เหตุและผล เช่น

- ทำไมคนถึงเลือกตั้ง ?
- ผู้มีสิทธิออกเสียงมีอำนาจอย่างไร ?

ระดับ 3 คำถามที่เกี่ยวกับทัศนคติ ความรู้สึก และค่านิยม

- ท่านถืออย่างไร ?
- ท่านมีความรู้สึกว่าคุณค่าหรือไม่สำคัญ ?
- ทำไม ?
- การเลือกตั้งสำคัญอย่างไร ?

เมื่อทำรูปแบบตามนี้แล้ว การทำบันทึกการสอนหน่วยต่อไปก็ออกมาในทำนองเดียวกัน และคู่มือครูก็จะทำได้โดยง่าย แต่รูปแบบควรจะให้มีการแก้ไขให้ไ้มาตรฐานเพื่อไม่ให้เกิดความลำเอียงส่วนตัวและเป็นการเสริมสร้างนิสัยในการคิด บันทึกบันทึกการสอน 3 บทต่อไปนี้อาจจะช่วยให้เห็นความสำคัญของการทำรูปแบบให้ไ้มาตรฐาน ในระดับ 1, 2 และ 3 ภายใต้หัวข้อคำถามนั้นหมายถึงคำถามสามกลุ่มที่กล่าวข้างบนคือ การสังเกต การวิเคราะห์ และการแสดงความรู้สึก ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของรูปแบบบทเรียนมาตรฐานซึ่งเอามาจากคู่มือครูของโครงการ บี อี เอ ซี ของ บัณฑิตา เทศ

เรื่อง : ท้ายอาศัย

สิ่งเรา : รูปภาพ

1. คำถาม

ระคับ 1 ท่านเห็นอะไรในรูปนี้ ?

ระคับ 2 อะไรทำให้เกิดปัญหานั้น ?

ระคับ 3 ท่านคิดว่าคนอยู่ในบ้านหลังนี้จะรู้สึกอย่างไร ? ท่านจะรู้สึกอย่างไรถ้าได้อยู่ในบ้านหลังนี้

2. การอภิปรายกลุ่มย่อย 20 - 45 นาที

จุดเน้นในการอภิปราย ทำไมบ้านจึงพัง ? เราจะแก้ไขสถานการณ์เช่นนี้ได้อย่างไร ?

3. รายงาน 10 - 20 นาที4. อ่านและเขียน 15 - 25 นาที

เรื่อง : น้ำเสีย

สิ่งเรา : รูปภาพ

1. คำถาม

ระคับ 1 ท่านเห็นอะไร ? คนกำลังทำอะไร ? สัตว์กำลังทำอะไร ?

ระคับ 2 ทำไมคนและสัตว์โช่น้ำเหมือนกัน ?

ระคับ 3 คนรู้สึกอย่างไรเมื่อโช่น้ำเหมือนกันกับสัตว์ ? ท่านจะรู้สึกอย่างไรเมื่อโช่น้ำเหมือนกัน ?

2. การประชุมกลุ่มย่อย 20 - 45 นาที

จุดเน้นในการอภิปราย น้ำเสียได้อย่างไร ? ท่านจะป้องกันได้อย่างไร ?

3. การรายงาน 10 - 20 นาที4. การอ่านและเขียน 15 - 25 นาที

นอกจากนี้การเรียนในชั้นยัง เปิดโอกาสให้เล่นเกมต่าง ๆ เช่น เล่นมิงโก

เกมส์ตัวเลข เพื่อให้ผู้เรียนได้คุ้นเคยกับตัวเลข หรือเกมส์กระดานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้

แบบฝึกหัดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมครูในบังคลาเทศ ก็เริ่มนำเข้าไปใช้ใน
ระดับหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการอภิปรายกลุ่ม หรือสรุปผลการเรียน

มีการบันทึกไว้อย่างไรว่าอะไรเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้ประเมินว่าการฝึกนั้นเหมาะสมและ
โดยลงอย่างไรในแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่นการเล่นเกมปิกตา ซึ่งนำมาใช้ในหลายหมู่บ้านเพื่อ
เป็นเครื่องมือให้กลุ่มสตรีใหม่มีส่วนร่วมในวิธีการทำความเข้าใจกัน และให้เกิดบรรยากาศที่อยาก
จะอภิปรายปัญหากันขึ้น

วิธีการที่ครูสตรีทั้งหลายจะมาชุมนุมกันในที่กลางแจ้งใด ๆ บ้านของตน
หลังจากหักท่ายกันแล้ว ครูฝึกก็เสนอว่าให้เล่นเกมปิกตา และเลือกคนหนึ่งออกมาปิกตา แล้ว
ให้อีกคนหนึ่งไปรอบ ๆ วง ครูฝึกถามว่าเขารู้สึกอย่างไรที่ถูกปิกตา คำตอบก็คือ มีความ
รู้สึกหงุดหงิด ต้องการความช่วยเหลือ รู้สึกว่ายุ่งวุ่นวายเมื่ออยู่ในสภาพที่ตนไม่เคยชิน เสร็จแล้ว
ก็ให้อภิปรายกันในวงกว้างออกไปเกี่ยวกับปัญหาในชีวิตประจำวัน ปฏิกริยาที่มีต่อการเล่นเกมแบบ
นี้อาจจะออกมาตรง ๆ แสดงถึงการเข้าใจตนเองและการแสดงความคิดเห็นในฐานะเป็น
ผู้เรียน เช่นในหมู่บ้านแห่งหนึ่งมีคนหนึ่งในกลุ่มเขาไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการเล่นเกมปิกตานี้
บอกว่าเป็นเกมเด็กเล่น และเป็นการเปรียบเทียบที่ไม่เหมาะสมเลยเพราะ "คนตาบอดจริง ๆ
เขาตาบอดตลอดชีวิต"

ในอีกหมู่บ้านหนึ่งกลุ่มผู้เรียนเขาต้องการปิกตาครู และถามว่า "ครูรู้สึกอย่างไร
ซึ่งถ้าให้โอกาสและมีบรรยากาศซึ่งทั้งครูและผู้เรียนไว้วางใจกันและกันเช่นนี้ ผู้เรียนก็อาจจะ
เป็นครูได้อย่างดี"

นอกจากนี้ยังมีเกมส์สถานการณ์จำลอง และการแสดงบทบาทสมมติและกิจกรรม
อื่น ๆ ได้นำมาใช้เพื่อให้กลุ่มผู้เรียนผ่อนคลายบรรยากาศและช่วยให้เกิดความคิด และเนื้อหา
หลักหรือแกนของหลักสูตรถูกพูดถึง เน้นในเรื่องปัญหาทาง เศรษฐกิจและสังคม คือบทเรียนจะ
กล่าวถึงวิธีที่จะเอาชนะปัญหาและสนองความต้องการอย่างมีระบบ และมีเหตุผล ด้วยวิธีนี้จะ
ทำให้ผู้เรียนมีความต้องการที่แก้ปัญหาชีวิตประจำวันให้ดีขึ้นและความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง
มากขึ้น

การฝึกอบรมครูก็ใช้วิธีเดียวกัน คือจะมีการฝึกใหญ่เข้ารับการอบรมรู้จักคิดและรู้จักปัญหา และฝึกให้เกิดทักษะ และรู้วิธีการวิเคราะห์อย่างมีระบบ การฝึกให้คิดและรู้จักปัญหา จะช่วยให้ครูเข้าใจบทบาทของตนในฐานะเป็นผู้กระตุ้นและผู้นำการอภิปรายในห้องเรียน และเมื่อฝึกเสร็จแล้วก็จะอภิปรายเกี่ยวกับประสบการณ์นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขารู้สึกอย่างไร ในระหว่างมีประสบการณ์นี้และทำไมจึงรู้สึกอย่างนั้น ส่วนการฝึกทักษะ และการวิเคราะห์นั้น จะพูดถึงควมคำถามต่าง ๆ เช่น

- เราได้อะไรจากการฝึกครั้งนี้ ? (ผลลัพธ์)
- เรามาถึงวิธีแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร ? (ความรู้ในการแก้ปัญหา)
- ใครเสนอวิธีแก่อนี้ ? (การให้ข้อคิด)
- เราได้เรียนรู้อะไร ? (ผลลัพธ์)
- เราจะนำไปประยุกต์ใช้กับสภาพการเรียนรู้ต่าง ๆ ของผู้ใหญ่อะไร ? (การถ่ายทอดความรู้)

ความยุ่งยากในวิธีการนี้นั้นหนึ่งก็คือการนำบทฝึกนี้ให้ออกมาเป็นบทเรียนสำเร็จรูปทั้งในระดับหมู่บ้านและในการฝึกอบรมครู ฉะนั้นจึงทำให้เรากลับไปคิดถึงปัญหาที่ถามไว้ในตอนต้น ๆ เช่น เราจะทำบทเรียนสำเร็จรูปได้อย่างไรโดยที่จะไม่ให้เป็นการบังคับให้ชาวบ้านตอบ ? ครูควรจะมีทักษะอะไรบ้างในการใช้หลักสูตรที่แต่งไว้อย่างดีแล้วนี้โดยไม่ต้องแก่งัดขึ้นมาใหม่ ? เช่นครูชานาคนหนึ่งถามว่า "คุณจะไม่บอกคำตอบผู้เรียนได้อย่างไร ในเมื่อคุณมีคำตอบอยู่แล้ว ? คำตอบของที่ปรึกษาโครงการสำหรับคำถามนี้ก็คือ ครูจะต้องให้ผู้เรียนได้ดำเนินไปตามวิธีการวิเคราะห์ปัญหาเช่นเดียวกับที่ครูได้คำตอบนั้นมา⁸ การให้คำตอบแก่ผู้เรียนก่อนก็คล้าย ๆ กันเป็นการป้อนอาหาร หรือ "domesticate" ซึ่งเป็นคำที่แพร่เราใช้วิธีที่ถูกต้องก็คือให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์เป็นผู้แสวงหาความรู้ร่วมกับครูนั่นเอง

อนึ่ง การพูดว่าความคิดของผู้เรียนสำคัญ แต่ให้เขาได้ฝึกหัดแสดงความคิดเห็นไม่ก็ครั้งย่อมเป็นการไม่เพียงพอ ผู้เรียนจะต้องมีประสบการณ์เช่นนั้นซ้ำหลาย ๆ ครั้งจึงจะเป็นผู้ชำนาญ และลบเลือนความคิดที่ว่าผู้ชำนาญจากข้างนอกมากกว่าตน :

วิธีการคาดคะเน (Projective Approaches)

บางครั้งรูปภาพหรือรูปภาพซึ่งเน้นปัญหาที่ผู้เรียนคุ้นเคยอาจจะไม่พอที่จะเข้าใจปัญหา
คำถามต่าง ๆ ความความเห็นและความรู้สึกของผู้เรียนได้ จึงจำเป็นต้องคิดหาสิ่งเร้าอื่น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนยังไม่พร้อมที่จะเห็นหรือยอมรับว่าปัญหาของเขาอาจจะกระจ่างขึ้น
ได้โดยแฝงเร้นต่าง ๆ ที่อยู่ภายในตัวเขาเอง หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมทางคำสังคม
วัฒนธรรม และจิตวิทยา และผู้เรียนอาจจะเห็นแฝงเร้นเหล่านั้นได้ถ้าหาโดยทางอ้อม เช่น
จากการอภิปรายพฤติกรรมของตัวละครจากเรื่องสั้นหรือบทละคร เช่น หนุมาน โทพัส
หรือบทกวีอื่น ๆ ซึ่งตัวละครเหล่านั้นอยู่ในภาวะคับขันหรือวิกฤตการณ์ ดังนั้นวิธีการคาดคะเน
นี้จึงช่วยให้มองเห็นปัญหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การเล่าเรื่องซึ่งเป็นเครื่องมือของวิธีการคาดคะเน
นี้มีประโยชน์อย่างหนึ่ง เพราะช่วยให้สามารถทำนายความก้าวหน้า การกระทำและปฏิกิริยา
ที่จะเกิดขึ้นเลยเวลาที่กำหนดออกไป ทำให้ผู้ฟังได้สังเกตและตีความหมายพฤติกรรมในคำ
ไหวพริบ และแรงจูงใจที่แสดงออกมา คำพูดของตัวละครใด ถ้าเรื่องเป็นแบบปลายเปิด
(open - ended) คือเป็นเรื่องที่ปัญหายังไม่ได้แก้ จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์วิธีการที่
ทำให้เกิดข้อขัดแย้ง หรือวิธีการแก้ปัญหานั้น และนอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ประเมินค่านิยม
ของตนเองและทำให้เข้าใจผลที่จะบังเกิดขึ้นภายหลังของค่านิยมและทัศนคติอื่น ๆ

ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะช่วยให้ผู้ฟังได้แสดงข้อคิดเห็นจากประสบการณ์ของตนเอง
และเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกและค่านิยมของตนเองด้วย แม้ว่าผู้เรียนอาจจะรู้ว่าการเห็น
ด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับตัวละครในเรื่องนั้น ตนเองได้แสดงความรู้สึกของตนออกมาพอสมควร
ก็ตาม เขาก็จะมีความรู้ว่าการอภิปรายในกลุ่มทำได้ง่ายกว่าการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา
ของตนเองโดยตรง เพราะเรื่องเล่านี้จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกปลอดภัยที่จะพูดได้มากกว่า
อย่างน้อยก็อาจจะตีความเกี่ยวกับการกระทำและแรงจูงใจของตัวละครในนิยายนั้น และ
พร้อมที่จะเปลี่ยนแนวคิดได้โดยง่าย เมื่อมีหลักฐานใหม่ ๆ จากการอภิปรายของคนอื่นในกลุ่ม

โครงการของตุรกี วิธีการคาดคะเนได้นำไปใช้อย่างกว้างขวางในโครงการทดลองของกระทรวง
ศึกษาธิการตุรกี ระหว่าง ค.ศ. 1971 ถึง 1973 ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากองค์การการศึกษา

ประเทศตุรกีได้สร้างหลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จขึ้นมาแก้ปัญหาคับกันตามแนวคิดในค่าน้ำพระมธุกิจ และการดำรงชีวิต ซึ่งหลักสูตรทั้งหมดนี้ใช้บทเรียนที่เป็นเรื่องปลายเปิด (open-ended stories) เป็นยุทธศาสตร์เบื้องต้นซึ่งความปกติเรื่องเหล่านี้เขียนตามสภาพและนิยายในท้องถิ่น โดยแต่ละเรื่องจะชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญ ๆ แต่ไม่บอกวิธีแก้ เพื่อว่าผู้เรียนจะได้คิดหาวิธีแก้และตีความหมายผลที่จะบังเกิดขึ้นมาเอง แต่ละเรื่องจะเป็นเรื่องสั้น ๆ เน้นประเด็นสำคัญเพียงอย่างเดียวกว่าชวนให้เกิดการโต้เถียงเพื่อกระตุ้นการอภิปราย และมีตัวละครเหมือนชีวิตจริง ไม่ใช่ตัวละคร หรือเลวร้ายทุกคน ทั้งนี้เพื่อจะให้ผู้เรียนได้แสดงเหตุผลว่าจะเข้าข้างตัวละครคนไหน

จะเห็นได้ว่าการทดลองของตุรกีใช้วิธีการต่าง ๆ ระหว่างวิธีการสอนสองแบบ คือ วิธีการแก้ปัญหาอย่างมีระบบและโครงสร้างของไทย และวิธีการเข้าใจตนเองแบบยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้คิดเองของฟิลิปปินส์ เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการในตุรกีเองก็ได้ยืมแนวความคิดจากแบบของไทยไปใช้อยู่มาก แทนที่จะไปคัดแปลงให้ตรงตามวัตถุประสงค์นี้

1. ผู้ออกแบบหลักสูตรได้แยกเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็นหน่วยการเรียนรู้เล็ก ๆ แต่ละหน่วยจะมีปัญหาหรือแนวคิดเพียงอันเดียว ส่วนในตุรกีนั้นจะใช้บทละครเพื่อให้เห็นปัญหาหรือแนวคิดโดยทางอ้อม
2. มีรูปภาพเป็นเครื่องกระตุ้นและมีคำหลักเกี่ยวข้องกับภาพนี้ ส่วนในตุรกีรูปภาพจะเป็นรูปภาพ ส่วนของไทยส่วนมากจะเป็นรูปถ่าย และในตุรกีจะค่อย ๆ เปลี่ยนคำหลัก จากคำ เป็นวลีและเป็นประโยคเมื่อผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านและเขียนแล้ว
3. การนำบทเรียนเป็นแผนยลิวทำให้ผู้เรียนประกอบแบบเรียนของตนเองโดยเพิ่มเข้าไปที่ละหน้าหรือที่ละหน่วย ซึ่งของตุรกีก็ทำแบบเดียวกัน แต่แบบเรียนของไทยและของตุรกีมีข้อแตกต่างสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

สำหรับแบบเรียนของไทยซึ่งได้กล่าวแล้วในตอนก่อนนั้น ผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการวิเคราะห์และสำรวจปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่มองเห็นได้ง่าย ๆ จาก

สภาพภายนอก และสิ่งที่เราที่เลือกใช้ตามวัตถุประสงค์ ผู้เรียนก็ยอมรับกันเพราะเป็นรูปภาพเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของคน เช่นสิ่งเราเป็นรูปภาพเด็กกำลังกินนมจากขวดที่มีแสงวันตม และพับอยู่เพิ่มไปหมค หรือคนกำลังฉีกยาฆ่าแมลง หรือผู้หญิงกำลังขายผัก เพราะฉะนั้นไม่มีอะไรที่เป็นปัญหาหลงทางหรือมองเห็นยาก ตามปกติในการอภิปรายกลุ่มเพื่อให้ได้ความรู้และเข้าใจตามเนื้อหานั้น ความรู้สึกของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องที่อภิปราย มักจะเป็นเรื่องฉิวเฉียด คือไม่ค่อยคำนึงถึง ไม่มีการส่งเสริมให้ได้อภิปรายปัญหาของตัวละครในเรื่อง นอกจากปัญหาของตนเอง

หลักสูตรของประเทศไทยไม่ได้เน้น "ระบับความรู้สึก" เช่นนั้น แต่หลักสูตรของเราก็จะเน้นความรู้สึก หักคณคิ ความเชื่อ และคานิยมในการอภิปรายเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานหรือแนวทางเพื่อให้เข้าใจปัญหาใดองแท้จริงขึ้น ที่จริงแล้วปัญหาทางเทคนิควิชาการมีส่วนเกี่ยวพันผสมผสานกับสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว ซึ่งเปิดโอกาสให้ตีความหมายได้อย่างกว้างขวาง จึงเป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะค้นหาเอาเองว่าความสำคัญของปัญหาทางคานเทคนิค วิชาการอยู่ตรงไหน และพยายามดึงออกมาจากสภาพหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อนซึ่งหาได้พบตัวละครที่เป็นมตเรียนมีคุณภาพ

ดังนั้นสิ่งเราสำคัญในการอภิปรายกลุ่มแต่ละวันของประเทศศุกรีนั้นจะเป็นเรื่องประกอบควยตัวละครซึ่งมีความต้องการคล้าย ๆ กันคนที่อยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนส่วนใหญ่ รูปวาดทาง ๆ ก็จะแสดงให้เห็นเรื่องราวเหล่านี้ ทุก ๆ วันครูจะอ่านเรื่องให้สั้นพังก ๆ ซึ่งแต่ละเรื่องจะเขียนให้เห็นสภาพปัญหาที่ชวนให้ขบคิดไปไคหลายแง แต่อาจจะแก้ไขเป็นเพียงบางส่วน บางเรื่องจะเป็นแบบปลายเปิด และให้ผู้อ่านเป็นผู้พิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นเอง ผู้เรียนจึงเป็นชาวบ้านก็จะแสดงความรู้ต่อตัวละครตามทอง เรื่องถึงขั้นเขาขางตัวละครฝ่ายตรงข้ามอยู่บ่อย ๆ เมื่อมีความขัดแย้งเกี่ยวกับความเชื่อหรือคานิยม

สิ่งที่อาจจะเห็นไคง่าย ๆ เกี่ยวกับประเด็นนี้ก็คือแบบของไทยและของศุกรีก็จะเน้นคนละคาน แบบแรกจะเน้นในเรื่องง่าย ๆ และธรรมดา ส่วนแบบหลังจะเน้นในเรื่องยาก และสลับซับซ้อน กล่าวคือหลักสูตรของไทยนั้นจะถึงเอาปัญหาคานใดคานหนึ่งออกมาที่ละปัญหาและ

พยายามหาความสำคัญ หรือสาเหตุของปัญหานั้นให้ได้ ส่วนหลักสูตรของครูก็จะแสดงให้เห็นความต้องการทั่ว ๆ ไปของมนุษย์ แต่สามารถที่จะตีความหมายได้หลาย ๆ แง่ และให้ผู้เรียนพิจารณาสรุปเอาเองจากประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง

ตัวอย่าง เช่น เรื่องที่จะใช้สอนผู้เรียนในท้องถิ่นที่ปลูกยาสูบจะเป็นจดหมายเขียนถึงลูกชายซึ่งจากบ้านไปเป็นทหาร ชื่อมูรีต จดหมายจะครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น การปลูกยาสูบ สุขภาพครอบครัว วิธีการทนคานาคของครอบครัว ผู้เรียนก็จะไตร่ตรองครุ่นคิด รู้จักเพื่อนบ้านของเขา และปัญหาที่เขาประสบ ในบทเรียนเรื่องหนึ่งนั้นพ่อของมูรีตจะแนะนำลูกให้รักษาสภาพและเล่าถึงความห่วงใยของทุกคนที่มีต่ออาการป่วยของ เด็กคนหนึ่งหมู่บ้านนั้น

ในตอนท้ายของเรื่องก็จะมีคำถามและคำตอบ ให้เวลาอภิปรายและแสดงความคิดเห็น และมีรายละเอียดเกี่ยวกับไข้ไทฟอยด์ ซึ่งทุกคนในชั้นคงจะมีประสบการณ์ เกี่ยวกับสภาพเช่นนี้มาแล้ว และมีความคิดว่าควรจะทำอย่างไร ดังนั้นทุกคนต่างก็ได้แสดงความคิดเห็น

หลักสูตรของครูก็จะแสดงให้เห็นรูปภาพเหมือนกันแต่คนละหลักการ กล่าวคือเมื่อใดถึงปัญหาออกมาจากสภาพเชิงวิชาการนั้นแล้ว ก็จะนำความคิดทางสภาพของสังคมที่เป็นอยู่ มีการอภิปรายถึงวิธีแก้ปัญหานั้น ซึ่งกลุ่มเห็นว่าทางเป็นไปได้ตามหลักวิชา โครงการหลายอันที่ปฏิบัติอยู่ในครูก็ ในขณะนั้นถือว่าเป็นผลมาจากโครงการทดลองจึงกล่าว เช่นกลุ่มผู้เรียนพยายามร่วมมือกันสร้างสหกรณ์ขึ้นมา และกลุ่มอื่น ๆ ก็พยายามทำอะไรออกมา ในรูปสหกรณ์ กลุ่มผู้เรียนอีกชั้นหนึ่งได้ทดลองวิธีใหม่ ๆ เกี่ยวกับการหวานและปลูกยาสูบ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งพยายามทดลองปลูกพืชให้ได้ผลผลิตเร็วขึ้น แสดงว่าผู้เรียนเริ่มสนใจและทดลองวิธีใหม่ ๆ ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของเขา

วิธีอภิปรายจากความคิดเห็นของอเมริกา

(Apperception - Interaction Method = AIM)

วิธีการคาดคะเนถึงกล่าวแล้วก็ได้ค้นพบว่าในโครงการ AIM ของอเมริกา เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นวิธีที่ องค์การศึกษาโลก ได้คิดขึ้นใช้สำหรับโครงการสอนการศึกษาผู้ใหญ่

เบื้องต้นในสหรัฐอเมริกา

เดิม เป็นคำย่อของ Apperception - Interaction Method ซึ่งอาจจะแปลว่าวิธีอธิบายจากความเข้าใจหลักการนี้จะเริ่มต้นด้วยการบอกว่าในชีวิตประจำวันของผู้เรียนมีปัญหาถกกันไ้ม่าง บทเรียนก็จะเขียนขึ้นตามปัญหาค้นต่าง ๆ เหล่านี้ โดยพิมพ์เป็นแผนปติวพิมพ์เป็นลัษณะ ในหน้าแรกจะเป็นรูปภาพซึ่งยั่วยุให้คิด ส่วนหน้าต่อ ๆ ไปก็จะเป็นปัญหาปลายเปิดในรูปของบทละคร หรือบรรยายเรื่องราวในการเรียนแต่ละบทนั้น ชั้นแรกผู้เรียนจะต้องเข้าใจภาพภพนั้นเกี่ยวข้องกับความรู้สึกและประสบการณ์ของตนเองอย่างไร (apperception) เสร็จแล้วพอลถึงตอนอธิบายกลุ่มก็ช่วยกันสำรวจปัญหาโดยการอธิบายกันระหว่างกลุ่ม (interaction) ครูก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำการอธิบาย ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจทางเลือกต่าง ๆ ที่เหมาะกับตัวละครในการอธิบายแบบนี้ครูอาจจะหาอุปกรณ์ใหม่ ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบถึงทรัพยากรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในชีวิตประจำวัน หรืออาจจะใช้เนื้อหาในบทเรียนที่นำมาอธิบายนั้นเป็นแบบฝึกหัดอ่านและเขียนด้วยก็ได้ (ดูภาคผนวก ข.)

ส่วนวิธีแก้ปัญหของ เดิม ก็จะคล้าย ๆ กับโครงการในกรุงที่ซึ่งอธิบายไว้ในตอนต้น คือจะนำปัญหามาอธิบายตามสภาพของปัญหาและสภาพของ กลุ่ม ซึ่งผู้เรียนจะได้สนับสนุนซึ่งกันและกันในการพิจารณาวิธีแก้ปัญหาก็จะเป็ไปได้ บางครั้งการอธิบายของ เดิม ก็ทำให้เกิดการริเริ่มออกไปถึงนอกห้องเรียนเช่นในการทางานทำ หรือการขอความช่วยเหลือจากประชาชนทั่วไป บทเรียนของ เดิม เรื่องหนึ่งจะเป็นการสำรวจความรู้สึกเกี่ยวกับ "งานของผู้หญิง" ส่วนบทเรียนเรื่องอื่นจะกล่าวถึงปัญหาการทำงาน ที่อยู่อาศัย และความสัมพันธ์กับผู้อื่น แต่ไม่ได้เน้นการสรุปไว้ ผู้เรียนจะเป็นผู้สรุปเองโดยอาศัยประสบการณ์ของตน

แบบเรียนในโครงการของ เดิม และครูก็ซึ่งคล้าย ๆ กับแบบเรียนเกี่ยวกับการเข้าใจตนเองซึ่งจะไ้กล่าวในตอนต่อไป คือช่วยให้ผู้เรียนได้กึกกัวยตนเอง เนื่องจากเรื่องที้นำมาเป็นแบบเรียนมีสิ่งเร้าหลาย ๆ อย่าง เช่นตัวละครมีแรงจูงใจต่าง ๆ กัน และสภาพต่าง ๆ กัน ภาพที่ให้อีกต่างกััน และเนื่องจากตอนจบของเรื่องไม่ได้บอกไว้ ผู้เรียนในกลุ่มจึงมีโอกาสที่จะคิดเองว่าตอนจบจะเป็นอย่างไร และใช้จินตนาการของตนเองตามเนื้อเรื่อง และ

ผู้สอนมักจะพบเสมอว่าผู้เรียนแต่ละคนในชั้นก็หยิบประเด็นจากเรื่องมาพูดไม่เหมือนกัน

ครูอเมริกันคนหนึ่ง ได้อธิบายถึงวิธีการอภิปรายในชั้นที่ออกมาในรูปที่ไม่คาดฝัน เขาได้ใช้เรื่องเกี่ยวกับสามเหลี่ยมอาร์มสตรอนกคนหนึ่งกลบจากทำงานมาบอกภรรยาของตนว่าเขาตกงาน ทั้งนี้

ในการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้ บางคนได้พูดถึงปัญหาการลงโทษเด็ก เพราะผู้ใหญ่มักจะระบายอารมณ์กับเด็ก

การนำบทเรียนมาเรียนในชั้นทำให้ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นคนเก็บตัวไม่ค่อยพูดกล้าแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะนักเรียนอายุ 17 ปี ซึ่งเป็นผู้ชายคนเดียวในชั้น เขาบอกว่าการทารุณหรือลงโทษเด็กในครอบครัวของเขามีอยู่เสมอ ซึ่งเขาไม่พอใจอย่างยิ่ง แต่ไม่มีความรู้หรือไม่ทราบว่าจะจัดการอย่างไร

จากการสนับสนุน แนะนำและช่วยจากเพื่อนในชั้น เขาก็สามารถรายงานให้เจ้าหน้าที่ทราบ ซึ่งผลก็คือเด็กคนนั้นต้องถูกพ่อแม่ส่งไปอยู่ที่อื่น ยิ่งไปกว่านั้นพ่อแม่ที่มีความผิวยังได้รับการแนะนำให้ไปหาเจ้าหน้าที่แนะแนวต่อไปอีก อย่างไรก็ตามเรื่องยังไม่จบแต่เด็กก็ปลอดภัยในขณะนี้ แต่อย่างน้อยการกระทำเช่นนั้นก็แสดงว่านักเรียนคนนี้เป็นคนดีวิเศษมาก

ความยืดหยุ่นในการใช้แบบเรียนเช่นนี้ควรจะเป็นผลดีหรือเป็นอุปสรรคหรือไม่ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการแต่งแบบเรียนและการตีความหมายตามวัตถุประสงค์ของครูเป็นสำคัญ

ความยืดหยุ่นและการใช้เรื่องซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตีความหมายเองทำให้ความหนักใจให้แก่ครูซึ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าไปอย่างมีระบบระเบียบตามเนื้อหาที่สอนแต่ตรงกันข้าม การสอนแบบนี้ก็เป็นที่ต้องการของครู ผู้ซึ่งเพิ่มใจที่จะอดิศเวลาให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเองและสังคมโดยการพิจารณาพฤติกรรมของมนุษย์จากสภาพที่ต้องการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ กัน ซึ่งหลักสูตรแบบการคาดคะเนและการฝึกอบรมครูนั้นจะเน้นประการหลังจนกระทั่ง

ไปถึงขั้นใช้แนวคิดเรื่องการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเองซึ่งจะโคจรไปในตอนต่อไป

การนำหลักการไปใช้ในการฝึกอบรม การฝึกอบรมครูเพื่อใช้อุปกรณ์แบบคำคละเนจะของ เน้น บทของครูในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวก และไม่มีผู้คุมอำนาจ และในขั้นนี้เทคนิคการอภิปราย ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก นวัตกรรมที่น่าสนใจอันหนึ่งที่ เขม สร้างขึ้นก็คือการให้ครูมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยตรงในการผลิตแบบเรียน ในการอบรมครูตามโครงการของ เขม นั้นจะมีการประชุมปฏิบัติการ หกครั้งด้วยกัน เริ่มด้วยการให้ครูได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อสำรวจความต้องการของผู้เรียน ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ได้นำมาพิจารณาในการเขียนเรื่อง เพื่อใช้ในชั้นเรียนซึ่งครูจะสอนต่อไป ส่วนการฝึกอบรมนั้นก็จะมีการนำแบบเรียนนี้ไปใช้ในการอภิปรายกลุ่มด้วย ผลของการประเมิน พบว่าการให้ครูได้แต่งบทเรียนเองทำให้ครูเห็นอกเห็นใจผู้เรียนและสนองปัญหาได้มากขึ้น และ ทำให้ครูยอมรับแนวคิดซึ่งใหญ่เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องในการอภิปรายปัญหาชีวิตเหล่านี้

วิธีการเข้าใจตนเอง (Self - Actualizing Approaches)

การศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเองนั้นเป็นสิ่งที่อธิบายได้ยาก ซึ่งคำนี้ แมสโลว์ เป็นคนอธิบายถึงความจำเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ก็คงเหมือนกับคาม เจริญออกมาซึ่งจะทองมาจาก ประสบการณ์ อย่างไรก็ตามเจ้าใคร่จะแนกคิดเรื่องนี้ โดยได้แนกมาจากวิธีการซึ่งได้จากการอบรมปฏิบัติการครูสองแห่งด้วยกัน แห่งแรกคือการอบรมซึ่งอำนาจการโดยอันโทนีโย ซันติเอโก และ คอนนี มาเคอิก ตามโครงการฟื้นฟูชนบทฟิลิปปินส์ หรือ Philippines Rural Reconstruction Movement (PRRM) ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองบูวา เอชีวา ประเทศฟิลิปปินส์⁹ และอีกแห่งคือการอบรมที่ เฮนรีสตรัทเทิลเมเยอร์ เฮาส์ ที่นิวยอร์ก การประชุมทั้งสองครั้งนี้เกี่ยวกับการฝึกอบรม และพัฒนาอุปกรณ์และวิธีเรียนแบบใหม่

เมื่อได้เป็นที่ปรึกษาทั้งสองโครงการนี้ ข้าพเจ้ายอมรับว่ามีความลำเอียงหรือ สรรพในวิธีการ และผลซึ่งคาดว่าจะเกิดขึ้นตามวิธีการนี้ แต่เพื่อป้องกันความลำเอียงเช่นนั้น และเพื่อส่งเสริมการวิเคราะห์ที่ไคมีกานันท์เกี่ยวกับปฏิบัติการทั้งสองครั้งนั้นไว้ เกือบทั้งหมด

การทดลองในภาคสนามของการอบรมที่ฟิลิปปินส์นั้น ให้ความสำคัญในระดับหมู่บ้านและให้ครูเข้าอบรมโดยประเมินผลแบบเวียนของกันและกัน ให้ความสำคัญแก่แนวทาง ๆ ในการวัดวัตถุประสงค์และเปลี่ยนกันเป็นครูและครูประเมินผลด้วย

แต่การประชุมปฏิบัติการที่ เฮนริสตรีนันได้จัดฝึกกันออกไป เพราะเป็นการอบรมนักสังฆสงเคราะห์และใช้วิธีการสอนกันเองเป็นสำคัญ จากการทดสอบอันหนึ่งพบว่าปัญหาเบื้องต้นในการศึกษาจะทราบได้จากการอภิปรายกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ปรึกษากลุ่มมีบทบาทเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นักสังฆสงเคราะห์ที่เข้าอบรมได้ฝึกเทคนิคการมีส่วนร่วมและช่วยกันสำรวจปฏิริยาโต้ตอบที่มีต่อการทำงานกับผู้อื่นตามวิธีใหม่ ๆ ความคิดเห็นทางของผู้เข้าอบรมแสดงให้เห็นความรู้สึกที่มีต่อวิธีการใหม่ ๆ ที่ได้เรียนไป ขอความย่อ ๆ มุ่งมาจากการอบรมข้างทาง ๆ จะค่อนข้างกล่าวไว้ในตอนนี มุ่งขอความเหล่านี้โดยสนับสนุนหลักและวิธีการให้เข้าใจตนเอง เช่น การให้ครูเข้าอบรมมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจากประสบการณ์ของตนเองและมีอิสระในการแสดงซึ่งความรู้สึก ข้าพเจ้าเชื่อว่าวิธีการให้คิดอย่างอิสระ และเปิดเผยนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการจัดเวลาเรียนส่งเสริมให้ครูเรียนได้แสดงออกในทางสร้างสรรค์ ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนฝูง และช่วยให้ครูเรียนเกิดความรับผิดชอบ ต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในมากกว่าการให้ครูเรียนได้ตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือบทเรียนซึ่งจัดไว้ให้แล้ว โดยที่ปรึกษาจากภายนอกที่มาเป็นครูและผู้ให้คำปรึกษา

ลักษณะสำคัญสี่ประการของการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง

ลักษณะสำคัญของการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเองทั้งสี่ประการต่อไปนี้จะทำให้เข้าใจวัตถุประสงค์และแนวคิดของวิธีการนี้

1. วิธีการให้ครูเรียนเป็นศูนย์กลาง เช่นเกี่ยวกับการบ่นัก โดยให้คนไข้เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเกิดขึ้น โดย คาร์ล โรเจอร์ส การศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเองนั้น จะเริ่ม

จากความเชื่อที่ว่าคนเราสามารถจัดระเบียบชีวิตของตนเองได้ สมมติฐานที่เชื่อในเรื่องนี้คือ โอกาสในการสำรวจหรือค้นพบตัวเอง เช่นประสบการณ์ในการจะช่วยให้เกิดหรือสร้างความสามารถอันนี้ขึ้นมา หน้าที่สำคัญของผู้ใหญ่คือความสละสลวยในการเรียนหรือครูก็ควรทำให้กับผู้เรียน โดยมีโอกาสแสดงบทบาทเหล่านั้น และส่งเสริมให้เขาได้คิดและแสดงความรู้สึกลักษณะที่มีอิสระ วิธีการนี้ครูจะต้องยอมรับว่าตนเองไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้คอยบอกผู้เรียนทุกอย่าง และในขณะที่เกี่ยวกับครูจะต้องสามารถดึงเอาความสามารถของการเป็นผู้นำและส่งเสริมความเป็นผู้นำของผู้เรียน ซึ่งทักษะอันนี้อาจจะเกิดจากความสามารถเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่ครอบงำหรือเอาชนะ แนวความคิดของคนอื่น ในการให้คำตอบ และจะต้องจับและส่งเสริมความริเริ่มในทางที่ดีของผู้เรียนให้ได้ว่าความริเริ่มนั้นไม่สมบูรณ์ก็ตาม

"... ผู้หญิง เหล่านี้หลายคน... ซึ่งข้าพเจ้ามีส่วน
เกี่ยวข้องนี้จะมีความรู้สึกใจหวัง และ... ข้าพเจ้า
คิดว่าสิ่งนี้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนของเขา ถ้าเขา
มองคำตัวเองทำแบบนั้น ... ดังนั้นข้าพเจ้ามองเห็น
หน้าที่ของข้าพเจ้าไม่ใช่สอนอย่างเฉยๆ แต่จะคอย
ช่วยคนเหล่านี้โดยส่งเสริมให้เขามีแรงจูงใจ แม้ว่า
เขาจะจบจากหลักสูตรนี้ออกไปแล้วก็ตาม... จะช่วยให้
เขาเข้าใจและมองเห็นวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น...
แม้แต่ในภาควิชาที่เขาอาจจะช่วยเหลือและนำ
ตนเองได้

2. การเรียนรู้จากเพื่อน วิธีการเข้าใจตนเองจะเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจซึ่งกัน
และกันระหว่างครูกับกลุ่มผู้เรียน ความไว้วางใจเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม

ถ้าไม่มีสิ่งนี้การมีส่วนร่วมของกลุ่มก็จะไม่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากมีการระแวงสงสัยซึ่งกันและกันในการเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ครูจะทราบดีว่าผู้เรียนเป็นเสมือนเพื่อน (Peers) และสร้างบรรยากาศของการยอมรับซึ่งกันและกันตลอดเวลาเรียน ครูจะตั้งใจใจต่อความสัมพันธ์นั้นและพยายามช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทสำคัญหรือที่คนอื่น ๆ

" ประสพการณ์หนึ่งซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าพวกเราร่วมกัน
แล้วก็คือ ถ้าเรานั่งอยู่ในกลุ่มเช่นนี้ เราทุกคนก็จะ
พูดออกมาได้โดยมั่นใจเป็นอย่างไร แต่พออาจารย์
ข. เขามาในห้อง บางคนก็พูดไม่ออก และข้าพเจ้า
ก็จะไม่พูดถึงชุมชนอีกเลย แต่จะพูดถึงอาจารย์
เท่านั้น"

3. การส่งเสริมให้รู้จักตนเองในทางที่ถูกต้อง แฟลคเตอร์สำคัญอันหนึ่งในการศึกษาการเข้าใจตนเองก็คือการมีกรรู้จักตนเอง (Self - concept) หรือวิธีซึ่งคนเราเห็นตัวเอง และเห็นว่าตนเอง เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยแค่ไหน ความมีศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศชื่อเสียงหรือความเต็มใจที่จะเสี่ยงทำอะไรก็รวมอยู่ในนี้ด้วย โดยทั่วไปแล้วเมื่อพิจารณาผลซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจเราก็พบว่าความเสี่ยงทำสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับจะมีอิทธิพลให้เราละเว้นไม่ทำสิ่งนั้นมากกว่าการเสี่ยงทำในสิ่งที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ ส่วนคนที่เป็นคนเฉย ๆ หรือผู้ที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงเพราะทำอะไรไม่ค่อยสำเร็จ มักจะไม่ยอมรับความคิดใหม่ ๆ โดยกลัวว่าจะเป็นการกล่าเกินไปหรือรู้สึกว่ามีอำนาจอะไรที่จะทำอย่างนั้น

เควิก แมคเคลแลนด กล่าวว่ามีสิ่งที่สามารถจะอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์กันทาง ๆ ของตัวเองอยู่มากมาย และความสัมพันธ์จากระบบตัวเอง (Self system) นี้อาจจะไปขัดขวางความที่จะทำอะไรให้สำเร็จ เช่นเรามากจะพบบ่อย ๆ เมื่อได้ทำงานกับผู้อื่นว่า นักการศึกษาจะเน้นวิธีแก้ปัญหาตามสภาพแวดล้อมโดยมองจากภายนอก เมื่อ

แพคเกจที่เป็นสาเหตุแท้จริง ซึ่งก็อาจมีความสัมพันธ์กับสภาพทาง ๆ นานาอยู่น้อย
ภายใน

แมสโลว์ว่า ผู้ที่มีความเจริญในด้านแรงจูงใจแล้ว จะแก้ปัญหาและอุปสรรค
ทาง ๆ ของตนเองโดยการพิจารณาจากภายใน โดยการค้นหาด้วยตนเอง มากกว่าที่จะไปหา
วิธีแก้จากภายนอก

การศึกษาเพื่อใหรูจักตนเอง เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงจะดีที่สุดก่อนเมื่อได้เกิดขึ้นจาก
ภายในตัวเราเช่นเดียวกัน ซึ่ง เป็นการแสดงความสามารถของตนเองออกมา และสนับสนุนการ
ใช้ตัวเองอย่างมีความเชื่อมั่นมากขึ้น และในทางบวกมากขึ้น เพราะฉะนั้นการศึกษาเพื่อให้
รูจักตนเอง จึงให้สิ่งเร้าที่จะช่วยส่งเสริมความริเริ่มของผู้เรียน ถ้าทุกครั้งผู้เรียนรู้สึกกลัวพอ
ที่จะทำอะไรได้เป็นรูปเป็นร่างจากความริเริ่มของตนเอง ไม่ใช่เป็นแค่เพียง เพื่อตอบคำถามของครู
หรือตามคำแนะนำของครูเท่านั้น แสดงว่าผู้เรียนนั้นมีความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเอง
ซึ่งมีค่ามากเหลือเกินต่อความเจริญงอกงามของแต่ละคนและความพยายามในการพัฒนาสังคมและ
ประเทศชาติอีกด้วย การศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง จะให้โอกาสผู้เรียนมีประสบการณ์ในการ
ประเมินตนเองในแนวใหม่อย่างถูกต้อง และมีความเต็มใจที่จะแสดงความคิดเห็นซึ่งแตกต่างออกไป
จากเพื่อน ๆ ในกลุ่ม

"มีปัญหบางอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบ
ปัญหบางอย่างเกี่ยวกับความรู้ และปัญหา
บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และ
ทัศนคติของตนเอง"

4. การมีจินตนาการสร้างสรรค์ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง เน้นในเรื่องความ
สร้างสรรค์ ในที่นี้หมายความว่า การใช้จินตนาการหรือนึกคิดเลยออกไปจากการวิเคราะห์
เท็จจริงตามเหตุและผล ในโครงการหลายโครงการซึ่งจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่มีแรงจูงใจ
ต่ำโดยเน้นการแก้ปัญหา นั่น สิ่งที่น่าหนักคือความรู้ความเข้าใจปัญหาและการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

เพื่อหาสาเหตุและวิธีแก้ แม้ว่าวิธีการเช่นนี้จะแตกต่างออกไปจากการแก้ปัญหาที่ใช้กันอยู่ตามแบบเดิม ก็ยังนับว่าไม่พอเพียง ตามประวัติศาสตร์เราจะพบว่าความก้าวหน้าสำคัญ ๆ จะเริ่มมาจากการมีจินตนาการอย่างอิสระเพื่อเฝ้ามองเห็นวิธีการหาคำตอบอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอาจจะไม่สามารถมองเห็นได้จากติดตามเหตุผลหรือการปฏิบัติอย่างที่ใช้กันอยู่แต่เดิมทั่ว ๆ ไป¹⁰

ดังนั้นในการพัฒนาชนบทจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้เกิดความริเริ่มสร้างสรรค์อย่างมาก สังคมชนบทดั้งเดิมนั้นมักจะทำอะไรให้เหมือนกัน แทนที่จะคิดทำสิ่งใหม่ ๆ จะไม่ค่อยมีการริเริ่มสร้างสรรค์ การถือตามวิถีทางที่ปฏิบัติมาตั้งแต่ดั้งเดิมก็เป็นการปลอดภัยก็แม้ว่าจะไม่เป็นวิธีที่น่าพอใจนัก แต่การพัฒนาจะก้าวต่อไปไม่ได้ถ้าสังคมชนบทไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ขาดเจตนาและความเชื่อว่าเราควรจะมีความคิดหรือจินตนาการที่จะทำให้คุณภาพของชีวิตดีขึ้น โดยไม่คำนึงว่าเราจะให้คำนิยามของชีวิตว่าอย่างไร จนเราเห็นว่ามีทางที่จะบรรลุตามเป้าหมายได้ และทำได้ผลมากขึ้น หลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนชนบทนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับคนภายนอกมากเท่ากับคนภายในชุมชนที่มีแนวคิดจะพัฒนาชนบท ซึ่งในขณะนี้โครงการการศึกษาผู้ใหญ่บางอันก็พยายามส่งเสริมผู้เรียนมีความสามารถในการคิดจินตนาการและให้รู้จักนำไปใช้ได้

การศึกษาเพื่อให้อุทิศตนเองนี้คล้ายกับหลักการช่วยกันคิด (Synectics) ในแง่ที่ว่าศักยภาพของคนจะไม่บังเกิดผลเต็มที่ถ้าเขาไม่สามารถหลุดพ้นจากแนวทางการคิดตามที่เป็นอยู่ของตนเอง การศึกษาเพื่อให้อุทิศตนเอง จะใช้วิธีการและอุปกรณ์ซึ่งสามารถช่วยให้แต่ละคนหรือกลุ่มใดคนหนึ่งพบวิธีการแก้ปัญหาชีวิตใหม่ ๆ เครื่องช่วยหรืออุปกรณ์เหล่านี้อาจจะเพียงวัตถุที่จับง่าย ๆ ซึ่งผู้เรียนสามารถสร้างและตีความหมายไปเองตามสภาพที่เป็นจริงในขณะนั้น หรือในอนาคต ผู้เรียนแต่ละคนอาจจะใช้อุปกรณ์เหล่านี้แสดงความคิดเห็นเฉพาะของตนเองออกมา ดังนั้นถ้ามีการกระตุ้นความคิดและการสื่อความหมายจากผู้เรียนอาจจะนำไปใช้ประกอบเป็นเนื้อหาวิชาที่จะศึกษาในชั้นเริ่มต้นได้ วัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์อันสำคัญคือการเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียน-การเป็นผู้รับความรู้จากภายนอกมาเป็นผู้ออกความคิดเห็นและตัดสินใจเอง และสิ่งที่เขาคิดสนใจครั้งแรกนั้นก็สิ่งที่เขาต้องการจะเรียนนั่นเอง

"ฉันไม่เห็นอะไรเกี่ยวกับภาพนั้นเลย"

คุณจะลองพยายามไหม ?

ลองเลือกภาพใหม่อีกสักสองหรือสามภาพดูสิ"

"อันนี้เป็นภาพแรกใช่ไหม ? นี่เป็นภาพของครอบครัว
มีแม่ พ่อ และลูกสองคน พ่อไปรบในสงคราม และแม่
ก็ไม่สบายใจ เขาไม่สบายใจ ไม่สบายใจว่าพ่ออาจจะ
ไม่กลับมา และเขาก็มองลูก... ลูกฉันจะเป็น
อย่างไรละถ้าสามีฉันไม่กลับมา ? และพ่อก็หันหลังมาของ
อาจจะแปลกใจหรือภูมิใจในลูกของตน แต่ก็จะมอง
เฉย ๆ เพราะกำลังจะไปรบ และรูปนี้เป็นรูปตอนเขา
อยู่ในสนามรบ เขารู้สึกคล้ายกับว่าเขามีความกลัว ฉัน
เค้านึกถึงเป็นพ่อ คุณหาทางเขากลับจริง ๆ และเขา
กำลังมองลูกเด็กคนหนึ่งและเขาอาจจะกำลังคิดว่า
เป็นลูกชายของเขาก็ได้ แต่ตอนนี้ฉันมาอยู่สนามรบ และ
กำลังทำสงครามกับเขา
นี่คือสิ่งที่ฉันเห็นในรูปภาพนี้"

"คุณอยากจะแสดงความคิดเห็นไหม อยากจะบอก
เราอีกไหมเกี่ยวกับประโยชน์ของรูปภาพเหล่านี้ ซึ่งคุณก็
ได้ไหมแล้ว ?"

"ฉันเพิ่งแคร์สิที่ว่าฉันได้นึกคิดไปเองเท่านั้น"

"ก็หรือไม่คิดละ ?"

วิธีการนวดไม่ใช่ในการฝึกอบรมครู

ตามหลักสูตรที่กล่าวถึงนี้ครูหรือผู้นำวัยความสะกักใน
การเรียนจะต้องมีทักษะในการจะใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนมาเป็นแหล่งวิทยาการ ครูที่มีทักษะ
จะเริ่มต้นจากประสบการณ์ของผู้เรียน และช่วยให้เขาได้รู้ทอไปตามที่เขาต้องการ แต่การทำ

เช่นนี้ครูจะไม่ทำตนเป็นผู้มีอำนาจหรือมีบทบาทเหนือผู้เรียนเหมือนการสอนแบบเก่า และการฝึกอบรมครูให้นำเอาประสบการณ์ตรงของผู้เข้ารับการอบรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการที่จะทำงานกับผู้ใหญ่ด้วยแล้ว ก็จะเป็นโอกาสที่ดีที่ผู้เข้าอบรมจะเห็นคุณค่าของการสร้างสรรค์ และพร้อมที่จะให้การสนับสนุน

ควบคู่กับการฝึกอบรมครูเช่นที่จัดในประเทศฟิลิปปินส์โดยใช้หลักการใหญ่เรียนมีบทบาท (taking over principle) หมายความว่าให้ครูผู้ฝึกในแต่ละระดับซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจ และมีความเชี่ยวชาญ เปลี่ยนบทบาทตามอำนาจของตนและส่งเสริมให้ผู้เรียนในชั้น "มีบทบาทแทน" ดังนั้นผู้แทนที่เรียนจะต้องรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง เกือบทั้งหมดโดยพึงใจโครงสร้างภายนอกให้น้อยที่สุด แทกไม่ถึงขั้นตามที่นักการศึกษาบางคนซึ่งคัดค้านบทบาทเก่า ๆ ของครูที่บอกว่าผู้เรียนเท่านั้นคือครู เพราะในบางกรณีก็อาจจะเป็นความจริง แต่ในกรณีอื่นก็อาจจะไม่จริง เพราะครูหรือนักการศึกษาแม้ว่าจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน ก็จะต้องเป็นผู้ดูแลและเชี่ยวชาญในการอำนวยความสะดวกเหมือนกัน ผู้เรียนจะเป็นผู้ให้เนื้อหา ประสบการณ์ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ และความรู้สึกจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของเขาเอง ส่วนผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนจะนำความเชี่ยวชาญในวิชาชีพมาใช้ในห้องเรียนเพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการสนับสนุนส่งเสริมประสบการณ์การรู้จักตนเอง

การวางแผนอบรมครูในฟิลิปปินส์ในตอนแรก ๆ ก็ยึดหลักการอันนี้ คือมีการเตรียมการวางแผนล่วงหน้าก่อนฝึกอบรมสองวัน ซึ่งผู้อำนวยบริการโครงการ PRRM คือ โทนี แซนติอาโก (Tony Santiago) และรองผู้อำนวยการ คือ คอนนี มาเดย์ก (Connie Madayag) เป็นผู้รับผิดชอบการตัดสินใจทาง ๆ ไม่เป็นไปตามทฤษฎี แต่จะตัดสินใจต่อเมื่อกิจกรรมใดมีการทดสอบด้วยตนเอง โดยคณะผู้วางแผนล่วงหน้าแล้วเสียก่อน ซึ่งหมายความว่า จะต้องศึกษาและลองใช้แบบฝึกหัดหรือกิจกรรมทุก ๆ อันเสียก่อน เพราะไม่มีวิธีอื่นเหมาะในการแสดงความรู้สึกต่อกิจกรรมที่มาจากภายใน ในระหว่างการลองใช้วิธีนี้ก็ค้นพบแนวความคิดใหม่ที่จะคัดแปลงกิจกรรมหรือหากิจกรรมอื่นมาแทน ดังนั้นการวางแผนล่วงหน้าจึงเป็นวิธีการสร้างสรรค์และเป็นวิธีที่ค่อนข้างหนึ่งที่จะให้ผู้นำของโครงการในฟิลิปปินส์ได้ใช้หลักการให้รู้จักตนเอง และพร้อมที่จะทำตามหลักการนี้

โดยการมีส่วนร่วมเกี่ยวของทั้งทางด้านส่วนตัวและด้านการศึกษาอย่างสร้างสรรค์

"... และข้าพเจ้าคิดว่า... สิ่งที่จะทำให้ข้าพเจ้า
รู้สึกสบายใจมากขึ้นก็คือหลักความจริงที่ว่าข้าพเจ้า
ไม่รู้อะไรทั้งหมก ข้าพเจ้าเป็นผู้มีวิชาชีพที่จริง แต่
ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ทั้งหมก และมีสิ่งที่ข้าพเจ้าต้องเรียน
อีกมาก และเมื่อข้าพเจ้าจะช่วยเหลือเขาก็ไม่ใช่ว่าเขา
จะช่วยตนเอง ไม่ได้อย่างที่เขาคิดเอาเองแม้ว่าข้าพเจ้า
อาจจะเคยคิดอย่างผิด ๆ ว่าเป็นผู้ช่วยตนเองไม่ได้
ก็ตาม ข้าพเจ้าคิดว่านั่นคือจุดซึ่งการยอมรับและ
ความเข้มแข็งของ เขากำลังจะชี้แนวทางแก่ข้าพเจ้า
และเมื่อถึงจุดนั้นเขาก็จะอยู่ในบทบาทที่ไม่เหมือนกันเลย
โดยสิ้นเชิง คือมีบทบาทแตกต่างกัน"

หลักการอันเกี่ยวกันนี้ได้นำไปใช้โดยผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการของโครงการ
ในฟิลิปปินส์ โดยแนะนำให้ผู้บริหารยอมรับการยอมรับโคคิทธิวิธีการทางการศึกษาและอุปกรณ์ใหม่ ๆ
นอกจากชั่วโมงแรกของการยอมรับจะไม่มีเวลาในการบรรยายหรือเตรียมเอกสารทาง
วิชาการหรือการเตรียมเรื่องกรณีเฉพาะเลย หรือการอธิบายทางทฤษฎีอื่น ๆ แต่จะให้เขา
ยอมรับมีส่วนร่วมกันในการแสดงความรู้สึกนึกคิดและเปรียบเทียบข้อสังเกตในทุกชั่วโมงของการ
ประชุมที่เขายอมรับเองจะเป็นผู้แสดงบทบาทสำคัญในการสร้างยุทธศาสตร์ของการทำงานในระดับ
หมู่บ้าน ดังนั้นจากประสบการณ์จริงนี้ผู้บริหารยอมรับจึงเข้าใจได้มากกว่าการฟังมาจากคนอื่นว่า
หลักการ "ให้เขาเรียนมีบทบาท" นี้ใช้โดยแท้จริง

ความคาดหวังในตอนแรกของกลุ่มชาวบ้านว่ามีผู้นำบรรยายให้ฟัง มีผู้นำว่ากล่าว
ตักเตือนและมีผู้นำสอน แต่ประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งผู้บริหารยอมรับโคคิทธิวิธีในระดับหมู่บ้านนี้
ทำให้ชาวบ้านอยู่มีบทบาทที่แตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง คือกลายเป็นผู้ที่กล้าทำกล้าแสดงความคิดเห็น

และทัศนคติ การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายต่อการจัดรูปแบบและการใช้วัสดุที่เป็นสิ่งเร้าในการสร้างความเชื่อมั่น การเคารพนับถือตนเอง และพฤติกรรมของการแสดงออกระหว่างผู้เรียน นอกจากนี้สิ่งสำคัญอันหนึ่งของวิธีการนี้คือการให้การทดสอบก่อนการสอน และการจัดปฏิกิริยาย้อนกลับหรือการทดสอบภายหลังการสอน สำหรับประสบการณ์การเรียนรู้ทุก ๆ อัน

เนื่องจากรายละเอียดของโครงการนี้สามารถหาได้จากองค์การการศึกษาโลก ข้าพเจ้าจึงจะขอสรุปแต่เพียงลักษณะสำคัญของการอบรม และอธิบายย่อ ๆ เกี่ยวกับประสบการณ์ของการนำแบบฝึกการแสดงความรู้สึกนึกคิดไปใช้ ซึ่งรายละเอียดเพิ่มเติมของแบบฝึกกล่าวไว้ในภาคผนวกแล้ว

ข้าพเจ้าเห็นว่าความคงเส้นคงวาทนทานในของการนำหลักการเข้าใจตนเอง ไปใช้มีความสำคัญอย่างยิ่งในทุกระดับของการฝึกอบรมและกระบวนการศึกษา คำว่าความคงเส้นคงวาทนทานในที่นี้ข้าพเจ้าหมายความว่า การฝึกครูกู้ หรือการฝึกผู้วางแผนหลักสูตรก็จะต้องใช้หลักการมีส่วนร่วม เช่นเดียวกับที่จะใช้ในระดับหมู่บ้าน

ผู้มีความเห็นคัดค้านเกี่ยวกับยุทธศาสตร์นี้ เห็นว่าวิธีนี้ไม่ไ้คำนึงถึงระดับความรู้ของกลุ่ม โดยมีเหตุผลว่าผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ทางการศึกษาสูงสามารถที่จะเรียนรู้จากการบรรยายทฤษฎีที่เป็นนามธรรมมาก ๆ ได้ การฝึกอบรมครูและเจ้าหน้าที่สัรมตามแบบเดิมจึงต้องมีการจัดบรรยายเกี่ยวกับจิตวิทยาของผู้ใหญ่ชนบทและหลักการศึกษายุ่งใหญ่ แล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาส "ฝึกสอน" หรือ "ฝึกปฏิบัติการ" บ้าง และในการฝึกปฏิบัติการกับคนอื่นนั้นจะเป็นการทดสอบว่าผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจแนวคิดทางทฤษฎีมากน้อยแค่ไหน

จากการไปสังเกตการณ์การฝึกอบรมในระดับสนามในสภาพและท้องถิ่นต่าง ๆ กันทำให้เราเชื่อว่าเหตุผลของการฝึกอบรมแบบเก่านี้ชวนให้เกิดข้อสงสัย เพราะคล้าย ๆ กันว่าเป็นการพยายามที่จะฝึกครูสอนนำช่วยการบรรยายให้เขาฟัง เกี่ยวกับจิตวิทยาของผู้ใหญ่นักไม่ เป็น แล้วมีการแนะนำหรือนิเทศเขาอยู่ที่เขาชอบสรวายนำว่า เขาควรจะสอนวายนำอย่างไร ข้าพเจ้ามีความเชื่อว่าครูหรือผู้อำนวยการความสละวจะต้องมีประสบการณ์จริงในฐานะเป็นผู้เรียนในการได้รับและเข้าใจกระบวนการทางการศึกษาซึ่งเขาคาดว่าจะนำไปถ่ายทอดใหญ่เรียนอื่น ๆ อีกต่อไป แต่เรื่องนี้อาจจะไม่ใช่ปัญหาสำคัญก็ได้ "ทฤษฎี" และ "การฝึกทฤษฎีกับคนอื่น" บางอันก็มีความสำคัญไม่เหมือนกัน

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะใช้เมื่อไรและมากน้อยแค่ไหน สำหรับวิธีการเข้าใจตนเองนั้น การบรรยายทางทฤษฎีโดยตรง หรือในตอนเริ่มต้นจะมีประโยชน์น้อยที่สุด อาจจะใช้ได้ในตอนหลัง ๆ เพื่อเป็นการเสริมกำลังในสิ่งซึ่งผู้เข้ารับการอบรมได้ค้นพบหรือเรียนรู้แล้วจากการมีประสบการณ์ตรง แต่การใช้เป็นวิธีการใช้ความรู้ที่ไม่เคยทราบมาก่อนในตอนเริ่มต้นก็จะไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

การฝึกอบรมในประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งใช้เวลาหกเดือนจะมีอยู่สิบสองขั้นตอน และทุกขั้นตอนจะต้องปฏิบัติตามลำดับโดยใช้ทฤษฎีมาเป็นเครื่องมือว่าการปฏิบัตินั้นใดดีอย่างไร แต่ไม่ใช่ให้ทฤษฎีนั้น ๆ เสียก่อน คือ

1. ทำการสำรวจเบื้องต้นในหมู่บ้านเป้าหมาย
2. จัดประชุมก่อนการวางแผนตามที่ระบุไว้ข้างบน
3. ปีกหักโดยใช้ประสบการณ์ และแนะนำผู้เข้ารับการอบรมให้รู้จักอุปกรณ์การเรียนฉบับใหม่ซึ่งจะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม
4. การแบ่งกลุ่มใหญ่เข้ารับการอบรมไปเยี่ยมหมู่บ้านเพื่อทำความคุ้นเคย ซึ่งจะเป็นการเสริมและยืนยัน หรือแก้ไขข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านซึ่งคณะผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ก่อนแล้วจากการสำรวจเบื้องต้น
5. ระบุกลุ่มย่อยวางแผนในการหาวิธีใหม่ ๆ มาใช้ในการให้การศึกษแก่สตรีในหมู่บ้าน
6. ทำการทดสอบเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีการและอุปกรณ์ในหมู่บ้านใกล้เคียง
7. จัดทำประสบการณ์การเรียนในหมู่บ้านเป้าหมาย
8. ใช้ระบบการติชมและปฏิกริยาย้อนกลับ สำหรับประสบการณ์การเรียนทุกคน
9. จัดประชุมอภิปรายเพื่อเปรียบเทียบข้อประสมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
10. ทำบันทึกประสบการณ์การประชุมปฏิบัติการทางโทรศัพท์อุปกรณ์
11. ทดสอบประสบการณ์การเรียนภาคสนามอย่างสม่ำเสมอ
12. การประเมินผลการประชุมปฏิบัติการเพื่อเสนอแนะในการติดตามผล

ประเด็นหรือจุดที่ "ใหญ่เรียนมีบทบาท" ตามหลักการนี้จะอยู่ในชั้น 2, 3 และ 7 เนื่องจากชั้นที่ 3 เป็นชั้นเริ่มต้นของการฝึกครู (แต่ความจริงกระบวนการจะไม่ยุติแค่นี้จะต่อเนื่องไปถึงขั้นที่ 4 ถึง 9) จึงเห็นควรที่จะยกตัวอย่างให้เห็นตัวอย่างของแบบฝึกที่รวมอยู่ในชั้นที่ 3

แบบฝึกนี้อาจจะแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กระบวนการในการแสดงความรู้สึนึกคิดกับการวางแผนและการสำรวจ

ก. แบบฝึกเกี่ยวกับกระบวนการแสดงความรู้สึนึกคิด

1. การรู้จักตนเอง
2. การมองเห็นส่วนสัมพันธ์ของระดับแรงกลใจ
3. มนุษย์สัมพันธ์ในการแก้ปัญหา
4. การเข้าใจทัศนคติของผู้ใหญ่ชนบท
5. ความรู้สึกนึกคิดในการแสดงความคิดเห็นระหว่างเวลาเรียน
6. การมีประสบการณ์เกี่ยวกับวิธีการและอุปกรณ์ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับผู้เรียน

ข. แบบฝึกการวางแผนและการสำรวจ

1. ฝึกทำแผนปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจกรรมของหลักสูตร (แผนภูมิเฟิร์ท)
2. การวิเคราะห์กิจกรรม (แผนภูมิแสดงบทบาทของครูและนักเรียน)
3. การสำรวจที่เกี่ยวข้อง (ใช้แบบทดสอบก่อนการวางแผน)
4. การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม (ใช้แบบทดสอบพฤติกรรม)

แบบฝึกหัดและเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติการทั้งหมด นอกจากเกมการต่อภาพ

(Broken Square game)¹² ซึ่งใช้ฝึกมนุษย์สัมพันธ์ในการแก้ปัญหา ทำขึ้นใหม่ทั้งสิ้น และบางอันได้ทำขึ้นสัก ๆ รอบ ๆ เพื่อสนองความต้องการของกลุ่ม ข้าพเจ้าขออย่าอ้อกัวในการอธิบายให้ทราบเกี่ยวกับกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นการเสนอรูปแบบแต่เป็นการยกตัวอย่างให้เห็นว่า

เครื่องมือง่าย ๆ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น

ก่อนอื่นโปรดจำไว้ว่ากิจกรรมทั้งสองพวกนี้มีการเชื่อมโยงกันอยู่ในแต่ละประเภท กล่าวคือ ในพวก ก. จะมีการเชื่อมโยง (Progression) จากการเข้าใจตนเอง ไปจนถึงการเข้าใจผู้อื่น และต่อไปจนถึงการเข้าใจกระบวนการเรียนการสอน ดังนั้นการเคลื่อนไหวจึงเริ่มจากภายในไปสู่ภายนอก และจากสิ่งที่สัมผัสโดยตรง หรือที่เป็นอันหนึ่งไปสู่อะไรที่เป็นปรนัย กิจกรรมการฝึกเกี่ยวกับ "พลักรวม" (group dynamics) หลายอัน แม้ว่าจะสนุกมากก็ตาม อาจจะทำให้ผู้เรียนสับสนได้เพราะเหตุผลง่าย ๆ คือผู้เรียนไม่สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ของกลุ่ม และสภาพชีวิตที่แท้จริงของตน ข้าพเจ้าเห็นว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดทำแบบฝึกออกเป็นตอน ๆ ให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นความสัมพันธ์ของสองสิ่งนี้อย่างชัดเจนในขณะที่เขาทำตามแบบฝึกต่าง ๆ

สำหรับในพวกที่สอง หรือพวก ข. นั้นจะมีความเชื่อมโยงจากการวางแผนหลักสูตรทั่ว ๆ ไปหรือกว้าง ๆ ไปจนถึงการวางแผนประสบการณ์การเรียนรู้อันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะ โดยการใช้เกณฑ์การเข้าใจตนเอง นั่นคือจะมีความเชื่อมโยงระหว่างการสำรวจความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของครูที่มีต่อผู้เรียนในชุมชน ไปจนถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเองในฐานะเป็นคนหนึ่งของกลุ่ม

การวางแผนและการจัดขั้นตอนของแบบฝึกโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์เป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าเวลาหรือขั้นตอนฝึกเขียนไปสักเล็กน้อยก็อาจจะทำให้แบบฝึกทั้งหมดนั้นหมดคุณค่าไปอย่างรวดเร็ว เช่น ถ้าใช้แบบฝึกความคาดหวัง ("ข้าพเจ้าจะได้อะไรจากการฝึกอบรมปฏิบัติการครั้งนี้") ก็จะต้องถามหากำหนดใช้ภายหลังจากผู้เข้ารับการอบรมทุกคนได้ทราบวัตถุประสงค์และหลักการก่อนแล้ว จากการบรรยายสรุป เพราะเขาจะจำเอาจากที่ได้เรียนจากการบรรยายสรุปนั่นเอง ถ้าหากใช้ตอนลงทะเลเป็นเสรีใจใหม่ ๆ หรือก่อนที่ผู้เข้ารับการอบรมจะรู้จักกัน แบบฝึกความคาดหวังจะไร้แนวคิดที่ไม่มีการพิจารณาของผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคน ฉะนั้นความคาดหวังที่ทราบในขั้นตอนของการฝึกอบรมอาจจะนำไปเปรียบเทียบกับข้อทดสอบอย่างเดียวกันในตอนฝึกการฝึกอบรม ถ้าได้ใช้ตามขั้นตอนนี้จะช่วยให้ทราบและประเมินการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจของบทบาทของครูและผู้เรียน ถ้าไม่มีขั้นตอนแล้วแบบฝึกก็จะมีค่าน้อย

เทคนิคอีกอันหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการศึกษาการเข้าใจตนเองก็คือการตั้งคำถาม ครูที่มีส่วนช่วยใหญ่เรียนได้เรียนอย่างเต็มที่จำเป็นต้องเข้าใจว่าคำถามประเภทไหนจะช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีอิสระ (independent thinking) ของผู้เรียน

ตามปกติครูจะถามคำถามประเภทความจำ (memory - type) การศึกษาหลายอันของสหรัฐอเมริกาแสดงว่า 90 % ของคำถามของครูจะเป็นประเภทความจำ คำถามประเภทความจำควรจะมีอยู่ในอันคับสุดท้าย เพราะคำถามเหล่านี้จะแตะเพียงด้านหนึ่งของปัญญาของเราเท่านั้น นอกจากนี้คำถามเป็นประเภทความจำก็จะมีคำตอบถูกเพียงคำตอบเดียว ครูคือผู้รู้คำตอบนั้น และดังนั้นคำถามประเภทความจำจึงส่งเสริมตำแหน่งของครูในฐานะเป็นผู้แจกจ่ายความรู้ (ให้แก่ผู้เรียน) และทำให้ตำแหน่งของผู้เรียนต้องฟังจนกว่าจะผ่านไปอีก

ถ้าเราต้องการสร้างผู้เรียนที่มีอิสระ หรือเป็นตัวของตัวเอง ให้เขามีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการคิด ครูจะต้องมีทักษะในการตั้งคำถามประเภทอื่นซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้เรียนแก้ปัญหาพิจารณาหาคำตอบต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคำตอบอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของวิธีแก้ปัญหา ดังนั้นยุทธศาสตร์ในการตั้งคำถามจะต้องมุ่งส่งเสริมให้หาคำตอบหลาย ๆ อย่างซึ่งช่วยให้การอภิปรายเกิดขึ้น

การเลือกอุปกรณ์ในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง แม้ว่าอุปกรณ์จะไม่สามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง แต่อุปกรณ์ก็มีบทบาทสำคัญในการทำให้กระบวนการของการศึกษาเริ่มต้นขึ้นได้ เนื่องจากเป้าหมายของการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง คือการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญและค้นพบตัวเองว่าเป็นคนมีความสามารถ มีความคิดและมีความสร้างสรรค์ อุปกรณ์ที่ไร้อาจสามารถทำเช่นนั้นได้ คือจะต้องสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการริเริ่ม ส่งเสริมการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ ทำท่ายุติให้เกิดการคิด และนำไปปฏิบัติได้ วัตถุประสงค์เหล่านี้โดยเฉพาะการมุ่งให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทำให้อุปกรณ์การสอน เพื่อให้เข้าใจตนเองค่อนข้างแตกต่างจากที่ใช้ในรูปแบบการศึกษาของระบบโรงเรียนอื่น ๆ ถึงตัวอย่างสองอันที่จะยกมากล่าวต่อไป

อุปกรณ์หนึ่งที่ใช้ในโครงการฝึกอบรมครูที่ฟิลิปปินส์เรียกว่า "ชุดภาพโปสเตอร์" (Serialized Fosters) ประกอบไปด้วยชุดรูปภาพ ตามปกติจะมีสี่ภาพ ซึ่งอาจจะจัดเรียง

ลำดับไต่หลายวิธี และผู้ที่จัดเรียงลำดับนี้สามารถเล่าเรื่องใดต่าง ๆ กัน ตามหลักแล้วรูปภาพโปสเตอร์เป็นอุปกรณ์ที่มีข้อจำกัดมากที่สุดเพราะผู้เรียนสามารถจัดเรียงหรือจับคู่ได้จำกัดจากสีภาพนี้ และเนื้อหาของแต่ละรูปภาพก็มีเงื่อนไขในการตีความหมายของผู้เรียนอยู่อย่างมาก

"... ที่จริงแล้วอุปกรณ์ไม่สามารถทำทุกสิ่งทุกอย่าง
อุปกรณ์ไม่สามารถใช้แทนวิธีการได้"

ทั้ง ๆ ที่มีข้อจำกัด รูปภาพก็ยังมียุทธวิธีในขั้นแรกเพื่อช่วยให้ชาวบ้านพูด ช่วยให้เขาทราบว่าความคิดของเขาเป็นค่า และเขาจะตีความหมายไปอย่างไรก็ได้ เพื่อว่าทุกคนในกลุ่มจะแสดงความคิดเห็นของตนโดยไม่มีการพยายามเดาคำตอบที่ "ถูกต้อง" เพียงคำตอบเดียว

เมื่อได้เห็นจากรูปภาพ ผู้หญิงชาวบ้านมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการฝึกอบรมปฏิบัติการ มีความสนใจในการให้ความหมายเกี่ยวกับรูปภาพของตน บางคนก็ชอบพูดอยู่ตรงที่ ๆ ตนเองนั่งอยู่เป็นวงกลมในห้องเรียน แต่บางคนอาจจะออกไปพูดหน้าชั้นก็มี

ในการฝึกให้อ่านยความสะกดใช้ชุดแผนภาพนี้ ปัญหาที่ยากสำคัญอันหนึ่งก็คือแนวโน้มที่จะรักษาเรื่องง่าย ๆ นั้นไว้ (หมายถึงเรื่องซึ่งผู้อ่านยความสะกดมองเห็นในตอนแรก และที่เป็นแบบให้ศิลปินวาดตาม) และหวังว่าผู้เรียนคงจะตีความหมายได้ตามนี้ ซึ่งเป็นจุดที่ประสบความการ เรียนสามารถดำเนินต่อไปถึงตอนอื่น ๆ ผู้เข้าร่วมการอบรมไม่ค่อยกลายอมรับแนวคิดที่ว่าไม่ควรจะมีคำตอบที่ "ถูกต้อง" ในการตีความหมายชุดแผนภาพนอกจากผู้เรียนจะพิจารณาเองว่าจะไรคือการตีความหมายที่ดีที่สุด แม้แต่การตีความหมายนั้นจะแตกต่างจากของผู้อ่านยความสะกดในการเรียนคิดไว้แล้วก็ตาม เพื่อที่จะให้ผู้เข้าร่วมการอบรมได้เข้าใจเอง ผู้เข้าร่วมการอบรมจะทดสอบแนวคิดเกี่ยวกับชุดแผนภาพเป็นกลุ่มเล็ก ๆ และเป็นกลุ่มใหญ่ ประสพการณ์จริงของเขาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสนุกสนานเมื่อคำตอบที่ใหม่แตกต่างกัน (บางคำตอบมีข้อยุติอย่างคาดไม่ถึง) และเมื่อมีการยอมรับการตีความหมายของแต่ละคนอย่างเปิดเผย

กระบวนการเรียนที่ผู้ใหญ่เรียนมีส่วนร่วมซึ่งค่อนข้างแปลกออกไป และเปิดเผยขึ้นอีกก็คือการใช้รูปภาพที่มีข้อต่อ หรือหุ่นยืดหยุ่นดาสี (flexiflans)¹³

รูปที่มีข้อต่อ มีประโยชน์มากกว่าชุดแผนภาพหลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือผู้
อ่านความสะดวกในการเรียนไม่ต้องเสียเวลาเลือก แต่ให้เป็นไปเอง และให้ผู้เรียน
มีบทบาทในการเรียนเองโดยไม่ต้องช่วยเหลือ สำหรับชุดแผนภาพนั้น ผู้อ่านความสะดวก
ในการเรียนจะต้องจดจำเรื่องราวของชุดแผนภาพเต็มไว้ แทรูปภาพที่มีข้อต่อจะไม่มีปัญหา
เช่นนั้น รูปภาพที่มีข้อต่อเป็นรูปง่าย ๆ ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้วิธีไหนก็ได้ตามที่ต้องการตาม
ประสบการณ์ เหตุการณ์ แนวคิด เรื่องราวของปัญหา หรือแรงคล้อยอื่น ๆ ที่ต้องการ
แลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม

สิ่งที่ควรระวังอีกหนึ่งในการใช้อุปกรณ์เหล่านี้ก็คือจะต้องเชื่อแน่ว่าเราให้ผู้เรียน
มีตัวเลือกซึ่งเขาจะตอบอย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่ทำให้เขาเชื่อว่าเขาทำเฉย ๆ ถ้าผู้อ่าน
ความสะดวกในการเรียนไม่ยอมให้เป็นไปเองอย่างจริงจังและเชื่อมั่นตนเองในฐานะผู้มีบทบาท
เป็นคนคุมชั้นเรียน และถ้ามีคำตอบที่จะให้ผู้เรียนตอบไว้ในใจแล้ว ก็จะไม่สามารถทำให้
ผู้เรียนได้มีส่วนในกระบวนการเรียนเพื่อให้เกิดการแสดงออกและสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่

อุปกรณ์ประเภทที่สามารถใช้ได้ก็คือการใช้เรื่องราวในรูปแบบตะคองปลายเปิด
หรือใช้เหตุการณ์สำคัญ ๆ โดยอาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน ตามปกติเรื่องราวเหล่านี้จะเอามา
จากร່าวหรือสภาพในท้องถิ่น ซึ่งแต่ละเรื่องจะแสดงให้เห็นปัญหาสำคัญ ๆ แต่ทั้งเอาไว้เพื่อ
ให้ผู้เรียนตีความหมายกันเองว่าอาจจะเป็นอย่างไร แต่ละเรื่องชวนให้คิดได้หลายแง่ซึ่ง
เป็นการกระตุ้นให้เกิดการอภิปราย เรื่องหนึ่ง ๆ ใช้เวลาสั้น ๆ และเน้นปัญหาสำคัญเพียง
ประเด็นเดียว และมีตัวละครที่เป็นมนุษย์เพื่อว่าจะได้มีเหตุผลว่าอยู่ตัวละครฝ่ายไหน

สิ่งที่ผู้เรียนสามารถทำได้อย่างน้อยเพียงบางส่วนจากเหตุการณ์และความคิดเห็นซึ่ง
ได้แลกเปลี่ยนกันในครั้งก่อน ๆ จะทำให้สิ่งเร้าที่เป็นแบบปลายเปิดนี้แตกต่างไปจากสิ่งที่เขียนขึ้น
โดยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกอยู่มากทีเดียว แต่ควรจะใคร่ครวญ เพื่อไม่ให้เกิดเรื่อง
อับอายขายหน้าแก่สมาชิกของกลุ่มโดยเอาความคิดเห็นหรือประสบการณ์ส่วนตัวของเขามาเป็น
เนื้อเรื่อง ในประเทศฟิลิปปินส์นั้นจะใช้เครื่องอัดเสียง สำหรับเปิดเรื่องให้กลุ่มฟัง และบันทึก
การอภิปรายเพื่อเก็บข้อมูลจากเรื่องที่นำมาอภิปรายนั้น ในระยะเริ่มแรกก็เป็นห่วงว่าผู้ฟังใน

จนแทบจะไม่กล้า หรือมีความระแวงสงสัยเกี่ยวกับการใช้เทพ แต่ความลำบากเช่นนี้ก็ไม่เกิดขึ้น และเรื่องที่ักเทพมาสามารถช่วยทำให้เกิดการอธิบาย เกี่ยวกับปัญหาและการหาทางแก้กันอย่าง มีชีวิตชีวา

ตัวอย่างอุปกรณีสถาปัตยกรรมที่มากลานั้นจะไม่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจว่า วิธีการเข้าใจตนเองนี้จะต้องใช้อุปกรณ์และเทคนิคเฉพาะซึ่งมีกลไกพิเศษออกไป เช่นเดียวกับที่ คาร์ล โรเจอร์ส ได้กล่าวถึงวิธีการบำบัดโดยใช้ผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง แนวคิดของเราจะไม่ตายตัว และฉะนั้นวิธีการและอุปกรณ์จะไม่ตายตัว จะต้องให้ยืดหยุ่นและพร้อมที่จะแก้ไขอยู่เสมอโดยอาศัยประสบการณ์และข้อประสมจากงานวิจัย¹⁴

ความต้องการขมวดยอนกลับของกระบวนการอยู่เสมอ

เนื่องจากการสำรวจเบื้องต้นมักจะเชื่อถือไม่ได้ และเพราะว่ามีความจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสนามจะต้องเกี่ยวข้องกับการสำรวจชุมชนด้วยตนเอง ขมวดยอนกลับของกระบวนการจะต้องเริ่มต้นจากการไปเยี่ยมหมู่บ้านของเจ้าหน้าที่ ในทำนองเดียวกันเมื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และคิดสิ่งเราในการเรียนรู้ไปแล้ว จำเป็นจะต้องไปทดสอบภาคสนามเพื่อหาคำตอบในระดับหมู่บ้านเสียก่อน

มาตรการที่จะช่วยในการประเมินคุณภาพของกระบวนการมีอยู่สองวิธีคือ หนึ่ง ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนเองจัดทำรายงานโดยทำเป็นสองคอลัมน์บันทึกเรื่องราว ๆ ที่สนใจเกี่ยวข้องและชนิดของบทบาทซึ่งผู้เรียนแสดงในระหว่างเรียน การบันทึกเทปในชั่วโมงเรียนภาคสนามนี้จะช่วยในการสรุปนี้ ถ้าเขียนไว้บนกระดานในที่ ๆ ทุกคนสามารถเห็นได้ คณะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนอาจจะแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทซึ่งแสดงโดยผู้อำนวยความสะดวกและผู้เรียน และอภิปรายถึงวิธีที่จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่มากขึ้น

อีกวิธีหนึ่งคือการทำบัญชีสังเกตการณ์ ซึ่งจะใช้ในช่วงจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนคนอื่น ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต เป็นการบันทึกง่าย ๆ เกี่ยวกับข้อเท็จจริงซึ่งแสดงถึงความสนใจและการมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหนของผู้เรียนในตอนต้น ตอนกลาง หรือตอนปลายชั่วโมง ประเภทของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการบันทึกค่าแสดงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมที่นาสังเกต.

จุดสำคัญของการศึกษาระบบโรงเรียน

แนวความคิดรวมสมัยจากศาสตร์หลายสาขายังคงมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติใหม่ ๆ ในการเรียนรู้ ประสบการณ์ในการปฏิบัติมีส่วนช่วยปรับปรุง เสริมแต่ง และกลั่นกรองแนวคิดของเราในขณะที่การศึกษาระบบโรงเรียนได้พัฒนาไปโดยมีจุดเน้นและลำดับความสำคัญต่าง ๆ กัน ในหนังสือนี้ข้าพเจ้าได้พยายามอธิบายให้เห็นวิธีการใหม่ ๆ สามวิธี ซึ่งอาจจะใช้แทนการสอนแบบกึ่งเจม เช่นวิธีที่จะอธิบายให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างวิธีการเข้าใจตนเองและวิธีอื่น ๆ ในท้ายที่สุดคือการเปรียบเทียบหน้าที่ของครู หน้าที่ของผู้เรียน และอุปกรณ์หรือสิ่งเร้า และโดยการวิเคราะห์ประเด็นหลักหรือจุดเน้นสำคัญ ๆ

การเปรียบเทียบเช่นนี้จะแสดงความคลี่คลายจากรูปแบบการเรียนการสอนแบบใช้เนื้อหาเป็นศูนย์กลาง (Subject - centered model) ในด้านหนึ่ง ไปจนถึงการเรียนการสอนที่ใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner - centered model) อีกด้านหนึ่ง ถ้านำมาเขียนเป็นรูปภาพให้เห็นอย่างในรูปที่สองจะช่วยให้เห็นข้อแตกต่างของรูปแบบทั้งสองนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ต้องจำไว้ว่าในแต่ละจุดระหว่างไมเคิลสองด้านนี้เป็นเพียงการสรุปให้เห็นย่อ ๆ เพราะตามความเป็นจริงแล้วหลักสูตรโลกตามที่ยึดแบบใดแบบหนึ่งก็อาจจะมีส่วนครอบคลุมไปถึงส่วนอื่นในแบบอื่น ๆ อีกเช่นเดียวกัน และในทางปฏิบัติแล้วเราไม่สามารถจะชี้เส้นแบ่งความแตกต่างได้อย่างชัดเจน (ดูหน้า 76 - 77)

การนำทฤษฎีไปใช้ในห้องเรียน ข้อถกเถียงซึ่งยังแก้ไม่ตกซึ่งเกิดขึ้นมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ก็มีมากมาย หรือบางทีการนำทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติก็ทำให้เกิดข้อถกเถียงเหล่านั้นขึ้นมา พุทธยอ ๆ ก็คือ ข้อถกเถียงเหล่านี้จะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ในการเรียนเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชา โครงสร้างของหลักสูตร และขั้นตอนในการวางแผน ข้อถกเถียงเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการวางแผนการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เช่นปัญหาว่าจะเน้นปัญหาจากภายนอกหรือปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญอยู่ ? หรือการวางแผนนั้นจะมุ่งที่การพัฒนาตัวผู้เรียน ? ทุกขั้นตอนในการวางแผนจะมีค่านึงถึงแนวทฤษฎีอันใดอันหนึ่ง เช่นในสองวิธี ซึ่งแตกต่างกันดังต่อไปนี้.

รูป 2 การเปรียบเทียบหลักสารสี่วิธี (รูปแบบ)

จากข้อสอบเป็นบทบาทมากที่สุด			
1. วิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร		2. วิธีแก้ปัญหา	
บทบาทครู	ครูถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและทักษะส่วนใหญ่จะใช้การบรรยายและการฝึกหัด	ครูใช้สิ่งเราเป็นรูปภาพ และทำการอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเนื้อเรื่องหรือปัญหา	
สิ่งเรา	สิ่งเราจะเป็นข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้แบบจะไม่ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเลย	สิ่งเราจะให้ข้อมูลข่าวสารเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ผู้เรียนมีส่วนแสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง และหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องหรือปัญหา	
บทบาทผู้เรียน	ผู้เรียนรับเอาข้อมูลข่าวสารจากครูและตำราอย่างเฉยๆ เสมือนกับฟองน้ำดูดซับน้ำเข้าไปจนเต็มก็ฉีกมันทิ้ง	ผู้เรียนวิเคราะห์แนวคิดหรือปัญหา ประเมินความสำคัญของปัญหา พิจารณาเหตุและผล พิจารณาหาทางแก้หลาย ๆ วิธี เลือกแนวปฏิบัติจำเป็น และค้นหาทักษะที่จะช่วยในการแก้ปัญหา	
งานเน้นหนัก	การเน้นหนักจะอยู่ที่การจดจำเนื้อหาและเรียนโดยการท่องจำ	การเน้นหนักจะอยู่ที่การให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาคายตนเอง	

รูป 2 การเปรียบเทียบหลักสูตรวิธี (รูปแบบ) (ต่อ)

ให้ผู้เรียนมี

บทบาทมากที่สุด

3. วิธีการคาดคะเน

4. วิธีการแสดงออกในทางสร้างสรรค์

"การเข้าใจตนเอง"

บทบาทครู	ครูจะไขว่คว้าหาเรียนปลายเปิด หรือรูปภาพที่ ล้าสมัย เหตุการณ์ไว้เรียนร้อย แนวคิดเกี่ยวกับ เหตุการณ์ในเรื่องได้มาจากผู้เขียน หลักสูตร	ครูจะให้เพียงวัตถุดิบซึ่งผู้เรียนสามารถนำมาผูก เป็นเรื่อง เหตุการณ์ และสถานการณ์ ปัญหาและ อธิบายได้ วัตถุดิบจะประกอบด้วยรูปภาพแต่ไม่ได้ เรียงลำดับไว้ และรูปหุ่น ซึ่งส่วนต่าง ๆ เคลื่อนไหวได้
สิ่งเร้า	สิ่งเร้าให้รายละเอียดทั้งหมดเกี่ยวกับปัญหา ด้านวิชาการ และเกี่ยวกับทัศนคติและอิทธิพล ทางศาสนสังคม จิตวิทยา และเศรษฐกิจของ ปัญหานั้นเพียงบางส่วน ที่เหลือผู้เรียนจะเป็น ผู้หาเอาเองจากการอภิปราย สัมภาษณ์ และปรึกษาหารือกับผู้รู้ต่าง ๆ	สิ่งเร้าไม่มีรายละเอียดมากไปกว่าที่เกี่ยวกับมนุษย์ ผู้เรียนจะนำไปใช้ตีความหมายอย่างไรก็ได้ กลุ่มจะเกิดความเข้าใจมากขึ้นจากการอภิปราย ปรึกษาหารือ สัมภาษณ์ และจากการเปรียบเทียบ การตีความหมายจากสิ่งเร้าเดียวกัน
บทบาทผู้เรียน	ผู้เรียนเป็นผู้หาข้อยุติของเรื่อง โดยจะมีการ อภิปรายพฤติกรรมและแรงจูงใจของตัวละคร ในเรื่องซึ่งจะทำให้สามารถคาดคะเนความ รู้สึก ค่านิยม และความเชื่อ ฯลฯ ของตนเองได้	ผู้เรียนใช้วัตถุดิบนี้และใช้ประสบการณ์ของตนเอง สร้างเรื่องราวขึ้นมาใหม่ ซึ่งกลุ่มจะนำไปอภิปราย ได้ คำและประโยคที่ผู้เรียนพูดออกมาจะเป็นพื้นฐาน ในการฝึกอ่านออกเขียนได้
การเน้นหนัก	การเน้นหนักจะอยู่ที่การเข้าใจปัญหาทุกแง่มุม ทุกมุม โดยเน้นเป็นพิเศษถึงอิทธิพลซ่อนเร้น ของปัญหา (เช่นทางศาสนสังคมวัฒนธรรมและ จิตวิทยา)	การเน้นหนักจะอยู่ที่การพัฒนาความเชื่อมั่น ความ คิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดข้อ สื่อสารของผู้เรียน และการแก้ปัญหาโดยอาศัย เนื้อเรื่องซึ่งได้จากชีวิตจริงของผู้เรียน

วิธีใช้ปัญหาเป็นศูนย์กลางวิธีการเข้าใจตนเองยุทธศาสตร์ เบื้องต้นของ หลักสูตร

การเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่มุ่งให้
เกิดความรู้และความเข้าใจอย่างมีเหตุผล

การจัดสภาพการเรียนการสอนให้เกี่ยวข้องกับผู้เรียน
ทั้งในด้านอารมณ์และความคิด เพื่อช่วยให้เขาถึง
พื้นฐานค่านิยมอันลึกซึ้งและการเข้าใจตนเองของ
ผู้เรียน

การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร

กำหนดเนื้อหาสาระของ หลักสูตรจากข้อมูล
เบื้องต้นของท้องถิ่นซึ่งได้จากการศึกษา
ระยะสั้นผนวกกับการจัดอันดับความสำคัญ
ของหน่วยงานบริการและวิชาการต่าง ๆ

ให้กลุ่มผู้เรียนสร้างหลักสูตรขึ้นมาเองโดยคำนึง
ถึงอันคืบความสำคัญของชาติและท้องถิ่น โดยใช้
ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเบื้องต้น (baseline
study) เป็นแนว

การจัดทำบทเรียน

จัดทำบทเรียนจากปัญหาในสภาพแวดล้อม
ภายนอก และจัดการสอนให้ผู้เรียนเกิด
ทักษะในการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ

จัดทำบทเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสประเมิน
ความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น เปิดความคิด
สร้างสรรค์ และมีบทบาทใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา

การกำหนดโครงสร้างและขั้นตอนของ หลักสูตร

แบ่งชุดหลักสูตรทั้งหมดที่จัดไว้แล้วออกเป็น
บทเรียนโดยจัดเรียงลำดับ ทุปกรณ์และคู่มือครู
ให้ยึดหยุ่นได้ แต่หลักสูตรก็มีโครงสร้าง
ค่อนข้างตายตัว

กลุ่มผู้เรียนเป็นผู้กำหนดว่าอุปกรณ์อะไรที่จะช่วย
ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทในการเรียนได้คือ
การเรียนลำดับบทเรียนถือตามความสนใจและความ
พร้อมของผู้เรียน

การสอนทักษะการรู้หนังสือ

ใช้บทเรียนสำเร็จรูปเพื่อสอนทักษะการรู้หนังสือซึ่งถือว่าเป็นศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอน (precise science)

ใช้การพูดคุย (ติดต่อสื่อสาร) แบบเป็นไปเอง ภายในกลุ่มเป็นหลักในการสอนการรู้หนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะในการแสดงออก (expressive art)

การเลือกสถานที่เรียน

จัดการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือในที่จัดขึ้นโดยเฉพาะ ซึ่งผู้เรียนจะต้องมาเรียนตามเวลาที่กำหนด

กระจายโอกาสทางการศึกษา โดยนำการศึกษาไปยังผู้เรียน และติดตามความสะดวกของผู้เรียน และจัดแบบไม่เป็นทางการให้เหมือนกับกิจกรรมที่เป็นประจำของชาวบ้านในชุมชน

การฝึกผู้นำกลุ่ม

การฝึกครูหรือผู้นำจะเน้นหนักการเรียนวิธี การจัดอภิปรายกลุ่ม และช่วยใหญ่ผู้เรียน รู้จักใช้แบบเรียนสำเร็จรูปเป็นเครื่องมือเสริมกำลังเกี่ยวกับทักษะในการแก้ปัญหา

ใช้เทคนิคของการมีส่วนร่วมในการฝึกผู้นำกลุ่ม หรือคนงานในชุมชนเพื่อให้ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้อง ในประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งอาจจะใช้การอภิปรายกลุ่ม และเทคนิคการแสดงออกอื่น ๆ ในการแก้ปัญหา และการพัฒนาตนเอง

การประเมินผลการเรียน

ประเมินผลการเรียนโดยพิจารณาจากการเรียนรู้ที่ได้รับและการเปลี่ยนทัศนคติโดยใช้การทดสอบแบบอัตนัยและการสังเกตของครู

ประเมินการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ที่ได้รับจากการสังเกตและการวิเคราะห์กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอย่างละเอียด เช่น บทบาทที่แต่ละคนแสดง ลักษณะของการมีส่วนร่วม บทบาทสัมพันธ์ของครูและผู้เรียน มาตรการในการตัดสินใจและความเชื่อถือใ้ทางด้านการวิชาการของแผนงานที่จะปฏิบัติในอนาคต

จุดสำคัญของการฝึกอบรมครู การศึกษา อระบบโรงเรียน ความเข้าใจ ทักษะคติ ความถนัด และทักษะอะไรบางอย่างที่นักศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องการ เพื่อที่จะได้สามารถทำงานให้สอดคล้องกับความคาดหวังของหลักสูตร ? จะคงมีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงในการฝึกอบรม เนื้อหาสาระและวิธีการอะไรบางอย่างเพื่อที่จะให้ผู้นับถือออกไปทำงานอย่างไค่ผล ? ปัญหาเหล่านี้สำคัญและตอบยาก

เราอาจจะเริ่มต้นโดยการสรุปย่อ ๆ ว่าผลที่คาดหวังในการฝึกอบรมครูคืออะไรบ้าง ประการแรกก็คือ ผลที่คาดหวังเหล่านั้นจะเกี่ยวกับการเข้าใจผู้เรียนในแนวใหม่ จะต้องเข้าใจผู้เรียนในฐานะเป็นบุคคลคนหนึ่งและเข้าใจแรงจูงใจส่วนบุคคล แนวคิดก้านค่านิยม ความกลัว และสิ่งที่มาสะกิดกันความสามารถในการก้าวหน้าของผู้เรียน อะไรคือผลของแรงจูงใจและการกระทำของผู้เรียนในการคิดและความรู้เกี่ยวกับตนเอง ? เขามองตนเองอย่างไร และอะไรคืออิทธิพลที่มีต่อการกระทำเช่นนั้น ปัญหาทางค่านิยมและวัฒนธรรมมีผลกระทบกระเทือนต่อการตัดสินใจและความสามารถในการกระทำอย่างไร ? เพื่อนร่วมเรียนหรือผู้นำท้องถิ่นจะมีบทบาทในการสนับสนุน และส่งเสริมไค่อย่างไร ? นอกจากนี้จะต้องพิจารณาถึงสิ่งอื่น ๆ อีกเช่น ค่านิยม ประเพณีคั้งเดิม และระบบการติดต่อสื่อสารในชุมชนของผู้เรียน สิ่งสำคัญที่สุดก็คือผู้ทำงานในโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องมีความสามารถในการที่จะทำงานกับผู้เรียนในชนบทด้วย ความรัก เมตตา และการมองคนในแง่ดี ¹

นอกจากนี้ การฝึกอบรมเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องให้เข้าใจชัดเจนถึงบทบาทของการศึกษาประเภทนี้ เช่นว่าวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการพัฒนาบุคคลและส่วนรวม หลักการและเหตุผลของวิธีการและอุปกรณ์ที่ใช หนทางในการทำงานสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่วิชาการในหน่วยงานอื่นเพื่อให้มีโอกาสในการหาความรู้ทางคานวิชาการเพิ่มขึ้น

ครูจะต้องมีความรู้ทางคานวิชาการอย่างพอเพียง เพื่อให้ผู้เรียนเริ่มต้นในการแก้ปัญหา นอกจากนี้การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังต้องสร้างบรรยากาศที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด เช่นสร้างบรรยากาศให้ผ่อนคลายไม่ขมขู ไม่รีบร้อน และให้เกิดความเชื่อมั่นจะต้องให้โอกาสผู้เรียนมีประสบการณ์ในทางที่จะส่งเสริมความริเริ่มและการเข้าใจตนเองในบรรดาผู้เรียนและความร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วย ครูจะต้องรู้วิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนมีการแสดงออกและมีส่วนร่วมแต่

ผู้ที่ไม่คอยพูดหรือพูดน้อย ครูจะต้องมีทักษะในการแก้ปัญหาเมื่อเกิดข้อขัดแย้งขึ้นในระหว่างกลุ่ม
ผู้เรียน และในการให้การสนับสนุนทางอารมณ์เมื่อจำเป็น ในขณะที่โครงการก้าวหน้าไป
ครูจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความช่วยเหลือที่มีอยู่หรือสร้างทรัพยากรขึ้นมาใหม่ ครูจะต้อง
รู้จักวิธีติดตามผลผู้ออกจากกลุ่มด้วยความเข้าใจและไม่ใช้อารมณ์ โดยให้การเคารพสิทธิในการตัดสินใจ
ของผู้เรียน และประการสุดท้ายครูจะต้องมีทักษะในการติดตามผลความก้าวหน้าของผู้เรียน
ซึ่งเขาเรียนในโครงการนานพอที่จะได้รับประโยชน์ และในการเก็บระเบียบและการประเมินผล
ตามวัตถุประสงค์

จะเห็นว่า การมีขอบเขตนี้เป็นงานที่หนัก และถ้าไม่คำนึงถึงองค์ประกอบด้านมนุษย์เป็น
พิเศษ การศึกษานอกระบบโรงเรียนคงจะไม่สามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่พัฒนาขึ้นมาได้เลย

ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อตกลงเบื้องต้น

งานเขียนส่วนมากจะจบลงด้วยการสรุป แต่ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าวิชาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนนี้ยังใหม่มาก จนเห็นว่าการสรุปในตอนนี้จะยังไม่ถึงเวลา ฉะนั้นวิธีที่ดีที่สุดคือสรุปเป็น
ข้อตกลงเบื้องต้น และหวังว่าอาจจะดัดแปลงได้เมื่อนำไปใช้ในภายหลัง

เมื่อพิจารณาถึงข้อคล้ายคลึงและขอแตกต่างของโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ไม่ว่าจะเป็นในด้านแนวคิดหรือแนวปฏิบัติ ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นว่าวิชาสาขานี้ได้ให้
โอกาสพิเศษแก่เราในการคิดค้น ทดลอง พิจารณา เรียนรู้ และทำให้เทคนิคใหม่ ๆ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
และการปรับปรุงแนวคิดต่าง ๆ วิชาสาขานี้ยังเปิดกว้างโดยไม่มีกำหนดเงื่อนไขหรือมีคำขอบที่
ถูกต้องตลอดกาล ในการวางแผนยุทธศาสตร์ใหม่ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพการเรียนที่สุ่มกัน
เรามีอิสระที่จะดึงเอาส่วนที่ดีมาจากวิทยาศาสตร์ก็ได้หรือศิลปะก็ได้ จากการบริหารธุรกิจและการ
บริการสังคม จากการประจักษ์คิดค้นสมัยใหม่และจากปรัชญาคติคำขวัญใด ๆ เหมือนกัน การเปิด
กว้างด้วยการทดลองเป็นลักษณะเด่นของศึกษานอกระบบโรงเรียนในระยะก่อร่างสร้างตัวนี้และ
ทำให้เกิดการทำลายเป็นพิเศษ

ในที่นี้เราจะพิจารณาขอแตกต่างสำคัญ ๆ ในบรรดายุทธศาสตร์ชั้นทดลองต่าง ๆ แต่บาง
อย่างก็มีความเกี่ยวข้องกันหรือมีข้อตกลงเบื้องต้นคล้าย ๆ กัน ข้อตกลงเบื้องต้นสี่ประการข้างล่างนี้

ไม่สอดคล้องกับโครงการการศึกษาอบรมโรงเรียนที่ลึกซึ้งใหม่ทั้งหมดยุค และทำงานในคานนี้ไม่เห็นด้วยทุกคน แต่เขาเชื่อเราส่วนใหญ่ว่าขอทดลองเบ่งตนเหล่านี้สอดคล้องกับปรัชญาเบ่งตนซึ่งเป็นแนวทางของงานของเรา

ขอทดลองเบ่งตนในการศึกษาอบรมโรงเรียน

1. ผู้ใหญ่ในชนบทจะยอมรับฟังความคิดเห็นใหม่ ๆ มากขึ้นเมื่อสามารถเข้าใจตนเองตามลำดับความสำคัญ และความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตของเขา
2. การเรียนรู้ที่จะให้โดยลจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการจูงใจให้เรียนอย่างดี แรงจูงใจนี้จะต้องมาจากความรู้สึกภายใน ไม่ใช่เป็นเพียงการชักชวนหรือล่อลวงจากภายนอก
3. ความสามารถของแต่ละคนที่จะมีส่วนในการพัฒนาจะอยู่ที่ว่าเขาสามารถเข้าใจฐานะตามค่านิยม มองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุและผล รู้จักตัดสินใจ และมีความรับผิดชอบในทางปฏิบัติ ประสิทธิภาพการเรียนสามารถที่จะชักขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมทัศนคติ ความสามารถ และพฤติกรรมเหล่านี้
4. ประสิทธิภาพการเรียนควรจะช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงวิธีการใช้ตัวเองได้ต่อไปอีก (เช่น จากเฉยเป็นคล่องแคล่ว จากไม่กล้าเป็นมีความเชื่อมั่นตนเอง จากคนทำงานจุกจิกเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น) นี่คือการประสงค์ทางความองงามหลัก
5. การมีสติสัมปชัญญะหรือความรู้สึกมีคชอบด้วยตนเองไม่ใช่สิ่งที่ทำให้คนอื่นได้ จะต้องมาจากภายในตัวผู้เรียนเอง แต่ก็สามารถเสริมสร้างและขยายได้ด้วยการจัดประสบการณ์และสภาพการเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง
6. สภาพสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใหญ่ในชนบทสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลและมีส่วนในการพิจารณาเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในการเลือกทางปฏิบัติ หลักสูตรจะไม่บรรลุลความเป้าหมายถ้าหากไม่มาถึงความรู้สึกนึกคิดของคน (mind - set) และสภาพสังคม

(Social context) ไปพร้อม ๆ กัน

7. ในการพัฒนาชนชั้นประชาชนเองก็เป็นทรัพยากรสำคัญ ดังนั้นในทุก ๆ ระดับของกระบวนการศึกษาผู้นำท้องถิ่นและเพื่อนร่วมเรียนในกลุ่ม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ควรจะได้รับการอบรมและมีส่วนในการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนโครงการ นอกจากนี้ ผู้อำนวยการความสะอาดในการเรียน ซึ่งได้มาจากภายในชุมชนเอง หรือมาจากสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกันก็จะสามารถทำงานได้สำเร็จเช่นเดียวกับผู้ที่มาจากภายนอก หรืออาจจะมากกว่า ผู้อำนวยการความสะอาดสามารถช่วยสร้างบรรยากาศของความไว้วางใจซึ่งเป็นขั้นต้นในการพัฒนามนุษย์ ดังนั้นการคัดเลือก ฝึกอบรม และใช้ผู้อำนวยการความสะอาดจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก
8. การร่วมมือทางด้านการศึกษาระหว่างหน่วยงานด้านการศึกษากับบริการต่าง ๆ มีความจำเป็นในการทำให้กระบวนการและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประสบความสำเร็จ ความร่วมมือนี้จะต้องอาศัยความเข้าใจตรงกัน และมีความนิยมในหลักการพัฒนามนุษย์ และบทบาทของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานมีส่วนร่วมส่งเสริมกันและกัน การฝึกอบรมร่วมกันเป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้บรรลุตามเป้าหมายนี้
9. อุปกรณ์การเรียนอาจจะทำเองในท้องถิ่นโดยให้ผู้เรียนมีส่วนในการคิดสร้างขึ้น และจะช่วยให้อุปกรณ์สอดคล้องกับโครงการฝึกอบรมได้ดียิ่งขึ้น
10. การฝึกอบรมและการปฏิบัติภาคสนามควรจะได้มีการบันทึกวิเคราะห์ และประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพเหล่านี้ก็น่าจะนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผน และฝึกอบรมครั้งต่อไป ดังนั้นโครงการในอนาคตจึงได้ประโยชน์จากประสบการณ์ของเราในปัจจุบัน.

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างแบบฝึกการเข้าใจตนเอง

โดย ไฉรา ศรีนิวาชน

1. ข้าพเจ้ามีพฤติกรรมอย่างไรในกลุ่ม - แบบฝึกการเข้าใจตนเอง

เมื่อใดที่ข้าพเจ้าเข้าไปอยู่ในกลุ่มใหม่ ข้าพเจ้ามักจะ

มีพฤติกรรมอย่างไร

- ก. ชอบนั่งอยู่เงียบ ๆ และฟังคนอื่นพูด ☐
- ข. รู้สึกมีความสนใจในการมีส่วนร่วมอภิปราย ☐
- ค. พบว่าตัวเองพร้อมที่จะมีบทบาทเป็นผู้นำในรูปใดรูปหนึ่ง ☐
- ง. คิดว่าบางครั้งข้าพเจ้าอยากจะจัดและวางโครงสร้างของการอภิปรายเอง ☐
- จ. รู้สึกไม่มีความสบายใจ ☐
- ฉ. ชอบฟังไปสักระยะหนึ่ง แล้วจึงมีส่วนร่วมในการอภิปรายหลังจากข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าเขาจุ่มใจแล้ว ☐
- ช. อื่น ๆ (ระบุ)

ข้อคิดเห็น

ในการเขียนแบบฝึกง่าย ๆ นี้ขึ้นมา เพื่อประสงค์ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจพฤติกรรมของตนเอง เมื่ออยู่ในกลุ่ม และในขณะเดียวกันจะช่วยให้เห็นอกเห็นใจชาวบ้านได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการไม่พูดของเขามักจะทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในการอภิปรายใดอย่างเต็มที่

ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนจะได้รับแจกแบบฝึกนี้ และให้แต่ละคนหาเครื่องหมายลงในช่องว่าง ตามที่เห็นว่าข้อความอธิบายความรู้สึกของตนเองใดดีที่สุดเมื่อเข้าไปอยู่ในกลุ่มใหม่ เสร็จแล้วส่งคืนให้แก่ประธานกลุ่มโดยไม่หลงผิด แต่หาเครื่องหมายให้ทราบว่า เป็นของตนเองไว้ แล้วกลุ่มก็จะไต่ถามคำตอบว่าเพราะเหตุใดจึงจัดรวบรวมเป็นคำตอบของกลุ่ม โดยแยกเป็นหมวดตามคำถามว่า เช่น มีที่กันที่ชอบนั่งเงียบ ๆ และฟังคนอื่นพูด? มีที่กันที่รู้สึกว่าการร่วมจะเป็นผู้นำได้อย่างไร? มันมีความหมายอย่างไรต่อการทำงานเป็นกลุ่ม? จะปรับปรุงความสามารถของกลุ่มได้อย่างไร?

บางทีอาจจะได้ประโยชน์อื่นอีกถ้าทุกคนในกลุ่มเห็นว่าควรจะได้เปิดเผยคำตอบของตนเองให้คนอื่นรู้ด้วย แทนที่จะปกปิดไว้ในกระดาษคำตอบ เพื่อให้การอภิปราย

เสร็จแล้วให้เขารับการอบรมท่าต่อไปอีกดังนี้

"ให้ในรูปสี่เหลี่ยมทั้งสองรูป และให้นึกถึงตัวเองตามสภาพที่ไคร่ระบุไว้ในรูปที่สองว่า จะอยู่ในสภาพเช่นนั้นจริงหรือไม่ นึกไคร่ยากไหม? และอะไรคือขอแตกต่างสำคัญระหว่างสภาพปัจจุบัน และความปรารถนาที่ไคร่ระบุไว้ในรูปที่สอง"

ตอนที่สอง

ให้เขารับการอบรมสมมติว่าตัวเองเป็นชาวชนบทคนหนึ่งที่เขารู้จัก และให้ทำแบบฝึกอันเดิมนี้อีก โดยให้เขารับการอบรมจากคณะ หรือสรวมบทบาทของชาวชนบท

ปฏิกิริยาที่มีต่อแบบฝึกทั้งสองตอนนี้อาจจะเก็บไว้อภิปรายในกลุ่มย่อย วัตถุประสงค์ของแบบฝึกนี้ก็คือ ต้องการให้เขารับการอบรมไคร่คิดถึงอันที่ความสำคัญและความคาดหวังของตนเอง และคิดว่าเขาเข้าใจคนชนบทอย่างไร แต่ตอนที่สองของแบบฝึกการเขาสู่ที่ว่างของตนเองนี้จะช่วยให้รู้จักตนเองไกลออกไปอีก คือคิดเลยไปถึงความคาดหวัง หรือความปรารถนาในอนาคตอีกด้วย

ข้อคิดเห็น

เมื่อตอนที่เขาทำแบบฝึกอันนี้ขึ้นมาในตอนแรก เขาเข้าใจเฉพาะตอนที่ตอนที่หนึ่งเท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์ให้เขารับการอบรมไคร่สำรวจสภาพชีวิตปัจจุบันของตนเองเสียก่อนเป็นอันดับแรก รวมทั้งให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อที่ข้อเสียในทางต่าง ๆ ของชีวิตที่เกิดขึ้นกับตนเอง ส่วนในรูปที่สอง หรือ "ที่ว่าง" ที่สองนั้นเป็นการบอกถึงความหวังในอนาคต ที่จะทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้นออกมาเป็นข้อ ๆ เช่นเดียวกัน โดยที่ไม่ได้บอกล่วงหน้าว่าจะให้เขารับการอบรมท่าอะไรในรูปที่สอง อาจจะให้เขารับการอบรมอภิปรายขอแตกต่างของระดับความหวังโดยการให้เปรียบเทียบเทียบง่าย ๆ ระหว่างขอความในรูปสี่เหลี่ยมทั้งสองภายหลังที่ได้เห็นแล้ว ตอนที่สองของแบบฝึกเพิ่มเข้ามาเพื่อช่วยให้เขารับการอบรมไคร่เปรียบเทียบคำตอบของตนเองกับของชาวบ้านที่จะต้องออกไปทำงานด้วย เพื่อช่วยเฝ้าเห็นคุณภาพของชีวิตที่สูงขึ้น

ในตอนที่สองผู้เข้ารับการอบรมจะต้องพยายามนึกถึง หรือคาดคะเนว่าตนเอง อยู่ในสภาพของชาวบานโดยทั่วไป และให้เขียนข้อความลงไปในห้องว่างตามความคิด เห็นแบบชาวบาน แม้ว่าแบบฝึกหัดที่สองนี้จะเป็นการสมมุติก็ตาม ถ้าให้นำแบบฝึกหัดทั้งสองตอนมาเปรียบเทียบกันก็จะช่วยให้เกิดการอภิปรายกันอย่างมีวิธีที่ว่าวาระกับความหวังอะไรที่เป็นจริงในสภาพที่แตกต่างกัน

ผู้เข้ารับการอบรมจะรู้สึกอย่างไร เกี่ยวกับความสามารถในการมองอย่างชัดเจนเกี่ยวกับ "ที่ว่าง" ในอนาคตด้วยตนเอง? ผู้ใหญ่ในชนบทจะทำงานยากกว่าหรือยากกว่า? ทำไม? ผู้เข้ารับการอบรมเพื่อหรือไม่ว่าความหวังของคนในชนบทย่อมแตกต่างจากคนยากจนที่อยู่ในเมือง? หรือแตกต่างจากคนในเมืองระดับกลาง? ความหวังมีความเข้มข้นต่างกันหรือไม่?

3. ลักษณะของผู้ใหญ่ในชนบท - แบบฝึกหัดการเข้าใจตนเอง

ตอนที่หนึ่ง

ให้ทุกคนเขียนลักษณะของผู้ใหญ่ในชนบทลงบนแผ่นกระดาษคนละ 5 ข้อ เมื่อเสร็จแล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมคนหนึ่งออกไปที่กระดานดำ เพื่อทำการร่างแสดงลักษณะของผู้ใหญ่ในชนบท เมื่อคนอื่นอ่านที่ตนเขียนก็ให้กรอกข้อความนั้นลงไปในตารางโดยแบ่งออกเป็นสามช่อง คือ ทางบวก ทางลบ และเป็นกลาง ๆ และมักจะมีการอภิปรายกันมากในบางข้อว่าจะอยู่ช่องไหนดี เช่น บางคนอาจจะบอกว่า "การอดตัว" เป็นคุณลักษณะในทางบวก แต่คนอื่นอาจจะไม่เห็นด้วย ในทำนองเดียวกัน "โกรธ" อาจจะเป็นในทางบวกของวัฒนธรรมในคนบางกลุ่ม แต่คนอื่นอาจจะเห็นไปในทางลบก็ได้ ดังนั้นการพิจารณาว่าจะอยู่ช่องไหนจึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มจะตัดสิน ครู หรือผู้นำกลุ่มไม่ควรจะไปแทรกแซงแม้ว่าจะถูกเชิญ และไม่ควรไปอภิปรายผลของตารางนี้ (ตัวอย่างเช่น ถ้าไปติชมว่าลักษณะทั้งหมดในตารางเป็นไปในทางลบ หรือไม่จริง อาจจะทำให้เกิดความลำเอียงในแบบฝึกหัดที่สองได้)

ผู้นำกลุ่ม หรือครูไม่ควรจะไปถามคำถามในตนเองนั้น แต่ควรจะนำการอภิปราย
เพื่อไปสู่แนวคิดแบบนี้ การวิเคราะห์ที่ในเชิงเปรียบเทียบจะเกิดขึ้นเองตามเขารับการอบรม
ขอบแบบฝึกตอนที่หนึ่ง และโยงการอภิปรายไปสู่ตอนที่สองเอง

ตอนที่สอง

ต่อมา ในระหว่างการอบรมแต่ละคนนึกถึงผู้ใหญ่ในชนบทที่เขารู้จักดี และให้คิด
ถึงคนนั้นตลอดเวลา แล้วให้เขียนลักษณะที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่ชนบทนั้นมา 5 ข้อ คำตอบ
ของแต่ะคนก็จะไปทำเป็นตารางบนกระดานเหมือนตอนที่หนึ่ง แล้วนำตารางทั้งสองมา
เปรียบเทียบกัน

ข้อคิดเห็น

ไม่ว่าผลต่างของตอนที่หนึ่งกับตอนที่สองจะออกมาอย่างไรก็ตาม แบบฝึกนี้ต้องการ
การให้เขารับการอบรมในกลุ่มใดก็ตามว่าเขาได้รู้จักคนในชนบทดีเพียงใด ไม่ใช่รู้ตัว
เป็น ดังนั้นแบบฝึกหัดนี้จะช่วยให้เขาออกไปทำงานกับชาวชนบทได้เข้าใจกลุ่มประชากร
เป้าหมายที่ตนเองจะต้องไปทำงานด้วย

ตอนที่สองจะช่วยให้เห็นการเข้าใจผิด ๆ เกี่ยวกับผู้ใหญ่ในชนบท ประสิทธิภาพ
ของแบบฝึกนี้จะอยู่ที่ให้เขารับการอบรมได้ทำแบบฝึกตอนที่หนึ่งก่อน โดยไม่บอกว่าจะให้
ทำอะไรในตอนต่อไป โดยทั่วไปแล้วคำตอบในตอนแรก(ซึ่งเป็นการเข้าใจลักษณะต่าง ๆ
ของผู้ไม่รู้จัก) มักจะเป็นไปในทางลบมากกว่าตอนที่สอง เมื่อให้เขารับการอบรม
บอกลักษณะของชาวชนบทเป็นรายบุคคล แบบฝึกนี้จะช่วยให้พิจารณาถึงวิธีที่จะเข้าถึงคน
ในชนบทและเข้าใจเขาจากสภาพและค่านิยมของชาวชนบทเอง

4. การปฐมนิเทศ - แบบฝึกกมนุสสัยสัมพันธ์ในการแก้ปัญหา

แบบฝึกนี้เคยอธิบายไว้ในหนังสือ A Handbook of Structured Experiences for
Human Relations Training. Vol. 1 ซึ่งเขียนโดย J. William Pfeiffer

และ John F. Jones เป็นบรรณาธิการ วิธีการก็คือ แบ่งเขารับการอบรมออกเป็น
เป็นกลุ่ม ๆ ละ 6 คน โดยให้ 5 คนเป็นผู้เล่น และอีก 1 คนเป็นผู้สังเกตและผู้ตัดสิน

ผู้เล่นแต่ละคนจะได้รับเงินส่วนของรูปสี่เหลี่ยมรูปหนึ่ง แต่จะมีส่วนจะเป็นส่วนหนึ่งของรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งเมื่อหักเงินส่วนมาออกแล้วก็จะไ้รูปสี่เหลี่ยมโดยสมบูรณ์

ความคิดเห็น

เกมนี้เกิดขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของการร่วมมือในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายของกลุ่ม ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องช่วยกันต่อรูปสี่เหลี่ยมขนาดหกนิ้ว รูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ๆ ก็อาจจะทำไ้โดยหากถอยชิ้นส่วนบางอันเข้าด้วยกัน แต่อาจจะไม่ตรงตามเป้าหมายของกลุ่ม การร่วมมือจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อ เมื่อสมาชิกแต่ละคนของกลุ่มพยายามเข้าใจความต้องการของกันและกัน และยอมรับว่าแต่ละคนมีความสามารถในการที่จะช่วยไ้บรรลุตามเป้าหมายของกลุ่ม

ในกลุ่มทำงานที่ทุกคนให้ความร่วมมือ ทุกคนจะถูกไ้ช่วยกันอย่างเต็มที่ในการเอาชิ้นส่วนมาต่อกัน และเข้าใจความต้องการของกันและกัน แต่ละคนเต็มใจที่จะเอาชิ้นส่วนของรูปสี่เหลี่ยมที่ตนเองมีอยู่เพื่อช่วยผู้อื่น การทำวิธีนี้จะช่วยไ้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มไ้ได้อย่างรวดเร็ว แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้เข้ารับการอบรมสนใจที่จะต่อภาพสี่เหลี่ยมนั้นด้วยตนเองคนเดียวมากกว่า ก็อาจจะบรรลุเป้าหมายช้าลง

ผู้สังเกตการณ์จะเป็นผู้จับเวลาที่กว่าใคร จะเต็มใจที่จะให้ชิ้นส่วนที่ตนเองมีอยู่ ไ้ใครไม่สนใจไ้กับกับกลุ่ม และใครบางที่มีส่วนรวมอย่างแท้จริง หรือบันทึกพฤติกรรมอื่น ๆ ของกลุ่ม

ถ้ามีการอภิปรายกลุ่มก็จะเป็นการวิเคราะห์ผลของความร่วมมือในการแก้ปัญหาและความรู้สึกของกลุ่มที่มีต่อ เกมนี้ด้วย

5. ภาพพาเนล - แบบฝึกความเข้าใจการติดต่อสื่อสาร

แบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็นสองกลุ่ม และแจกรูปภาพไ้กลุ่มละ 5 ภาพ (ทั้งสองกลุ่มเหมือนกัน) ซึ่งอาจจะเป็นรูปภาพเกี่ยวกับการฝึกอบรมแสดงให้เห็นกิจกรรมของผู้อบรมกับครูไ้การอบรม เชน เป็นภาพการเรียนแบบชี้นำ และแบบไม่ชี้นำ แบบอภิปรายกลุ่ม แบบบรรยาย เป็นต้น แต่ไม่ไ้บอกกว่าแต่ละภาพเป็นอะไร

แล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมสรุปที่จะแนบและที่ละคน ก่อจากนั้นให้เพิ่มข้อความลงไปในห้องว่างของแบบฟอร์ม เมื่อใดที่พิจารณาแต่ละภาพตามวิธีนี้แล้วก็จะส่งภาพนั้นต่อไปให้คนขวามือ และรับภาพที่สองต่อไปมาพิจารณาจากคนทางซ้าย โดยวิธีนี้ภาพจะเคลื่อนย้ายไปรอบ ๆ วง เมื่อภาพทั้งห้าได้ผ่านไปเป็นรอบแล้ว ก็จะมีการเปรียบเทียบและอภิปรายกันขึ้น ผู้นำกลุ่มการจะไต่ส่งเสริมการวิเคราะห์เหตุผลของความสนใจ กิจกรรม และอื่นๆ ที่ไต่ส่ง เกิดเห็นในแง่ลบว่า แทนที่จะมีการสรุปโดยทันที เช่น "การบรรยายเป็นยุทธศาสตร์ทางการสอนที่ไม่ดีเสมอ" หรือ "การคิดทบทวนสื่อสารจะเป็นสองทางเสมอ" หรืออีกนัยหนึ่ง แม้ว่าผู้เข้ารับการอบรมอาจจะเลือกวิธีการอย่างหนึ่งแทนที่จะเป็นอีกอย่างหนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างของกระบวนการเข้าใจตนเองก็ตาม เขาก็ควรจะไต่ถึงประโยชน์ของยุทธศาสตร์ หรือวิธีการที่อาจจะทำได้อย่างอื่นในสภาพต่าง ๆ กัน

ข้อคิดเห็น

วัตถุประสงค์ของแบบฝึกนี้ต้องการให้คนไต่วิเคราะห์บทบาทต่าง ๆ ซึ่งครูและนักเรียนได้แสดงออกในสภาพการ เรียนรูต่าง ๆ กัน ชาวเขาเรียกแบบฝึกนี้ว่าภาพพาเหรด เพียงเพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นเท่านั้น แบบฝึกนี้ของอาศัยการให้ผู้เข้ารับการอบรมพิจารณาชุดรูปภาพที่จัดให้นานพอที่จะกรอกข้อความลงในแบบสังเกต (ข้างล่างนี้) ได้ เสียค่ายที่ชาวเขาไม่สามารถหาภาพที่จะมาให้ได้เป็นจำนวนมาก ชื่อของแบบฝึกนี้บอกให้ทราบถึงการเคลื่อนของภาพจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง

การพิจารณาไปทีละรูปเพื่อต้องการหาคำตอบว่าการคิดทบทวนสื่อสารชนิดไหนควรจะนำมาใช้ และเมื่อเปรียบเทียบสิ่งที่ไต่กันก็จะได้เห็นความแตกต่างในการมองภาพของผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคน แบบฝึกนี้ยังเป็นตัวอย่างที่ดีของการสอนแบบให้ผู้อื่นเรียนสอนกันเอง (peer teaching) ก็ผู้เรียนได้เรียนจากกันและกันโดยการให้ที่ความหมายและพิจารณาของคนอื่น ผู้สอนหรือผู้นำกลุ่มไม่ต้องทำอะไรมากนักนอกจากจะถามเพียงหนึ่งหรือสองคำถามหรือกระตุ้นให้มีการสังเกตภาพให้ดีขึ้นบ้างก็เท่านั้น แต่แบบฝึกนี้จะสำเร็จหรือไม่อยู่ที่การเลือกภาพใดถูกต้องเหมาะสม

แบบสังเกตภาพพาเหรด

	รูป 1	รูป 2	รูป 3
1. ใครถือธงในรูปนี้			
(ก) ผู้ทำงานในภาคสนาม	—	—	—
(ข) ผู้เข้ารับการอบรม	—	—	—
(ค) ทั้งสองคน	—	—	—
2. ผู้เข้ารับการอบรมมีบทบาทอย่างไรในรูปนี้			
(ก) เฉย ๆ	—	—	—
(ข) เชื่อมแข็ง	—	—	—
3. มีจำนวนผู้เข้ารับการอบรมสนใจมากน้อยแค่ไหน			
(ก) น้อย	—	—	—
(ข) มาก	—	—	—
(ค) ทั้งหมด	—	—	—
4. ท่านเห็นว่าการติดต่อสื่อสารในรูปนี้เป็นอย่างไร?			
(ก) จากผู้ทำงานภาคสนามถึงผู้เรียน	—	—	—
(ข) จากผู้เรียนถึงผู้ทำงานภาคสนาม	—	—	—
(ค) ทั้งสองทาง	—	—	—
5. ท่านจะอธิบายบรรยากาศสัมพันธ์ในรูปนี้ได้อย่างไร?			
(ก) แบบอิตาลี/ไทย/แบบฝรั่งอื่น	—	—	—
(ข) ให้เกียรติซึ่งกันและกัน	—	—	—

6. บทบาทของผู้ทำงานภาคสนามในสภาพการเรียน
แบบนี้ง่ายหรือลำบาก?

(ก) ง่าย

(ข) ยาก

7. ท่านคิดว่าการสอนแบบนี้จะใช้ได้เหมาะสมกับ
สตรีในชนบทในสถานการณ์ไหน?

(ก) บางสถานการณ์

(ข) สถานการณ์ส่วนใหญ่

(ค) ใช้ไม่ได้เลย

6. ชุดแผนภาพโปสเตอร์ - แบบฝึกเพื่อส่งเสริมให้ครูเรียนมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ของแบบฝึกนี้ เพื่อแสดงให้กลุ่มเห็นว่า แต่ละคนอาจจะมองสิ่งเดียวกันไม่เหมือนกัน และการมองแต่ละอันก็มีความเที่ยงตรงของมันเอง เครื่องมือหรือแบบฝึกนี้จะช่วยให้ครูรับการอบรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่ค่อยพูดและไม่กล้าแสดงออก ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ที่จริงการที่ความหมายแตกต่างกันนี้เองทำให้แบบฝึกน่าสนใจ แต่ความแตกต่างก็มักจะไม่มากจนทำให้ครูรับการอบรมบางคนคิดว่าจะออกนอกกลุมนอกทาง แบบฝึกนี้จะมีความ "ปลอดภัย" ในแง่หนึ่ง อย่างไรก็ตามก็ควรจะต้องมองว่าเป็นเพียงขั้นเล็ก ๆ ของการนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และเปิดเผยมากขึ้น

ชุดแผนภาพโปสเตอร์นี้มีการเตรียมไว้ล่วงหน้า แต่ละชุดมีสีภาพ ซึ่งอาจจะปนกันหรือจัดเรียงอย่างไรก็ได้สำหรับให้เล่าเรื่อง การเปลี่ยนเรื่องราวก็อาจจะทำได้โดยการจัดเรียงใหม่ และการตีความจากภาพตามความรู้สึกของตนเอง จะต้องบอกให้กลุ่มทราบว่าไม่มีเรื่องใด "ถูกต้อง" ถ้ามีการส่งเสริมให้ครูรับการอบรมได้ใช้จินตนาการอย่างอิสระ และไม่จำกัดความคิดอยู่เฉพาะสิ่งที่เห็นในภาพก็จะทำให้เรื่องราวมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น ถ้าไม่เช่นนั้นก็อาจจะเกิดความจำเจซ้ำซากหลังจากการตีความไปได้สามสี่เรื่อง

ชอกิกเห็น

แบบฝึกนี้จะทำให้หลายวิธี เช่น ในชุดภาพนั้นอาจจะมียางภาพจัดทำให้
 เลย แต่บางภาพให้เลือกเอาเอง วิธีนี้ผู้เข้ารับการอบรมก็ยังมีทางฝึกสร้างสรรค์
 ได้มากขึ้น อีกวิธีหนึ่งก็คือแยกภาพให้สามภาพ (อาจจะปนกันหรือเรียงลำดับให้
 ใช้ทั้งสาม) สำหรับแสดงสภาพปัญหาที่จะต้องแก้หรือตัดสินใจ ส่วนอีกสามภาพให้เลือก
 เอาเองตามชอบ ผู้เล่าเรื่องมีอิสระที่จะเลือกภาพใดภาพหนึ่งในสามภาพนั้นเพื่อไปต่อเป็น
 เรื่องราวเลยออกไปอีก ถ้าหากให้ผู้เข้ารับการอบรมใครรูป หรือบอกผลที่ได้รับเองก็ยิ่ง
 จะทำให้ตอนจบสนุกสนาน

7. หุ่นยืดหยุ่นผ้าสาหลี - แบบฝึกเพื่อส่งเสริมให้เรียนรู้ร่วมกัน

เหตุที่ชื่อหุ่นยืดหยุ่นผ้าสาหลี (Floxiflans) เพราะเหตุว่าเป็นรูปหุ่นที่คานหลัง
 เป็นผ้าสาหลี และมีข้อต่อแขนขายืดหยุ่นและเคลื่อนไหวได้ ขาพเจ้าไขว่ไขว่แบบรูปหุ่นเหล่านี้
 ตอนฝึกอบรมปฏิบัติการที่อื่นโคเนเตีย และโคเนทจ้องในโครงการอื่น ๆ อีกบาง ปรากฏ
 ว่าจะใช้การได้คือการบให้เขาโคจรโคจรเตรียมไว้วงหนา ซึ่งอาจจะมีหุ่นรูปคน สัตว์ ต้นไม้
 พืช และของเงินเล็กเงินน้อยอื่น ๆ เช่น โตะ เก้าอี้ บาน และส่วนต่าง ๆ ของ
 บาน เป็นต้น แล้วให้ผู้เรียนหรือกลุ่มเลือกชิ้นส่วนต่าง ๆ เพื่อมาประกอบเป็นเรื่องราว
 ขึ้น ผู้เล่าจะต้องเลือกใจความสำคัญของเนื้อเรื่องเอง และจะต้องเป็นเรื่องที่ถือว่า
 สำคัญพอที่จะเล่าให้คนอื่นฟังได้

เนื่องจากเนื้อหาสาระที่จะนำมาเล่าให้คนอื่นฟังได้มาจากความคิดของผู้เล่าเอง
 จึงมีเรื่องราวต่าง ๆ มากกว่าการแจกชุดแผ่นภาพโปสเตอร์ในแบบฝึกที่ 6 หุ่นยืดหยุ่น
 ผ้าสาหลีอาจจะใช้ทำอย่างอื่นได้อีก เช่น เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างผู้เข้ารับการอบรม
 สองคนมีความเห็นขัดแย้งกัน ซึ่งแต่ละคนก็จะจัดฉากผ้าสาหลีแสดงให้เห็นปัญหาไปคนและ
 คาน แล้วนำเสนอแตกต่างในลานต่าง ๆ นี่มาพิจารณาอภิปรายกันได้โดยง่าย เมื่อแสดงให้เห็น
 เห็นเป็นรูปร่าง แทนที่จะพูดกันลอย ๆ

ปัญหาสำคัญที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในการใช้อุปกรณ์การเรียนก็คืออุปกรณ์เหล่านี้จะช่วย
 ในยูเรียนโคพคในสิ่งที่มีความหายสำหรับตนเองหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงแค่ยูเรียนชูกใน
 สิ่งที่ยาวหลักสตรคคคว่าสำคัญ ประการหนึ่งอาจจะแฉงมาได้ ทั้งนี้จึงมีความจำเป็นที่
 ผู้ทำงานภาคสนามจะต้องให้การอบรมจะต้องทราบว่าอุปกรณ์ที่ใช้จะช่วยให้เกิดการอภิปราย
 ได้มากน้อยแค่ไหน

ตัวอย่าง เช่น ชุดแผนภาพโปสเตอร์เป็นการปรับปรุงมาจากภาพโปสเตอร์นึ่ง
 ธรรมดา ๆ เพราะยูเรียนสามารถจัดเรียงลำดับภาพเขาารกันเอาเอง และยูเรียน
 เรื่องราวเอง แต่การมีอิสระเช่นนี้ก็มีข้อจำกัดด้วยเนื้อหาที่มีอยู่แล้วในแต่ละรูป แต่เมื่อมี
 การเปลี่ยนโดยการจัดลำดับภาพอาจจะทำให้การตีความของแต่ละคนเกี่ยวกับภาพนั้นน่าสนใจ
 ในหาสนใจมากขึ้นก็ถาม ความกคเห็นหรือจินตนาการของยูเรียนก็ยังคงอยู่ในกรอบของรูป
 ภาพที่ศิลปินวาดเอาไว้

ส่วนหุ่นปั้นหุ่นผาสำคคจะทำให้ยูเรียนมีโอกาสดคแสดงความคิดเห็นของตนเอง
 โดยไม่มีข้อจำกัด สามารถสร้างจินตนาการไปตามความต้องการ ปะจกจำกัดเพียงนค
 เกี่ยวที่จำนวนและประเภทของตัวหุ่นผาสำคคที่จะให้ใช้เท่านั้น หลักการจะเหมือนกับ
 การแสดงออกโดยการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นตัวอักษรที่ไ้เจนนคในเกมส์สมอักษร
 นั้นเอง ถ้ามีชุดอุปกรณ์มากพอจะทำให้การแสดงความคิดเห็นมีอิสระ ระจกแตกต่างกันก็
 คือการใช้หุ่นปั้นหุ่นผาสำคคทำให้ยูเรียนสามารถดคแปลงรูปหุ่นเป็นรูปแบบใดก็ได้ จึงทำให้
 มีความยืดหยุ่นเพิ่มขึ้น เขาอาจจะสร้างรูปหุ่นขึ้นมาเอง เพิ่มเกมนคมีอยู่แล้วจึงทำให้มีตัวเลอก
 ได้มากขึ้นอีก

ตัวอย่าง เรื่อง การคาดคะเน

1. บทละคอนปัญหาจากโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเปิดเสรีและการวางแผนครอบครัว ของประเทศตุรกี
2. เรื่องที่กำหนดเหตุการณ์ขึ้นมาโดยเฉพาะจากโครงการ"เอ็ม" ของสหรัฐอเมริกา

การทะเลาะเบาะแว้ง

คุณมาละซี ทำไมผมจะต้องทำงานแทนคุณ?"

"งานของฉันหรือไง?" เอเลนากระโถนขึ้น "คุณนะแหละมา ออ คุณไปมา
คุณใจกว้างมาก"

"ฟังกอนซี เอเลนา อย่าพูดกับผมอย่างนั้นนะ ในบ้านนี้ผมยังช่วยงานคุณอยู่
ยังช่วยล้างจาน นั่นเป็นงานของคุณ"

"ฟังนะฉันจะบอกให้คุณรู้ไว้เลย เลโอ ฉันทำไมได้ที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน
ทั้งวัน และกลับมาทำความสะอาดในเวลาเดียวกันโดยไม่มีใครช่วย ฉันต้องการให้คุณ
ช่วย"

"ออ คุณ ผมจะช่วยคุณทุกอย่างตามที่ต้องการ แต่ผมจะล้างจานให้คุณหรือใครอื่น
ไม่ได้เด็ดขาด ผมทำงานหนักมาทั้งวันเหมือนกัน ผมจะไม่มีเสียเวลาล้างจาน ในตอน
กลางวันอีกเด็ดขาด ขอเบียร์มาดื่มหน่อยซี"

เอเลนาเดินไปที่เคาน์เตอร์ มือของเธอสั่นเทาขณะเปิดตู้เย็นและหยิบเบียร์ออกมา
กระป๋องหนึ่ง ทำไมเธอจึงรู้สึกว้าวุ่นใจมาก? เธอนึกสงสัยหรือที่เธอร้องไห้สามวัน
ทำงาน? เธอไม่เห็นเองหรือสหราชอาณาจักรจะต้องทำอะไรบ้าง?

เลโอก็โกรธเหมือนกัน

"คุณชอบงานนี้มากใช่ไหม?" เขาพูดขึ้นอีก "ตอนนี้คุณก็ทำงานนั่นแล้ว
แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่างานที่บ้านของคุณจะต้องเปลี่ยนไปเลย"

"เลโอ ฉันอยากจะให้คุณช่วยฉันบ้างเท่าที่จำเป็น เป็นการขอร้องมากเกินไปหรือ
ไม่เห็นมันแสดงว่าคุณเป็นผู้ชายนอกลู่นอกทางไหน แต่กลับแสดงว่าคุณเอาใจใส่ที่จะช่วยทำ
อะไรก็ตาม"

"ผมจะแสดงให้คุณเห็นว่าผมเอาใจใส่ เพียงแต่ให้คุณเลิกทำงานบ้า ๆ นั้นเสีย
แล้วเอาเวลานั้นมาทำความสะอาด และดูแลลูกกับผม คุณก็จะได้ไม่เหนื่อยอีกต่อไป
และจะได้อีกกับผม"

"คุณช่างใจเสียจริง" เอเลนาหัวเราะเสียงแหลม "คุณคิดหรือว่าเงินเดือน"

ของคุดจะพอกับคำไฉยายในบ้าน ถ้าคุดเมื่มันสมองอยู่บางในกะลาหัวของคุด คุดคง
 โอย โอยาไหหุคเลย" แลวเธอก็ร้องไห้พลางหยิบหนังสือพิมพ์ที่เกาะกะอยู่ที่พื้นห้องไปวางไว้
 ที่กองของมัน

เขียนโดย แซวิล มัวร์

คอร์ปัสคริสตี เทกซัส

เรื่องตัวอย่างจากประเทศกรี (หลักสูตรการปลูกยาสูบ)

สุขภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ลูกรักของพ่อ

มีคำพังเพยว่า "ทุกอย่างจะเริ่มคนที่สุขภาพ" อย่างมองข้ามค่ากล่าวนี้ไปเสียนะลูก ต้องระวังรักษาสุขภาพของตัวเองอย่าให้เจ็บไข้ไข้อย่างไร เมื่อลูกไปอยู่ในห้องดินทางไกลเช่นนั้น ความเจ็บไข้จะมาถึงลูกโดยไม่รู้ตัวจากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ แต่การจะรักษาให้นายนั้นเป็นเรื่องใหญ่จึก ต้องระวัง ในเรื่องสุขภาพ อาหาร และความสะดวก นะลูก อย่าให้พ่อต้องเป็นห่วง

มูรีตเป็นลูกของอีเคียร์ อาดี ไกลร่วมป่วยลงและอาการหนักขึ้นทุกวัน เขาเป็นลูกชายคนเดียวของพ่อ อีเคียร์เป็นคนยากจนและอยู่คนเดียว เขาทำอะไรไม่ได้

พ่อได้ไปเยี่ยมเขาพร้อมกับลูกชายในคอนเป็น เล็กน้อยนั้นอยู่ในอาการหนักมาก ถ้าลูกไปเห็นคงจะไม่เรียกว่า เขาเป็นเด็กป่วยช้า เพราะความเจ็บป่วยทำให้เขาทุบตีไปหมด ทั้งๆ ที่เขาเป็นเด็กแข็งแรงมากอน

บางกนบอกว่า "เป็นคราวเคราะห์ร้าย"

อีเคียร์ได้ไปนำเสกามาจากคารีจิก เขาเอาตะกั่วมาทำให้ละลาย แต่เด็กยังมีอาการไข้สูง และมีเมือกขึ้นแฉะๆ บริเวณหน้าท้อง ดังนั้นแม่ของอีเคียร์จึงคิดว่าหลานออกหัก จึงไปซื้อเครื่องคัมที่มีสีแสดฝากไปให้เพื่อนบ้าน ก็ยังไม่ค่อยดีอีก เมื่อลูกแล้วเด็กกำลังใกล้จะตายในไม่ช้า ปากแห้ง และตาไม่กระพริบ เมื่อหวั่นก็เพ้อคลั่ง และเมื่อเด็กเพ้อ คิริต โอเซ ก็พูดว่า "เด็กนูนาสงสารนั้นกำลังพบกับเทพคา" อีกไม่ช้าก็จะพุดจบ และเด็กก็จะหาย"

ป้าเมของลูกก็ได้ไปเยี่ยมเขาและพูดว่า "เด็กเป็นโรคไขว้รากสาคน้อย ได้ให้เอาลูกอบเชยและกำยานผสมกับน้ำตาล และเติมมูลไก่ลงไปผสมให้กิน แล้วบอกว่าหายในไม่ช้า

เขาก็ทำตามแล้วเอาให้เด็กกิน ก็ยังไม่ไฉนล พอมองดูทุกคนแล้วเห็นว่าไม่มีใคร
มีความคิดเลยนอกจากทำตามที่คนอื่นบอก

พอโคฟคขึ้นว่า "อ๊ะเคียร์ คุณหมคความคิดแล้วหรือ? อย่างน้อยเด็กนี่ก็เป็นลูก
คนเียวของคุณ มันไม่ใช่เป็นวิธีรักษาลูกให้หายเลย ไม่วาจะมีสักหาคคนหรือสิบคน พา
ไปหาหมอซิ"

อย่าพูดเป็นเล่นไปซิไบรม อัมคา แม่พาเขาไปหาหมอในเมืองไมไคห์รอก"

รู้สึกยากเย็นเหลือเกิน ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้ พอรู้สึกสงสารเด็ก ในที่สุดพอ
ก็นึกถึงพนักงานอนามัยขึ้นมาได้ ไคมีพนักงานอนามัยแคงคังโหมาประจำอยูหมบ้านของเรา
ใหม่ ๆ ซึ่งเธอเป็นคนกลามาก ป้าของลูกที่ชื่อซาคีเป็นไซเมื่อวันก่อน พนักงานอนามัย
คนนี้ก็เอายาเม็ดให้กิน ประเดี๋ยวเียวอาการก็ทุเลา พอจึงได้ไปหาพนักงานอนามัยและ
เล่าอาการทุกอย่างให้เธอฟังแล้วพาไปบ้านอ๊ะเคียร์ เธอโคตรวจอาการเด็ก ไซเครื่องฟัง
ที่อก วัดปรอท แล้วพูดกับพอว่า

"ก็แล้วที่ไปเล่าให้ฉันฟัง" เธอกล่าว "เด็กเป็นไซไทฟอยด์ ยังไม่ต้องรักษา
อะไร มันเป็นโรคติดต่อกว ย ก่อนอื่นจะตองแยกคนไซไคยของตางหากและอย่าให้ใคร
เขาไปในห้องนั้นเด็กซาค"

ไทฟอยด์นี้พนักงานอนามัยบอกวาคือโรคที่เราเรียกว่าไซรากสาคไคย แต่ดูเหมือน
เราจะรู้จักแต่ชื่อ เราไม่วาจะติดต่อกคนอื่นและรักษาไคยอย่างไร พนักงานอนามัยไคเลา
ให้เราฟังทุกอย่าง และเป็นผชวยชีวิตเด็ก

ลูกรัก พอโคฟคไคแล้วในตอนคนวาเจาตองระวังสุขภาพให้ดี ไม่มีอะไรสำคัญ
เทาสุขภาพเลยในโลกนี้ พอลากอนสำหรับวันนี้ ทุกคนคิดถึงลูกมาก

พ่อที่รักของเจา

ตัวอย่างแบบฟอร์มสำหรับบันทึกข้อมูลย้อนกลับ

1. แบบฟอร์มประเมินการสังเกต
2. หัวข้อเรื่องสำหรับการอภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับการไปเยี่ยมชมบ้าน

แบบฟอร์มข้อมูลย้อนกลับเหล่านี้สร้างขึ้นในระหว่างการฝึกปฏิบัติการทางวิชาการ
ในโครงการบูรณะชนบทของฟิลิปปินส์ ร่วมกับ องค์การศึกษาโลก เมื่อเดือน เมษายน
พ.ศ. 2518

แบบฟอร์มประเมินการสังเกต

1. ครูมีบทบาทอย่างไรในห้องเรียน
(ให้กาเครื่องหมายทุก ๆ 15 นาที) หรือหนึ่งในสี่ของเวลาสอน)

คาบเวลา คาบเวลา คาบเวลา คาบเวลา
1 2 3 4

ครูนำนักเรียนในการคิด

ครูให้นักเรียนคิดอย่างมีอิสระ

ตัวอย่าง :

2. มีผู้เรียนกี่คนในห้องเรียนขณะที่ครูสอน

1 2 3 4

หญิง

ชาย

เด็ก

3. มีผู้หญิงกี่คนที่มีความสนใจในระหว่างเรียน

1 2 3 4

ทั้งหมด

หลายคน

น้อย

ไม่มีเลย

4. มีผู้มีส่วนร่วมในการเรียนที่

	คาบเวลา	คาบเวลา	คาบเวลา	คาบเวลา
	1	2	3	4
ผู้หญิง				
ผู้ชาย				
เด็ก				

ตัวอย่างของการมีส่วนร่วม:

มีผู้หญิงกี่คนที่อยู่เรียนตั้งแต่ต้นจนจบชั่วโมง?

ถ้ามีผู้กลับก่อนมีเหตุผลอย่างไร

5. จำนวนผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการเรียน

0 ครั้ง

1 - 2 ครั้ง

3 - 5 ครั้ง

เกิน 5 ครั้ง

ประเภทของการมีส่วนร่วม

ตอบคำถาม:

อาสาสมัครให้ข้อมูล:

ถามคำถาม:

อื่น ๆ :

6. ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงที่น่าสังเกตของพฤติกรรมผู้เรียนในระหว่างเรียน

วัดได้อย่างไร?

7. ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่น่าสังเกตของผู้เรียน เกี่ยวกับปัญหา
รักใคร่อย่างไร?

8. ข้อคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในค่านิยมเศรษฐกิจและสังคม
ตัวอย่าง:

9. ข้อคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียน
ตัวอย่าง:

10. ข้อสังเกต และข้อคิดเห็นอื่น ๆ

ตัวอย่าง: ความรู้ที่ได้รับ?
ความสนใจในค่านิยมต่าง ๆ?
ประสบการณ์ที่จะนำไปประยุกต์ใช้?

หัวข้อเรื่องสำหรับการอภิปรายกลุ่ม เกี่ยวกับการไปเยี่ยมหมู่บ้าน

เมื่อท่านกลับจากการไปเยี่ยมหมู่บ้าน

ท่านได้บันทึกสิ่งต่าง ๆ ซึ่งท่านได้พูดคุยกับผู้หญิงชาวบ้านหรือไม่?

ท่านคิดว่าหรือประ เหม็นความ และหัวข้อ เรื่อง เป็นสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มรู้สึกว่าคุณผู้หญิงชนบทควรจะคิด
หรือเป็นสิ่งที่เขาคิดกันอยู่แล้วในชนบท

ท่านได้อภิปรายเพื่อจะกล่าวท่านไต่ถามเพียงพอหรือยัง เกี่ยวกับบทบาทในค่านิยมเศรษฐกิจ กิจกรรม
ปัญหา และความสามารถของผู้หญิง

ท่านพยายามจดจำ หรือบันทึกสิ่งที่คุณผู้หญิงชนบทพูดถึงเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึก
การมีอคติ หรือการเชื่องมง่ายไวหรือไม่ และท่านสามารถนำมาเขียนเป็นเรื่องราว หรือ
แสดงบทบาทสมมุติ หรือเตรียมอุปกรณ์การเรียนอย่างอื่นใดหรือไม่?

ท่านได้ทราบหรือไม่ว่าคุณผู้หญิงในชนบทมีความเป็นอยู่อย่างไร เขาเคยได้เรียนหรืออบรมอะไรมา
หรือไม่ ถ้าเคยเขามีความรู้สึกต่อสิ่งที่ได้เรียนอย่างไร?

ท่านได้ทราบหรือไม่ว่าเขาต้องการเรียนอะไรอีก เมื่อไร และจะคิดหาได้อย่างไร?

ภาคผนวก ง

สรุปย่อเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ

สรุปย่อต่อไปนี้เป็นการอธิบายสั้น ๆ เกี่ยวกับโครงการการศึกษาอิสระ
โรงเรียนที่ไกลจาวถึงในหนังสือเล่มนี้

บังกลาเทศ

โครงการการศึกษาแบบ เบ็คเสรีของคณะกรรมการพัฒนาชนบทของประเทศบังกลาเทศ (Bangladesh Rural Advancement Committee) ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1972 เพื่อส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว และความรู้ด้านการเกษตร ตลอดจนการอ่านออกเขียนได้ โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากองค์การออกซ์แฟม (Oxfam) และเิกำเนินงานไปพร้อมกันกับงานพัฒนาด้านอื่น ๆ ของโครงการแบรค (BRAC) ในจังหวัดซุลลา (Sulla) ของบังกลาเทศ ได้มีการฝึกครู ซึ่งเรียกว่า "ผู้อำนวยความสะดวก (facilitators)" ประมาณ 60 คน และได้มีการผลิตคู่มือการตรวจวิธีการจัดโครงการแบรคนี้ ในขณะนี้โครงการแบรคได้ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั่วประเทศ ถ้าต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ Bangladesh Rural Advancement Committee, 3 New Circular Road, Magh Bazar, Dacca 17, Bangladesh หรือที่ องค์การการศึกษาโลก

อิลีกอร์

โครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศอิลีกอร์เริ่มเมื่อปี ค.ศ. 1971 เป็นโครงการร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการของอิลีกอร์ กับศูนย์พัฒนาระหว่างประเทศของมหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ ได้รับเงินช่วยเหลือจากองค์การช่วยเหลือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (ยูเอสเอ) วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ก็คือการศึกษาแบบ เบ็คเสรีโดยใช้กำลังคนผู้ไม่มีวิชาชีพทางการ และใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาขึ้นและหาได้เองจากท้องถิ่น นอกจากนี้ยังทำงานประสานกันกับหน่วยงานที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น และยังใช้วิธีที่ไปดวงอาศัยสถาบันโดยให้ชาวชนบทได้รับการฝึกอบรมจากการละเล่นและการอภิปรายในชั้นเรียนเพื่อส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ กิดเลขเป็น และทักษะการแก้ปัญหา ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรด

เขียนไปที่ Ministry of Education, Quito, Ecuador or The Center for International Development, University of Massachusetts, Amherst, Mass. 00102, U. S. A.

เอธิโอเปีย

โครงการการศึกษาชีวิตครอบครัวแบบผสมผสาน (Integrated Family Life Education Project) ของประเทศเอธิโอเปีย เริ่มเมื่อปี ค.ศ. 1973 โดยสมาคมสวัสดิภาพสตรีเอธิโอเปีย โครงการนี้พยายามอาศัยความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติที่มีอยู่แล้วในชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบทบางแห่ง เพื่อให้การทำงานด้านการงานออกเขียนได้อ่านง่าย การอนามัย โครงการ การวางแผนครอบครัว และการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะเวลาสองปีแรกของโครงการได้มีการฝึกอบรมการสอนการผลิตอุปกรณ์ และนำไปใช้ในเขตทดลองสามแห่ง มีผู้ใหญ่เข้าร่วมในโครงการ 350 คนโดยประมาณ โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การช่วยเหลือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (ยูเอสเอ) โดยผ่านองค์การการศึกษาโลกในระยะต่อมาได้ขยายโครงการออกไปกว้างขึ้นอีกทั้งในแง่พื้นที่ปฏิบัติงานและจำนวนผู้เรียน และได้ประสานกับโครงการอื่นของหน่วยงานต่าง ๆ ในเอธิโอเปีย โดยเฉพาะแผนผู้อุปการะ (Foster Parent Plan) และสมาคมแนะแนวครอบครัว (Family Guidance Association) ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม โปรดเขียนไปที่ IFLE Project, P. O. Box 30104, Addis Ababa, Ethiopia, or World Education.

ชานา

โครงการการศึกษาชีวิตครอบครัวของกรมสังคมสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน (Department of Social Welfare and Community Development's Family Life Education Project) ของชานา มุ่งช่วยเหลือครอบครัวชาวโรฮานาและชาวประมงในภาคตะวันออกและภาคกลางโดยใช้การศึกษาชีวิตครอบครัว (family life education)

นอกจากนี้ยังสนองความต้องการของผู้ใหญ่ในชนบทในด้านการวางแผนครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับอาชีพ การสันตนาการ และหน้าที่พลเมือง และโครงการยังเป็นรูปแบบเพื่อสาธิตเทคนิคการสอนและการผลิตอุปกรณ์อีกด้วย และยังให้ข้อมูลเพื่อการประเมินผลสำหรับเป็นเอกสารอ้างอิงในการพิจารณาขยายโครงการในอนาคตกอีกด้วย โครงการระยะสองปีซึ่งได้เริ่มต้นเมื่อปี ค.ศ. 1975 ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การช่วยเหลือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา โดยนางองค์การการศึกษาโลก ไม่มีการฝึกอบรม หรืออ่านวนความสะกด 40 คน ผลิตเอกสาร 15 คน และสามารถสอนผู้เรียนผู้ใหญ่ตามโครงการได้ 400 คน องค์การการศึกษาโลกได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการในการอบรมเจ้าหน้าที่และการผลิตอุปกรณ์ ภาควิชาการรายละเอียดเพิ่มเติม โปรดเขียนไปที่ The Department of Social Welfare and Community Development, P.O. Box M 230, Accra, Ghana, or World Education.

ฮอนดูรัส

โครงการการศึกษาแบบไม่เป็นทางการระดับชาติ (National Program of Informal Education) ของฮอนดูรัส กำลังจัดทำเป็นโครงการสองปีโดยได้รับการสนับสนุนจากยูเนสโก และอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานวางแผนของรัฐบาลฮอนดูรัสกับสำนักงานวางแผนของ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นงานการจัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการในทุกระดับ โครงการนี้เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2518 ภาควิชาการรายละเอียดโปรดเขียนไปที่ Ministry of Education, Tegucigalpa, Honduras หรือที่ Unesco, United Nations Plaza, New York, N. Y. 10017.

อินหราน

ศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่และการอบรมแห่งชาติ (National Center for Adult Education and Training) ที่เมืองซาเวห์ (Saveh) ประเทศอินหราน ได้จัดทำโครงการการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จเพื่อสอนผู้ใหญ่ที่ไม่มีหนังสือทั่วประเทศ โครงการนี้เริ่ม

เมื่อปี ค.ศ. 1973 ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการและยูเนสโก โดยได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากโครงการพัฒนารองสหประชาชาติ (UNDP) และรัฐบาลประเทศอิหร่าน ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ Ministry of Education, Avenue Ekbatan, Teheran, Iran, or UNDP, One United Nations Plaza, New York, N. Y. 10017.

ฟิลิปปินส์ - โครงการมูลนิธิบูรณะชนบท (PRRM)

เป็นโครงการสาธิตการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จและวางแผนครอบคลุม ซึ่งเป็นโครงการสาธิตอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของมูลนิธิบูรณะชนบทของฟิลิปปินส์ (Philippine Rural Reconstruction Movement หรือ PRRM) โดยได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากองค์การการศึกษาโลก วัตถุประสงค์ในตอนแรกก็เพื่อผสมผสานแนวความคิดเกี่ยวกับประชากรและการวางแผนครอบครัวไปพร้อมกับการอ่านออกเขียนได้ ต่อมาได้ขยายไปถึงเรื่องอื่น ๆ เช่นการเกษตร การดูแลสุขภาพบ้านเรือน ความรู้ทางทันตกรรม สังคม และการเมือง ซึ่งเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้รวมอยู่ในการพัฒนาชนบท ในโครงการทดลองซึ่งสิ้นสุดลงเมื่อ ค.ศ. 1975 ได้มีการผลิตวัสดุอุปกรณ์ฝึกอบรมครู และผู้นำท้องถิ่นที่ไม่มีวิชาชีพ โครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่บารังเก (Barangay Technicians Program) ซึ่งเป็นการฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นอีกกว่า 600 คน เพื่อให้ความรู้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นงานซึ่งขยายออกไปจากโครงการเดิม ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ PRRM, Bo, Nieves, San Leonardo 2327, Nueva Eciji, Philippines หรือเพื่อองค์การการศึกษาโลก

ฟิลิปปินส์ - โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแนวใหม่สำหรับสตรีในชนบท

ในระยะแรกโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรีชนบทได้รับการสนับสนุนจากโครงการ PRRM และองค์การการศึกษาโลก และเริ่มดำเนินการตั้งแต่กลุ่มภาพันท์ ถึงกรกฎาคม 1975 ส่วนหนึ่งของโครงการนี้ได้มีผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานของฟิลิปปินส์

รวม 11 แห่งมาประชุมปฏิบัติการทางวิชาการเป็นเวลา 2 สัปดาห์ ซึ่งวัดขึ้นที่ศูนย์ฝึกของ PRRM ที่เมืองนีแอส (Nieves) จังหวัดนิวา เอซิจา (Nueva Eciji) ฟิลิปปีนส์ โดยมีเจ้าหน้าที่ทำงานระดับสนามอีก 30 คนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนมาช่วยในการจัดทำแบบสำรวจความต้องการและประเมินผลในแนวใหม่ วิธีการหลักที่ใช้คือ วิธีเข้าใจตนเอง (Self-Actualization Method) โดยเน้นที่การจัดและโปรแกรมการฝึก การเรียนที่กระทำโดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการศึกษาซึ่งสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจ และจัดในรูปแบบที่เป็นนอกระบบโรงเรียน ให้ความสะดวกสำหรับผู้เรียนในมากที่สุด เทคนิคการสอนที่แตกต่างไปจากที่เคยใช้อยู่ในโรงเรียนภาคปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้นทั้งในด้านการเรียนรู้และการสำรวจความต้องการวิธีการนี้ได้มีการพัฒนาต่อไปอีกโดยมีการทดสอบภาคสนามในเดือนเมษายน ของเดือนพฤษภาคม และมีการเสนอแนะให้เป็นโครงการระยะยาวตามหลักการของวิธีเข้าใจตนเอง (SAM) ในปลายแผนระยะที่หนึ่ง คาดว่าระยะที่สองของโครงการจะเริ่มในปี ค.ศ. 1977 ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ PRRM หรือที่องค์การการศึกษาโลก

ประเทศไทย

โครงการในประเทศไทยได้เริ่มเป็นโครงการทดลองเล็ก ๆ เมื่อ พ.ศ. 2513 และได้ขยายเป็นโครงการระดับชาติมีเขตปฏิบัติงานใน 9 เขตการศึกษาทั่วประเทศ มีผู้เรียนผู้ใหญ่ในโครงการประมาณ 400,000 คน โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (ขณะนั้น - ผู้แปล) กระทรวงศึกษาธิการ เนื้อหาของหลักสูตรได้ขยายจากระดับการอ่านออกเขียนได้แบบเบ็ดเสร็จ เป็นการฝึกทักษะและความรู้ในระดับที่สูงขึ้น องค์การการศึกษาโลกได้ให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการในการวางหลักสูตรผลิตภัณฑ์ และฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ จากโครงการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ผู้แปล) กระทรวงศึกษาธิการ หรือที่องค์การการศึกษาโลก

ตุรกี

โครงการวางแผนครอบครัวและการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ (Family Life Planning and Functional Education) หรือมีคำย่อว่าฟอยเสฟ (FOYSEP) ของประเทศตุรกี เป็นโครงการที่ได้รับการช่วยเหลือและร่วมมือจากกระทรวงการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ ในโครงการทดลองซึ่งเริ่มเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1971 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 1973 นั้น จะมีหลักสูตรซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ความรู้ในด้านการวางแผนครอบครัว และการอ่านออกเขียนได้ โดยมีเจ้าหน้าที่หลักสูตรในแปดสาขาวิชา และมีกอบรมครูประมาณ 80 คน โครงการนี้ได้จัดทำสำหรับทหารเกณฑ์ที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และพลเมืองที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ทั่วไป ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากยูเนสโก หน่วยงานองค์การการศึกษาโลก ภาาตองการทราบรายละเอียดโปรดเขียนไปที่ Adult Education Division, Ministry of Education, Bakanliklar, Ankara, Turkey, or World Education.

สหรัฐอเมริกา - เอ็ม (AIM)

"เอม" เป็นโครงการซึ่งถือหรือจัดขึ้นตามแนวขององค์การการศึกษาโลกซึ่งได้มีประสบการณ์มาจากประเทศต่าง ๆ เป็นวิธีสังเคราะห์หลักการและวิธีการใหม่ ๆ ในการส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจสำหรับผู้ใหญ่ ตลอดจนการผลิตอุปกรณ์และการฝึกอบรมครู องค์การการศึกษาโลกได้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนในการฝึกอบรมครู และผลิตอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้จัดทำโครงการทดลองนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 อุปกรณ์จากโครงการ "เอม" ได้นำไปใช้ในโครงการการศึกษาพื้นฐาน (basic education) ในรัฐต่าง ๆ ทั่วประเทศแปดรัฐด้วยกัน ในระยะเริ่มต้นนี้โครงการเอมได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากกองโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ (Division of Adult Education Programs) ของสำนักงานการศึกษาสหรัฐอเมริกา (U. S. Office of Education) และได้รับเงินช่วยเหลือเพิ่มเติมจากมูลนิธิเจสซี เอส นอยส์ (Jessie S. Noyes Foundation) ภาาตองการทราบรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปห้องการการศึกษาโลก

สหรัฐอเมริกา - โครงการนิคมถนนเฮนรี

นิคมถนนเฮนรี (Henry Street Settlement) เป็นหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ และองค์การการศึกษาโลกให้จัดทำโครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1975 วัตถุประสงค์เพื่อต้องการขยายงานบริการชุมชนของหน่วยงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ขณะนี้องค์การการศึกษาโลกกับนิคมถนนเฮนรีได้ร่วมมือกันจัดโครงการสำหรับ เยาวชนยากจน และที่มีปัญหาทางสังคม ได้มีการฝึกปฏิบัติการให้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ ใหรู้จักเทคนิคใหม่ ๆ ทางการศึกษา และผู้ฝึกอบรมรุ่นแรกสี่คนในขณะนั้นกำลังฝึกอบรมนักพัฒนาชุมชนอีกจำนวน 15 คน ใหรู้จักหลักการวางแผน การฝึกอบรม เทคนิคการประเมินผล และการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ในการฝึกอบรมและการสอน โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากมูลนิธิอาร์คา (Arca Foundation) และองค์การการศึกษาโลก ถ้าต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดเขียนไปที่ Henry Street Settlement, 265 Henry Street, New York, N. Y. 10002 หรือที่องค์การการศึกษาโลก

เชิงอรรถ

บทที่ 1

1. เนื่องจากเวลาจำกัดจึงทำให้การวิเคราะห์นี้ทำไม่ได้อย่างกว้างขวาง เพื่อรวมเอาสิ่งที่เป็นอิทธิพลต่าง ๆ ของความเป็นผู้นำทางการศึกษาจากส่วนอื่น ๆ ของโลกมาได้ ผู้เขียนเข้าใจผิดเท่านี้ และหวังว่าผู้เขียนคนอื่น ๆ คงจะได้ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมจากเอกสารเหล่านั้น
2. Ivan Illich, Deschooling Society (New York: Harper and Row, 1971, p. 1.
3. Ivan Illich, "Education without Schools," in Farewell to Schools??? ed. Daniel U. Levine and Robert J. Havighurst (Worthington, Ohio: Jones, 1971), p. 36.
4. Paulo Freire, Pedagogy of the Oppressed (New York: Seabury Press, 1970), p. 31.
5. Ibid., p. 59.
6. Noel E. McGinn, "The Psycho-Social Method of Paulo Freire: Some Lessons From Experience," in Inter-American Seminar on Literacy in Social and Economic Development (New York: World Education, 1973), p. 10.
7. โรเจอร์สเอง ชี้ให้เห็นว่าการทดลองอื่น ๆ แม้ว่าจะใช้แนวคิดต่างกันก็อาจจะสรุปออกมาคล้ายกันในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เขาได้จัดทำรายการหลักการทางการศึกษาซึ่งเขียนไว้โดยเขาเขียน แคนเตอร์ ออกมาเป็นข้อ ๆ ซึ่งมีดังต่อไปนี้: "ครูจะต้องสนใจที่จะเข้าใจผู้เรียนเป็นสำคัญ และไม่ใช้ทัศนพิจารณาผู้เรียน ครูจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความรู้สึก ของผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนการสอน ไม่ใช่ปัญหาและความรู้สึกของครู และที่สำคัญที่สุดก็คือ ครูจะต้องเข้าใจว่าวิธีเรียนที่ดีที่สุดนั้นจะคงมาจากแรงที่แรงแท้จริงหรือที่เป็นทางบวกภายในตัวผู้เรียน " จาก Nathaniel Cantor, The Dynamics of Learning (Buffalo, N.Y.: Foster and Stewart, 1946); pp. 83-84.

8. Carl Rogers, Client Centered Therapy (Boston: Houghton Mifflin, 1965), pp. 63-64.
9. Edgar Faure et al., Learning To Be (Paris: Unesco, 1972), p. 220.
10. B. F. Skinner, Beyond Freedom and Dignity (New York: Knopf, 1971), p. 84.
11. Malcolm Knowles, The Modern Practice of Adult Education (New York: Association Press, 1971), p. 42.
12. Jack Mezirow, "Educating Adults in Family Planning," World Education Issues 1 (1972), p. 1.

บทที่ 2

1. Kowit Varapipataana, "The Khit-Pen Man," World Education Reports 8 (1975), p. 2.
2. Ibid., p. 3.
3. World Education Projects 1 (1973), p. 4.
4. Ibid., p. 13.
5. รายละเอียดเกี่ยวกับการอบรมครูในชานา ไปรลดู Leon Clark, "Consultant's Journal," World Education Reports 13 (1976), p. 4.
6. รายละเอียดของเกมส์เวลานี้ไปรลดู Leon Clark อ้างแล้ว, หน้า 20.
7. รายละเอียดของเกมส์ปัดตาไปรลดู World Education Reports 13 (1976), p. 4.
8. World Education Reports 12 (1976), p. 18.
9. ผู้เชี่ยวชาญขององค์การการศึกษาโลกอีกสองคนซึ่งช่วยงานการฝึกอบรมปฏิบัติการที่ฟิลิปปินส์ คือ แคลเรอีน โครน ผู้อำนวยการแผนกพัฒนาและประเมินผลโครงการขององค์การ

การศึกษาโลก ฝ่ายวิจัยและประเมินผล กับคริส ศรีนิวาสน์ ฝ่ายบริการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร ด้านพัสดุอุปกรณ์ของโครงการฝึกอบรมปฏิบัติการ

10. อเล็กซ์ ออสบอร์นชี้ให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างกระบวนการคิดหาเหตุผลกับกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ไว้ดังต่อไปนี้ เขากล่าวว่า การคิดหาเหตุผลเป็นการแยกย่อยข้อเท็จจริงเปรียบเทียบส่วนย่อยเหล่านั้นแล้วจึงไปบางส่วนเก็บไว้มากส่วน แล้วยำสิ่งที่เก็บไว้มารวมกันเป็นข้อสรุป การคิดสร้างสรรค์ก็ทำคล้าย ๆ กัน แต่ไม่ได้นำถึงเฉพาะข้อเท็จจริงที่มีอยู่แล้วในมือ จะใช้จินตนาการไปถึงสิ่งใหม่ ๆ เพื่อรวบรวมมาเป็นคำตอบ ผลลัพธ์ที่ได้คือแนวคิดไม่ใช่ข้อเท็จจริงง่าย ๆ ดังนั้นการคิดหาเหตุผลจะวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และเลือกสรรเอาสิ่งที่เหมาะสม ส่วนการคิดอย่างสร้างสรรค์จะเห็นการณ์ไกล มองการณ์ไกล และทำให้เกิดแนวคิด

11. Catherine Crone, "Research on Innovative Nonformal Education for Rural Women," Phase 1. (New York: World Education, 1976).

12. กุญแจผนวก ก. หน้า 90.

13. กุญแจผนวก ก. หน้า 95.

14. Carl Rogers, Client Centered Therapy, p. 6.

บทที่ 3

1. ตัวอย่างเช่น ดร. ราไลน์มา ผู้ร่วมเขียน การศึกษาเพื่อชีวิต (อ้างแล้ว) ยืนยันว่า ครูชั้นหัวกะทิหรือที่เป็นอภิสัทธาชน (elitist teachers) เป็นมุมมองโลกในแง่ร้าย เพราะครูเหล่านี้สงสัยในความสามารถของคนจนในการมองเห็นสภาพของเขาด้วยการใช้ปัญหาคามร

หนังสืออ้างอิง

Adult Education Division, Ministry of Education, Government of Thailand.
 Teachers Manual: Techniques of Teaching Adult Education. Bangkok:
 Adult Education Division, Ministry of Education, 1974.

Adult Learning Designs, Foldout Series No. 1 (Philippines), No. 2
 (Turkey), No. 3 (Thailand). New York: World Education, 1973 and 1974.

Ashton-Warner, Sylvia. Teacher. New York: Simon and Schuster, 1963.

Bruner, Jerome. On Knowing. Cambridge, Mass.: Harvard University
 Press, 1962.

Cantor, Nathaniel. The Dynamics of Learning. Buffalo, N.Y.: Foster
 and Stewart, 1946.

Crone, Catherine. "Research on Innovative Nonformal Education for Rural
 Women. Phase I." New York: World Education, 1976.

Faure, Edgar, et al. Learning To Be. Paris: Unesco, 1972.

Freire, Paulo. Education for Critical Consciousness. New York: Seabury
 Press, 1973.

----- . Cultural Action for Freedom. London: Penguin, 1972.

----- . Pedagogy of the Oppressed. New York: Seabury Press, 1970.

Gordon, William J. J. Synectics - The Development of Creative Capacity.
 New York: Macmillan, 1971.

Illich, Ivan, Deschooling Society???, New York: Harper and Row, 1971.

----- . "Education Without Schools" in Farewell to Schools. Edited by
 Daniel V. Levine and Robert J. Havighurst. Worthington, Ohio:
 Charles A. Jones, 1971.

Knowles, Malcolm. The Modern Practice of Adult Education. New York:
 Association Press, 1971.

Kowit Vorapipatana. "The Khit-Pen Man," World Education REPORTS 8,
 (1975): 165.

McClelland, David C. et al. The Achieving Society. New York: Free
 Press, 1967.

----- . Motivating Economic Achievement. New York: Free Press, 1971

- Mezirow, Jack. "Educating Adults in Family Planning," in World Education Issues. # 1. New York: World Education, 1972.
- McGinn, Noel F. "The Psycho-Social Method of Paulo Freire: Some Lessons from Experience," Inter-American Seminar on Literacy in Social and Economic Development. New York: World Education, 1973.
- Nelson, Lois, ed. The Nature of Teaching. Waltham, Mass.: Ginn, 1969.
- Osborn, Alex F. Applied Imagination. New York: Scrobner, 1953.
- Rogers, Carl. Client Centered Therapy. Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- _____. Freedom to Learn. Columbus, Ohio: Charles E. Merrill, 1969.
- _____. From Becoming a Person. Boston: Houghton Mifflin, 1961.
- Skinner, B. F. Beyond Freedom and Dignity. New York: Alfred A. Knopf, 1971.
- Srinivasan, Lyra. Workshop Ideas for Family Planning Education. New York: World Education, 1975.
- _____. The Impertinent Pert Chart. New York: World Education, 1973.
- World Education Projects. No. 1, New York: World Education, 1973.
- World Education Reports. Vol. 1, Nos. 2-4, Vol. II, Nos. 1-3; Nos. 8-13. New York: World Education, 1972-1976.

หนังสือการอ่านเพิ่มเติม

- Albertson, D. Richard and Hannan, Cecil J. Twenty Exercises for the Classroom. Fairfax, Va.: NTL/Learning Resource Corp., 1972.
- Apps, Jerold W. Toward a Working Philosophy of Adult Education. Occasional 36. Syracuse, New York: ERIC, 1973.
- Benne, Kenneth et al. The Laboratory Method of Learning and Changing: Theory and Applications. Palo Alto, Ca: Science and Behavior Books, 1975.
- Brembeck, Cole S. and Thompson, Timothy J. New Strategies for Education Development. Lexington, Mass.: D.C. Heath, 1973.
- Brubacker, James S. Modern Philosophies of Education. New York: McGraw-Hill, 1962.
- . The Process of Education. London: Ruskin House, 1972.
- . Toward a Theory of Instruction. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1966.
- Buber, Martin. I and Thou. New York: Scribner, 1958.
- Cann, Steven M. The Philosophical Foundations of Education. New York: Harper and Row, 1970.
- Coombs, Philip H., et al. New Paths to Learning for Rural Children and Youth. New York: International Council for Educational Development, 1973.
- Creative Education Foundation, Inc. The Journal of Creative Behavior. Vol. 6, No. 1. Buffalo, N.Y.: Creative Education Foundation, Inc., 1972.
- Churchman, C. West. The Systems Approach. New York: Dell, 1968.
- Davis, G. and Scott. Training in Creative Thinking. New York: Holt, Rhinehart, 1971.
- Djukanovic, V. and Mach, E. P., eds. Alternative Approaches to Meeting Basic Health Needs in Developing Countries. Geneva: World Health Organization, 1975.
- Duncan, Hall. How Africans See Pictures. Syracuse: New Readers Press, 1962.
- Fordyce and Weil. Managing with People. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1971.
- Gribble, James. Introduction to Philosophy of Education. Boston: Allyn and Bacon, 1969.

- Hoxeng, James. Let Jorge Do It : An approach to Rural Nonformal Education. Amherst, Mass. : Center for International Education, University of Massachusetts, 1973.
- Lowe, John. The Education of Adults: A World Perspective. Paris : Unesco Press, 1975.
- Lowry, Louis, et al. Integrative Learning and Teaching in Social Work. New York : Association Press, 1971.
- Luft, Joseph. Group Processes: An Introduction to Group Dynamics. Palo Alto, Ca. : Mayfield, 1970.
- Maslow, A. H. The Farther Reaches of Human Nature. New York : Viking Press, 1971.
- May, Rollo. Man's Search for Himself. New York : New American Library, 1953.
- National Council of YMCA's. Training Volunteer Leaders. New York: National of YMCA'S 1974.
- NIL/Learning Resource Corporation. A Problem Solving Plan. Fairfax, Va.: NIL/Learning Resource Corp.
- Nylen, Donald, et al. Handbook of Staff Development and Human Relations Training : Materials Developed for Use in Africa. Fairfax, Va.: NIL/Learning Resource Corp., 1967
- Parnes, Sidney J. The Creative Behavior Guidebook. New York : Scribner, 1967.
- The Creative Behavior Workbook. New York: Scribner, 1967.
- Creativity: Unlooking Human Potential. Buffalo, N.Y.: The Creative Education Foundation. 1972.
- A Source Book for Creative Thinking. New York: Scribner, 1967.
- Pfeiffer, J. William and Jones, John E., eds. A Handbook of Structured Experiences for Human Relations Training vols. I-V, and Reference Guide to Handbooks and Annuals. La Jolla, Ca.: University Associates, 1974.
- Platt, John R., ed. New Views of the Nature of Man. Chicago: University of Chicago Press, 1965.
- Postman, Neil and Weingarten, Charles. Teaching as a Subversive Activity. New York: Delacorte Press, 1969.

- Rogers, Carl. Carl Rogers on Encounter Groups. New York: Harper and Row, 1970.
- Rogers, Everett and Shoemaker, Floyd. Communication of Innovations: A Cross-Cultural Approach. New York: Free Press, 1971.
- Sanders, N.M. Classroom Question: What Kinds? New York: Harper and Row, 1966.
- Sanders, Thomas G. "The Paolo Freire Method." In Fieldstaff Report: West Coast South American Series. Hannover, N.H.: American Universities Fieldstaff, 1968.
- Schmuck, Richard A. and Schmuck, Patricia A. A Humanistic Psychology of Education: Making the School Everybody's House. Palo Alto, Ca: Mayfield Publishing, 1974.
- Schramm, Wilbur. Communication in Family Planning. New York: Population Council, 1971.
- Simberg, Alvin L. Creativity at Work. Boston: Industrial Education Institute, 1964.
- Siroka, Robert, et al. Sensitivity Training and Group Encounter. New York: Grosset and Dunlop, 1973.
- Torrance, E.P. Education and the Creative Potential. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1963.
- _____. Rewarding Creative Behavior. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1965.
- Unesco. Getting the Message Across. Paris: Unesco, 1975.
- Vandenburg, Donald. Being and Education. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1971.
- Ward, Ted. The Why and How of Evaluation in Nonformal Education. East Mich.: Institute for International Studies in Education, 1973.
- Wechsler, Irving, and Schein, Edgar H., eds. Issues in Training. Washington, D.C.: National Training Laboratories, National Education Association, 1962.

ประวัติผู้แต่ง

ไลรา ศรีนิวาสน์ เกิดที่เมืองโกอา ประเทศอินเดีย ได้รับปริญญาตรีทางวรรณคดี อังกฤษและการสอนมัธยมศึกษาจากมหาวิทยาลัยบอมเบย์ และได้ไปศึกษาต่อปริญญาโททางหลักสูตร และการสอน และปริญญาเอกทางการศึกษาผู้ใหญ่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เธอได้นำความรู้ทาง คำนวณวิจัยและประสบการณ์ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการฝึกหัดครูมาใช้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับผู้ใหญ่ เคยเป็นรองผู้อำนวยการสถานการศึกษากลางของนิวเคลียร์ เป็นเวลา 5 ปี ควบคู่ความช่วยเหลือจากองค์การต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชนทำให้เธอสามารถจัดฝึกอบรมปฏิบัติการ ให้แก่ครู นักวางแผน ผู้วางหลักสูตร ศึกษาพิเศษ และเจ้าหน้าที่ภาคสนามในหลายประเทศ ได้แก่ แคนาดา ออสเตรเลีย อิตาลี อินเดีย อินโดนีเซีย อิหร่าน เม็กซิโก ฟิลิปปินส์ ซาอุดีอาระเบีย ตุรกี และสหรัฐอเมริกา การฝึกอบรมเหล่านี้จะเน้นการเรียนรู้จากการ ทดลอง การมีส่วนร่วม และวิธีการซึ่งใช้รูปแบบ และอุปกรณ์การฝึกอบรมใหม่ ๆ

ดร. ศรีนิวาสน์ ได้ทำการวิจัยค้นคว้าสำคัญ ๆ หลายเรื่องให้แก่องค์การยูนิเซฟ และ โครงการพัฒนาของสหประชาชาติ ส่วนใหญ่จะเน้นในด้านการพัฒนาชุมชน และการใช้เจ้าหน้าที่ ฝ่ายปฏิบัติงานภาคสนามในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ใหญ่ ขณะนี้กำลัง ปฏิบัติงานอยู่ที่ศูนย์ฝึกอบรมและวิจัยเอเชียอยู่ที่กรุงมะนิลา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการอุดหนุนทั้ง ด้านการเงินจากสหประชาชาติ นอกจากงานในสหประชาชาติแล้วเธอยังเป็นที่ปรึกษาฝ่ายฝึกอบรม ให้แก่โครงการการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ (บอสตัน แมสซาชูเซตส์) มูลนิธิพัฒนาชุมชน (นอร์วอล์ค คอนเนตทิคัต) คณะกรรมการบริการการศึกษาในรูปสหกรณ์ (นิวยอร์ก) และแผนก วิเคราะห์และประเมินผลโครงการขององค์การการศึกษาโลก.

ประวัติผู้แปล

เริ่มเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521

สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้รับตำแหน่งทางวิชาการ เป็น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2523 ปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กร.สุนทร โคตรบรรเทา เป็นผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา คณะศึกษาศาสตร์ และเป็นอาจารย์สอน วิชาการศึกษานักใหญ่ การศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารการศึกษาในระดับปริญญาตรี และ ระดับบัณฑิตศึกษา นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาเยอรมัน ในมหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กร.สุนทร โคตรบรรเทา ได้รับการแต่งตั้งจากคณะ และ มหาวิทยาลัยให้เป็นผู้ประสานงานวิเทศสัมพันธ์ และเป็นกรรมการทางวิชาการร่วมกับสถาบันอื่น ๆ อาทิ เช่น เป็นคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาของอาเซียน โครงการระบบสารสนเทศทาง ด้านการศึกษา กรรมการกำหนดแนวทางการป้องกันยาเสพติด กลุ่มเยาวชนนอกสถานศึกษา กรรมการประเมินผลความช่วยเหลือยูนิเซฟด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน กรรมการในโครงการ ร่วมพัฒนาหมู่บ้านชายแดนไทย จังหวัดสุรินทร์ และ กรรมการเฉพาะกิจของ อธิการบดี มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ เป็นผู้สอนเสริมและ เขียนตำราเรียนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นต้น

ก่อนเข้ารับราชการในมหาวิทยาลัย ผู้แปลเคยทำงานในองค์การระหว่างประเทศ หลายแห่ง คือ เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาขององค์การช่วยเหลือระหว่างประเทศของอเมริกา (ยูเสก) ประจำประเทศไทย เป็นเวลากว่าแปดปี เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของสำนักงาน เลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีเมส) นอกจากนี้ยังเคยเป็นครูสอนใน โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนการศึกษานักใหญ่อีกหลายแห่ง

ผู้แปลได้รับปริญญาครุศาสตรบัณฑิต สาขาการมัธยมศึกษา พ.ศ. 2506 และครุศาสตร มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา พ.ศ. 2515 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับปริญญาเอก (Ph.D.) ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งเน้นหนักการศึกษานักใหญ่ และการศึกษามุมชนจาก มหาวิทยาลัย โอเรกอน (University of Oregon, U.S.A.)

ในชีวิตการศึกษา ผู้แปลเคยได้รับทุนการศึกษา และรางวัลเรียนดีหลายครั้ง อาทิเช่น ได้รับทุนมูลนิธิฟอร์ด และมหาวิทยาลัยโอเรกอนเพื่อไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ได้รับรางวัล นักศึกษานานาชาติดีเด่นจากมหาวิทยาลัยโอเรกอน ได้รับทุนพัฒนาบุคลากรขององค์การยูเนสโก ทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรี และทุนนักเรียนฉลาดในระดับมัธยมศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับการเดินทางไปต่างประเทศนั้น ผู้แปลเคยได้รับทุนไปศึกษาทำงานในต่างประเทศ หลายครั้ง เช่น อเมริกา และยุโรป และเมื่อเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน 2523 ได้รับทุน จากบริษัทเคาน์ซิล และทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อไปงานการศึกษาผู้ใหญ่ในสหราชอาณาจักร

